

Palócföld

IRODALMI, MŰVESZETI, KÖZELETI FOLYÓIRAT

LXIII. évfolyam 2017/1.

**A 170 éve született
Mikszáth Kálmán versei**
- Suhai Pál tanulmánya

Iancu Laura / Benedek Szabolcs

A losonci 25. gyalogezred a Nagy Háborúban

TARTALOMJEGYZÉK

SZÉPIRODALOM

Saitos Lajos: Teremtmények	3
Szólitgató	3
Kovacsics Zsuzsanna: Hold	5
Iancu Laura: Utánad	6
Ürességed	6
Érted	7
Benedek Szabolcs: A terasz	8
Bereti Gábor: Az örökség	13
Korai aranykor	13
Zoltay Lívia: Gallóné	14
Oláh András: más dimenzió	16
nélküled	16
[a levelek is]	17
tiszaparti alkony	17
Döme Barbara: Anyu, Nóri meg én	18
Koosán Ildikó: Bolondos mesék	21
Mert több vagy	22
Fabio Volo: Elveszett idő	23
Jóna Dávid: Feltámadás	61
Oravecz Tibor: Rím nélkül, Eszternek	84
Démon	84

KÖSZÖNTÉS

Csongrády Béla: „Ami összeköt” – Baranyi Ferenc 80. születésnapjára	4
---	---

MIKSZÁTH 170

Suhai Pál: Mikszáth Kálmán versei	29
Nagy László: A két Mikszáth és egy amerikai exelnök	57

EMLÉKEZÉS

Shah Gabriella: Búcsú ifj. Szabó István és Sz. Nagy Mária szobrászművészekről	62
---	----

HELYTÖRTÉNET

Varga Mária: Beszélgetés Matúz Gáborral, a <i>Nincs kegyelem</i> című film rendezőjével	67
Kovács Krisztián: „Mi elestünk, de él az eszme...”	74

SALGÓTARJÁN 95

Baráthi Ottó: Álom és valóság határain – Az utolsó interjú Balogh Balázs András naiv képzőművésszel	85
---	----

SZEMLE

Hegedüs Ágota: Illegetés (Hekl Krisztina: <i>Szabadulójáték</i> című könyvéhez)	92
Karap Ágnes: Elvágódás és megérkezés (Oberczíán Géza: <i>Nógrádgárdonyi napló</i>)	93

A lapszámunkat Juhász Attila festményei és Gócs Éva fotói díszítik.
A borító Juhász Attila: *Nap alatt* c. olajfestményének felhasználásával készült.
Az első belső borítón *Az én tanyám*, a hátsó belső borítón
a *Holnap tavasz* című képe látható.
Gócs Éva Salgótarjánról készült fotóival ünnepli a szerkesztőség
a folyóirat megjelenési helyének, Salgótarján városnak a 95. évfordulóját.

Főszerkesztő:
GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ

Fenntartó:

Salgótarján Megyei Jogú Város
Önkormányzata

Főmunkatárs:
NAGY PÁL (Párizs)

Támogatóink:

Szerkesztő:
SZÁVAI ATTILA

FEKETE ZSOLT
Salgótarján Megyei Jogú Város
polgármestere

Portrérovat:
TARNÓCZI LÁSZLÓ

Reggeli KV online rovat:
HUBAI GÁBOR

Médiapartnerünk:
NÓGRÁD MEGYEI HÍRLAP

Borítóterv:
RÁDULY CSABA

gömörilap
(www.gomorilap.sk)

Tördelőszerkesztő:
HERNÁDINÉ BAKOS MARIANNA

Készült
a Polar Stúdióban (Salgótarján)

Kiadja: Balassi Bálint Megyei Könyvtár (3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)
Felelős kiadó: MOLNÁR ÉVA igazgató

Alapító:
Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése

A lap díjai:

Nógrád Megye Madách-díja

Salgótarján Pro Urbe-díja

Lévcím: 3101 Salgótarján, Pf. 18. ♦ Telefon: 32/521-560 ♦ Fax: 32/521-555
Internet: www.palocfold.wordpress.com ♦ Elektronikus cím: palocfold@bbmk.hu
Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (LAPKER) ♦ Egy szám ára: 500,- Ft ♦
Előfizethető a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban és az elérhetőségeinken.
A Palócföld Könyvek sorozatban megjelent könyvek ugyanitt megrendelhetők. ♦
Kéziratokat és rajzokat megőrizzük, de nem küldünk vissza.
ISSN 0555-8867 ♦ INDEX 25925

SAITOS LAJOS

Teremtmények

A feketerigók mit sem
törődnek az emberek
háborgásaival – háborúival

napszentület előtt
énekelnek – énekelve

imádkoznak mint
teremtmények – Teremtőjükhöz.

Szólítgató

Majd amikor a sziklából
homok lesz s az üledékből
újra kőszál...

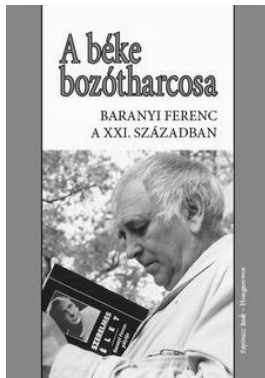
építhetsz reá
templomot az időben

szólíthatasz egy isten-
-asszonyt – mindhiába

kopik a csőre
a szalakótának.

CSONGRÁDY BÉLA

„*Ami összeköt*”
Baranyi Ferenc 80. születésnapjára

Aligha gondolta bármelyikünk is a hatvanas évek legelején Budán, a Himfy-lépcsőn – hazafelé, az Eötvös Kollégiumba – bandukolva, hogy évtizedek múlva, amikor Baranyi Ferenc nyolcvanéves lesz, én fogom köszönteni a Palócföld hasábjain. Persze azt sem sejtettük, hogy a Pilisen 1937. január 24-én született, „tősgyökeres” pesti költő 1984 és 86 között éppen ennek a Salgótarjánban készülő folyóiratnak a főszerkesztőjeként beírja a nevét Nógrád megye szellemi életének történetébe is. Azon lap élén buzgólkodott két esztendeig, amelyik nekem – néhányunkhoz hasonlóan – a

szívem csücske gyakorlatilag megjelenése óta. S bizony nagyon örültem, amikor „ősrégi” – ez az Ő szóhasználata – barátommal együtt dolgozhattam, amikor „testközelből” lehettem tanúja azoknak a kezdeményezéseknek, amelyeket – tiszteletben tartva a helyi hagyományokat, adottságokat – bevezetett azon irodalom érdekében, amelyik – mint fogalmazta az olvasó köszöntő soraiban – a jobbért, az igazabbért, az emberibbért perlekedett mindig is. Petőfit, József Attilát, Radnóti tartva „szentháromság”-ának, számára „csak az az irodalom érdekes..., amely segít élni” – vallotta akkor is, itt is. S e szerkesztői koncepció következetesen és tisztességgel képviselt ars poeticájából fakadt, egybecsengett költői hitvallásával.

Az azóta eltelt több mint három évtized – mondhatni éppen egy emberöltő – során értelemszerűen módosultak a társadalmi viszonyok, különösen, hogy az időközben bekövetkezett rendszerváltás minden elemében felgyorsította az átalakulás dinamikáját, alaposan megforgatta az „alap és felépítmény” logikáját. Baranyi Ferenc lírájának irányultsága, mondandója azonban egy jottányit sem lett más például az 1962-es „berobbanásához”, a *Villámok balladája* című első kötetéhez, az 1966-os *Az a merészséghez*, az 1987-es *Visszaigézőhöz*, az 1991-es *Betyárbecsülethez*, a 2005-ben megjelent *A hiány kalodájához* vagy a 2015-ben napvilágot látott *Ballada a hunyázkodókról* című könyvéhez képest, az idő múltával legfeljebb érettebb, még mélyebb tartalmú lírai művek, veretes műfordítások kerültek ki – szó szerint, minthogy nem használ

számítógépet – a keze alól. S hogy a mindig markáns és egyértelmű véleménye egyszersemind a saját maga által magasra tett mérce szerinti európai értékrenddel, esztétikai minőséggel párosult, azt a 2008-ban neki ítelt – hogy sok más kitüntetése, elismerése sorából e helyt „csupán” az 1986-os Madách-díj említették – Kossuth-díj koronázza a legfényesebben.

A közelmúltban jelent meg *A béke bozótharcosa* című, *Baranyi Ferenc a XXI. században* alcímű születésnap kötet, amelyben főként pályatársak versei, prózai írásai tükrében bontakozik ki felettébb gazdag életműve, irodalom- és zeneszeretete – a Papyrusz Book és a Hungarovox gondozásában. Az utóbbi kiadó képviselőjében Kaiser László költő, dramaturg, szerkesztő írta a fülszövegben a következőket sokak, sokunk nevében is: „...azt kerestem és keresem benne, amit mindenki, tehát, ami összeköt.”

KOVACSICS ZSUZSANNA

Hold

Némán vezekel a Hold
 ezüst fejét
 mogorva felhők
 dús keblei mögé rejti
 úgy zokog
 hogy meg ne lássák
 az égi rendet
 tüzes pallossal vigyázó
 angyalok
 de azt nem tilthatja
 meg neki senki
 hogy éjjelente
 mikor alszik mindenki
 az álmok titkos
 kertjébe lopózva
 meglátogassa
 újra meg újra
 az elveszett boldogság
 kék madarát
 s a csillagos égbolt
 fénylő színpadán
 eltáncolja vele
 élete legszebb
 nász-táncát.

IANCU LAURA

Utánad

Nyugtalan a nyirkos
kapu, mintha ellenséget
látna, hamis hangszer módjára nyikorog.
Leheletnyi levegő maradt
utánad.

Lábamba beállt a fagy, öleltelek volna még,
ki tudja, miféle
sötétség

vértanúja leszek –
oly régen köveznek, tökéletes ütéssel
veszteségek, vereségek.
Néhanapján itt is csak az imának
tetsző lépcsőzések
emelnek ki a sehoból.
Oda esem vissza
ahol

a falak is remegnek
a lábujjhegyen settenkedő háborútól.

Ürességed

Elég, hogy reggel van,
hogy négy lábú a szék,
hogy a szentkép bírja,
bírja még alvás nélkül
a hideg ágyvég felett
közelről nézni a megfáradt eget.

Elég, hogy kicseng a hívás,
hogy vissza nem hívsz,
csak megnézed az érettségi képet,
és bajra gondolsz,
küldöd hozzám az Istent, veted a keresztet.

Elég, hogy van este,
hogy nem gondolunk egyébre
csak vendégnek állunk
mintha

üres asztalunk,
oltár lenne.

Érted

Még egy-két nap
és aztán megágyaz az ősz,
harmatvizes reggelek
várják ébredésed.
Te nem tudhatod: én neked is megteríttek.
Minden hiány a te tested.
Néha hátra nézek,
szeretem, ahogy
a köd lehajol érted.

BENEDEK SZABOLCS

A terasz

A mából visszatekintve különösen meghökkentő módon tűnik szembe, hogy mennyire mélabús lassúsággal vánszorogtak azok a nyarak. Még ama napokon is így volt ez – avagy hetekben inkább –, amikor a szüleim kirángattak a lakótelep aszfaltszürke forróságából, és levittek falura, nagyapámékhoz, úgymond nyaralni, de valójában leginkább azért, hogy szem előtt legyek, és ne avval múlassam a haladásra képtelen időt, hogy zsinórra akasztott kulccsal a nyakamban ténfergek az egymástól megkülönböztethetetlen panelházak között. Azok a napok is egyformák voltak, igaz, más módon egyformák, mint a városban. A vakáció ellenére reggel viszonylag korán és gyakran kialvatlanul ébredtem. Hallottam, ahogy zörög a kovácsmester nagyapám által készített vaskapu, és anélkül, hogy kinéztem volna a redőny amúgy sem létező résein, tudtam, hogy nagyanyám most ül a biciklijére – falusi emberek módjára, ők ugyanis előbb elkezdik tolni a biciklit, majd menet közben pattannak reá, ellentétben a városiakkal, akik a nyeregbe ülve az álló kerékpárt kezdik el tekerni –, és abban a tudatban megy el a boltba friss kifliért, hogy én még javában alszom. Soha semmiben nem akartam se neki, se másnak csalódást okozni, úgyhogy megvártam, míg fél óra múltán visszatér, és amikor újra zörgött a kapu, úgy tettem, mintha akkor kászálódtam volna ki az ágyból. Nagyanyám nekilátott kipakolni a műanyag-berakásos konyhaszekrényből a tányérokat és a bögréket, mire mintegy vezényszóra bejött nagyapám – klottgatyában, mezítláb, gumicsizmáját az ajtó előtt hagyva –, aki addig a reggeli hűvösséget kihasználva a kertben locsolt, esetleg szőlőt nyesett, gazolt, és leültünk a viaszos vászonnal borított asztal köré reggelizni. Mindig ugyanazt ettük: én vajás kiflit, mellé a kertben termett, saját, földízű házi paradicsomot vagy zöldpaprikát (ezeket igazából nem ettem volna, azonban nagyanyám ellenállhatatlanul tukmálta belém), nagyapám pedig kakaóba aprított kiflit, kissé csámcsogva, amihez ritmuskíséret gyanánt kimért, szabályos ütemben kopogott a bádogbögére alján az alumíniumkanál. Hogy nagyanyám mit reggelizett, arról fogalmam sincsen, reggelizni ugyanis sose láttam – bár egyszer se mondta, igaz, nem is kérdeztem, mindenesetre azt föltételezem, hogy a boltba készülődve, míg fűzőgette katonai bakancsokra emlékeztető magas szárú cipőjét, vagy míg a fejkendőjét kötötte, futtában-álltában bekapott pár falatot. Mindazonal-

tal azokban a percekben ő is ott ült az asztal mellett, és ha úgy látta, hogy lassítok a nyeldekülésben, élénkebb fogyasztásra biztatott.

Reggeli után nagyapám (aki ekkor már nyugdíjba ment a mezőgazdasági termelősövetkezet gépállomásáról, ahol egyébként a katonaság előtti, még a Horthy-érába eső inaséveit leszámítva egész életében dolgozott), ahogy minden étkezést követően, ellenőrizte, hogy a kakaóhoz szükséges tej melegegítése után el lett-e zárva nem csupán a gázcsova, hanem a propánbután gázt tartalmazó palack csapja is: vagyis megragadta a rajta lévő rongyon keresztül, és megnézte, lehet-e tekerni rajta. Ha lehetett, akkor hangosan méltatlankodott, amiért nagyanyám feledékeny volt és nem volt körültekintő. Én pedig hasonlóan szertartásszerűen megkérdeztem tőle, mit csinálunk aznap. A kérdés fölösleges volt, vagy legalábbis a reá adott válasz pontatlan, lévén, hogy mindazon dolgokat, amelyeket többes szám első személyben lendületesen felsorolt, a nagyapám csinálta valóban, én viszont egyáltalán nem. Magyarán ő ment el a malacoknak tápért, a pékhez a névre szóló, egész hétre elegendő ötkilós kenyérért, télire a kazánba való tojásszénért vagy éppenséggel a közeli városba a frissen vásárolt elemes bútor valaki máséval összecserélt elemeinek ügyében – nem pedig én, aki időnként kétségkívül vele tartottam, ám legföljebb avval a soha ki nem mondott, konkrétan végig se gondolt szándékkal, hogy ne ugyanúgy teljenek mindig a napok. Mindazonáltal eme alkalmak se hoztak különösebb változást, hiszen míg nagyapám ügyeket intézett, addig én ültem a meggypiros 1200-as Zsiguli anyósülésén – nagyapám volt az első a családban, aki engedte, mi több, valósággal megkövetelte, hogy az autóban előre üljek, akár a nagyok –, bámultam a kormánykeréken lévő BA3 feliratot (nagyapám a kétéves hadifogságban megtanult oroszul, de csak beszélni, írni-olvasni nem, én viszont nem árultam el neki, hogy a felirat az ő állításával ellentétben nem egy kód-szám, amelynek segítségével a megfelelő kormányt a megfelelő típusú Zsigába teszik, hanem az van odaírva, hogy Vaz), nyomkodtam a szivargyújtót, majd miután kihúztam a lyukból, jóleső borzongással figyeltem, sőt meg is tapogattam a keskeny és rövid hengerben vöröslő fémszálat. Egészen addig cselekedtem így, mígnem nagyapám egyszer rajtakapott, és irtózatosan leszidott, mondván, tönkre fogom tenni az akkumulátort, már persze ha nem tettem máris tönkre. Fogalmam se volt, mi az az akkumulátor, ám annyira megijedtem, hogy hazáig összeszorított ajkakkal tartottam magam, otthon azonban, azaz a nagyszüleim házába érve, amint kiszálltam a Zsiguliból, sírva fakadtam. Mindazonáltal ügyeltem arra, hogy még ezt se vegyék észre, hiszen nagyapám mindig férfias vagy legalábbis nagyfiúkhöz méltó viselkedést várt tőlem, így hát a kert végébe menekültem könnyeim-mel. Ott talált rám pár percre rá nagyapám, aki keresésemre indult, nehogy lemaradjak az ebédről. Csodálkozott, min sírok, azon viszont még inkább, hogy sírok egyáltalán, ami egy nagyfiúhoz, egy jövődő férfihoz nem illik, mi több, neki, nekünk olyat nem szabad. A szivargyújtó föltételezett rongá-

lásán túl tehát aznap újabb csalódást okoztam a számára. (Egyébiránt nem tudom, miért hívták azt a kis herkentyűt szivargyújtónak, hiszen a szocializmusban Fidel Castrót leszámítva nem sokan szivaroztak. Talán célszerűbb lett volna cigarettagyújtónak nevezni. Persze a szocializmusnak éppen az volt a lényege, hogy soha nem mondtuk ki és mindig másként neveztük a dolgokat. Utána kellene nézmem, a mai autókban van-e még ilyen, és azoknak mi a nevük.)

Miután tehát a reggelit követően nagyapám harsány szavakkal elsorolta aznapi teendőit, én hasonló lelkesedéssel bólogattam hozzá, mintha mindegyiknek majd én is a részese lennék, majd bementem a legbelső szobába, leheveredtem nagyapám ágyára, és lestem az ajtó fölött kattogó, keletnémet gyártmányú órán, hogy mikor érkeznek a mutatók abba a pozícióba, amikor bekapcsolhatom a tévét, lévén, hogy kezdődik az adás. Valójában kicsivel korábban kellett bekapcsolnom, mivel a készüléknek kellett némi idő, amíg bemelegedett, és a képernyő közepén az az aprócska, élesen világító fénypont – igaz, színek nélkül, de – képpé tágult. Délelőttönként gyerekeknek szóló filmösszeállítást sugároztak *Szünidei matiné* címmel, én azonban sok más egyebet is megnéztem, beleértve az órákon át tartó, számomra voltaképpen teljesen érdektelen maratoni teniszközvetítéseket Wimbledonból és a Roland-Garossról, meg az otthonülő városi nyugdíjasoknak szánt műsorokat. (Kivételt a hétfő jelentett, mikor is nem volt adás. Már csak ezért is számított már akkor is a hétfő a legrosszabb napnak a héten.) Nagyanyám ezalatt lassú, de határozott, döngő léptekkel betrappolt a tyúkketrecbe, kiválasztotta aznapi áldozatát, és a kerti csap mellett könyörtelen hidegvérrel elvágta a nyakát. Olykor a tévére való várakozást megunván a veranda ablakából figyeltem, ahogy a lefejezett baromfi még hosszú percekig keresztül vergődik a zörgő bádogtálban. A macskák farkukat fölemelve, görbített hátal nagyanyám fűzős cipőjének magas száraihoz dörgölöztek, miközben nagyanyám a vért egy ragacsos fémtányérba csorgatta és azt a kidobált bellel együtt nekik adta, emígyen téve részesévé őket is a rituális gyilkosságnak, még inkább az azt követő lakomának. A napi anomáliát az jelentette, hogy rántva, sütve vagy pörköltnek fogyasztottuk-e el a csirkét. Amikor pontosan délben a *Jó ebédhez szól a nóta* című műsor keretében a táskarádió hangszórójából följajdult a hegedű és édes-búsan pengő hangon zengeni kezdett a cimbalom, asztalhoz ültünk és nagyanyám lassan, kimerően, hangtalanul, ahogyan azt cselédlánycént a grófnéknál megtanulta, mindenkinek szedett. Csöndben és gyorsan ettünk, noha végtelen volt az időnk. Ebéd után nagyapám a sezlonon, a változatlanul bömbölő rádió mellett hunyt egy keveset, én pedig folytattam azt, amit délelőtt tettem: vártam, hogy múltjanak a percek és végre történjék valami. Ha más nem, legalább jöjjön végre az este, amikor nagyapám rántottát süt, amihez malomkeréknyi karéj kenyeret eszünk. Természetesen úgy időzítve, hogy mosakodást követően fél nyolckor már a tévé előtt ülünk. A híradó volt az első műsor a napban, amit

nagyapám megnézett, onnantól fogva ugyanabban a pózban töltötte alvásig az időt: ágyban, fejét párnának vetve, orráról lecsúszott szemüveggel, időnként fölhorkantva. Amikor meg nagyanyám fölrázta, ingerülten kijelentette, hogy egyáltalán nem aludt, legföljebb egy-két percre pihentette a szemét, ennyit az egész napi meló után igazán elnézhetünk neki. Hétfőn pedig, amikor nem volt tévéműsor, a kabarét hallgattuk az ágyneműtartón lévő szovjet gyártmányú rádióból. Soha nem értettem a vicceket, de én is nagyokat nevettem, ezzel is hangsúlyozván nagyapám előtt, hogy nagyfiú vagyok.

Mint annyi mástól, az éjszakától is félttem. Nagyanyáméknál különösen. Ahogy leszállt az este, a falu áthatolhatatlan sötétbe borult. Nem voltak fények, se árnyékok, csak a masszív, csumáig leengedett redőnyökkel súlyosbított feketeség. Nem merem kimutatni a félelmemet, némán rettegtem a takaró alatt, hallgattam az éjszakának az állítólagos racionális magyarázatok ellenére is indokolatlan és félelmetes zajait: a parketta és a bútorok nyikorgó sóhajzásait, a függöny érthetetlen neszezését, a fák susogását az ablak előtt. Órákba telt, mire elaludtam, hogy aztán nem sokkal később nagyapám rémült kiáltásaira ébredjek, aki éjjelente kénytelen volt újra meg újra átélni a frontot és a hadifogságot. Miután nagyanyám fölrázta, hogy visszahozza a lövészárokból, nagyapám fölkel, és zseblámpával a kezében még sokáig föl-alá mászkált a házban, abban a hiábavaló reményben, hogy eként elűzheti álmaiból a szovjet tankokat. Nem tudom, hogy sikerült-e neki, engem viszont alaposan fölébresztett, utána órákon át álmatlanul, még inkább vacogva feküdtem a sötétben.

Amikor viszont nem tévét néztem, nem a heverőn henteregtem, és nem úgy tettem, mintha bekapcsolódtam volna nagyapám napi teendőibe, akkor olvastam. Az igazat megvallva a nagyanyáméknál töltött vakáció nagy része olvasással telt. Úgy is mondhatnám, hogy fölhabáltam mindent, ami a kezem ügyébe került, és most ezalatt nem a rántott csirkét vagy a csirkepörköltöt értem. Az egyik szekrény sor összes polcát elfoglaló *A Világirodalom Remekai* sorozat egyébiránt csúnya kivitelű egyenköteteit éppúgy, mint az *Olcsó Könyvtár* sorozat tenyérnyi, csomagolópapír küllemű könyvecskéit. És amikor olvastam, olyankor utaztam. Hogy hova, az majdhogynem mindegy volt, csak el a hétköznapi nyomorúsága és az idő könyörtelen egyhangúsággal pergő szürke homokszemei elől. Leginkább a kalandregényeket szerettem, amelyek távoli kontinensekre, tengerpartokra, színes emberek közé vittek. Olyan helyekre, ahol történik valami. Ám amikor netán a könyveket se faltam, és nem is az anyám ugyancsak a könyvespolcon megbúvó középiskolai atlaszát böngészgettem, akkor viszont írtam. Ültem a teraszon, a gyékényből font és az idők során töredezetté vált karosszékben, előttem billegő vaslábakra szerelt műanyag asztallap, rajta csipkét imitáló, ugyancsak műanyagból készült terítő, azon bódító illatú, számomra ismeretlen nevű cserepes virág, én pedig a terítőt az asztal egyik sarkánál félrehajtva egy úgynevezett franciakockás, A4-es formátumú füzetbe halványan fogó, már

majdnem kifogyott tollal, kusza kézírással körmöltem. Nem zavart se a műanyagnak a környezetétől merőben idegen tapintása, se a billegő vasláb, se a darazsak dongása, se a teraszt körüllegő émelyítő virágillat: egyre csak görnyedtem és róttam a szorosan egymásba kapaszkodó sorokat, minél kisebb betűkkel, hogy minél többet körmölhessek a franciakockás füzet véges számú oldalaira. Akkor azt hittem, kalandregényeket írok, Verne-figurákról, akik távoli tájakon, gyakran szándékuktól eltérően élnek át hősie és veszélyes kalandokat, mert hajótörést szenvedtek, bennszülöttek fogságába estek vagy éppenséggel elröpítette őket egy léghajó. Ma már tudom, hogy amiként az olvasással, úgy az írással is én magam kívántam messzire röpdülni. Gyáva ember lévén sok mindentől irtózom, nehezen lehetne földtől elrugaszkodott kalandokba belerángatni. De most, miközben ezeket a sorokat az Isztriai-félszigeten, egy falusi alkotóház teraszán, egy enyhén billegő lábú faasztalon, madárcsicsergéstől és virágillattól kísérve pötyögöm a gépbe, ismét látom magam előtt a félszeg és bátortalan kisleányt, aki egyre csak menekül, fut, lohol, minden, ám leginkább önmaga éhetetlensége elől. Maga se tudja, pontosan hova, csak minél távolabb, el, messzire.

BERETI GÁBOR

Az örökség

– kivágott fák, esőerdők, mind –

És itt árva lett a fák árnyéka *mind*.
És könnyet ejt, ki fönről épp ránk tekint.
A táj csupasz. Már csak az üres szavak
örzik, félve, kényszerből az álmokat.

Arcom sápadt. A Hold álarca rajta.
Odáig látok, hol gúlákba rakva
égnek a fák. Közömbös, hideg világ
fűti ellenem a fortélyos homályt.

Pedig semmi sem érdekel kívüled
csak ami e tájhoz köthetett volna:
az ígéreted. Csöndjüktől terhesek

a sziklák. És belülről int lefojtva
a némaság – mindnyájan elveszünk, ha
végül engem is legyőz a pusztítás.

Korai aranykor

Csak a hellén világ élt
és a remény, hogy minden így marad.
Hogy nem lesz több háború, szegénység,
nyomor. Hogy örökké élhetünk,
s örökké szabadon.
Nem volt még más, csak mi, hellének,
Zeusz ivadékai. Nem volt még Róma,
keresztények, se iszlám, se atom.
Csak a távoli Afrika, s a meghódolt
Egyiptom.
A mezőkön pánsíp szólt, Marsüász.
Ariadné küldte, hogy magához csábítson.
A föld gazdag, a tenger végtelen.
Palmürától Taormináig virágzó városok.
Igazi aranykor! Ariadném!
Holnap indulok

ZOLTAY LÍVIA

Gallóné

Gallóné hatvan körüli, kicsi, kerek asszony volt, piros arcú, nagyhangú, főleg amióta az ura, Galló jobb létre szenderült. Gyerekeik, unokáik nem voltak, mi legalábbis sosem láttuk, hogy jöttek volna hozzájuk.

Amióta Galló elhagyta a földi világot – amiben Gallónénak oroszlánrésze volt –, az asszony sunyi, kötekedő természete még hangsúlyosabbá vált, amit mi, a többi lakó naponta tapasztaltunk, hol kisebb, hol nagyobb adagokban találva. Ha valaki arra vetemedett, hogy a tikkasztó nyári hőségben kinyissa a lépcsőházban az ablakot, Gallóné nyomban ott termett és válogatott szitkozódások közepette becsukta, hadd süljön meg az a botor, aki negyven fokban szatyrokkal teliaggatva caplat fel a lépcsőkön. Aki nem köszönt elég hangosan, arról rögvest leszedte a nem létező keresztvizet is. Ha valahol zene szólt, Gallóné nem átalott végigvonulni mind a négy emeleten fülét az ajtókra tapasztva, és amint megtalálta a bűnöst, éktelen dörömbölésbe kezdett, rendőrséggel, no meg egyéb hatóságokkal fenyegetve az illetőt. Szó, mi szó, az öregasszony nem volt éppen népszerű a lakók körében, a legtöbbször igyekezett kerülni, és csak akkor beszéltünk vele, ha muszáj volt. Gallóné érezte ezt, és az érzés, hogy a többi lakó retteg tőle, kéjes örömmel töltötte el, és ez az öröm széles, bárgyú mosoly képében minden áldott nap ott virított az arcán, talán nem is tűnt el onnan még akkor sem, amikor aludt. Így teltek a hetek, a hónapok Gallóné zsarnoki uralma alatt. Mi, akik reggelente munkába igyekeztünk, csak azután merészkedtünk ki a lépcsőházba, amikor biztosan meggyőződünk róla, hogy a gonosz vénasszony nincs ott. Én a magam részéről úgy gondoltam, van éppen elég problémám, nincs szükségem ráadásul egy rosszindulatú lakó áskálódására. Egyszer még arra is képes voltam, hogy munka után két teljes órát ücsörögjek a ház előtt egy unalmas könyvbe temetkezve, és megvárjam, amíg az öregasszony befejezi a fejmosást, amit az egyik lakónak tartott, de olyan elemi hangerővel, hogy beleremegtek a ház falai. Persze az természetes volt, hogy ha ő főzött, a lépcsőházba szellőztetett és mindent beterített a büdös olajszag, ahogy az sem zavarhatott senkit, ha az udvarlójával, akit az ura halála után igen hamar beengedett az életébe – s egyszer mind a miénkbe is –, hajnalig vihorásztak, énekeltek. A férfinak ráadásul öblös, mély hangja volt, és ha rázendített egy nótára, a kéretlen előadás úgy dördült bele a csendes éjszakába, hogy nem egyszer a szívroham kerülgetett, mikor erre ébredtem.

Gyűlöltem-e Gallónét? Igen, gyarló ember lévén úgy éreztem, bármikor örömmel megfojtanám egy kanál vízben. Egyszer még az is eszembe jutott, amikor óriási fenekét jobbra-balra riszálva totyogott előttem a boltból hazafelé menet, hogy belököm egy autó alá. De aztán mégsem tettem meg.

Egy esős, őszi napon sehogy sem tudtam elkerülni a találkozást, mert éppen szembe jött velem az utcán. Hosszú napom volt, fáradt voltam és ideges, ám ez őt szemlátomást egyáltalán nem zavarta, mert azon nyomban belekezdett a napi penzumába és csak mondta és mondta a magáét, a hangja egyre élesebbé vált, vijjogott, mint egy vércse. Nem értettem, hogy miről beszél, nem is érdekelt, csak bólogattam egyhangúan, magamban meg azt kívántam, bárcsak vinné el az ördög! És akkor hirtelen még jobban rázendített az addig csak szemerkélő eső, feltámadt a szél, és felkapta Gallónét, ott röpködött körülöttem, már nem szitkozódott, rettegés ült a fakókék szemében. A következő pillanatban azt láttam, hogy cseppfolyóssá válik. Furcsán megnyúlt az alakja, egészen hosszú lett, azután valahogy lekerült a földre. A szél alábbhagyott, de az eső még esett, és Gallóné utoljára még hadonászott egy kicsit vizenyőssé vált karjaival, majd végleg eggyé vált a lábam előtti tócsával.

Röviddel ezután elállt az eső, kisütött a nap, és a tócsa a vízzé vált Gallónéval együtt felszáradt, mintha soha nem is lett volna.

Azóta csend és nyugalom van a házban.

OLÁH ANDRÁS

más dimenzió

már rég fölöltöztél a halálhoz s itt hagytad
nékünk az otthontalan álmokat
az emlékezetből kikoptatott napok
ott gurulnak veled az októberi
szél pofozta falevelek között
– más-más dimenzióban vacogunk:
én az időre gondolok ami nincs többé
ami hajítófát sem ér nélküled...
nézem a szemedben virágzó éjszakát
s reménykedem hogy találsz valamit
bennem amiért még érdemes... s tudnod
kell: arcodat viszem ha elmegyek

nélküled

egyre kevesebb hely jut nekünk:
fiókjaink megtelnek a múlttal
arcunk a semmibe simul
egymás szokásaiban fuldoklunk
megkopott szeretkezéseink már
nem tudják megtörni az érdekek
szülte rend szürke monotoníáját
a bennünk sötétlő muszájt
ágyunkba temetkezik a kiüresedett tér
s csak a hiányod adna magyarázatot
– de nélküled azt sem tudom: mi fáj...

[a levelek is]

a levelek is visszafelé hulltak azon az éjjelen
beleolvadtunk az erdő szövetébe
cipóm orrát bámultam félszegen
a bugyrot ahová Isten száműzött
karjaid rejtekében vacogtam – hagyva
hogy az esőcseppek végigfolyjanak szerelmünkön
hogy benned lassan átmelegedjek
s hogy magadba zárj – mint gyűrűiket a fák

tiszaparti alkony

iszapba fúrt fejű
részeg fatörzs
fuldoklik a vízben

csillagokat szimatolsz
az estben: belénk szivárgó
szerelmes szavakat

félénk alázattal
kutatom arcod melegét

fáradt hullámok
loccsannak a partnak
– tenyerem álma vagy...

DÖME BARBARA

Anyu, Nóri meg én

Paskolja a sima, sárga tésztát, majd határozott mozdulattal tovább gyúrja. Anyunak szép keze van. Hosszú, vékony ujjak, ápolt körmök. A bőre sima, az erek átütnek a porcelánfehérségen. Múlt héten a hullaházban meg akartam fogni a kezét, de elhúzta.

Anyu pogácsát gyúr, azt mondja, ez jobban sikerült, mint a karácsonyi, annak nem dolgozta ki rendesen a tésztáját, ezért a pogik a sütőben jobbra-balra dőltek, mintha részek lennének. Kacag, hátradobja gesztenyebarna hajtincseit, ne zavarják a munkában.

Két hete először látom nevetni. Két hete halt meg a húgom, Nóri. Tizenkét éves volt, két évvel fiatalabb nálam. Beszedte anyu nyugtatóit, két dobozzal talált, egy szemet sem hagyott. Nem írt búcsúlevelet, nem tudjuk, miért tette. Holnap temetjük, itt Budapesten. Legalább húsz rokont várunk vidékről, anyu szerint talán egy kiló liszt sem lesz elég a pogácsához, ha mindenkit tisztességgel meg akarunk vendégelni. Csinálok almás pitét is, mondja, fejével a kamra felé int, utasít, hozzam ki a gyümölcsöt. Pucold meg az összest, mondja. A kamrában véletlenül belerúgok az üres befőttes-üvegekbe. A nagy csörömpölés felidegesíti anyut. Ennyit sem lehet rád bízni, ordít. Ha a testvéred itt lenne, pikk-pakk meglennénk mindennel. A sírás fojtogat, de nem merek zokogni, azzal újra felbosszantom.

Anyu nem rossz ember, csak könnyen kiborul. Eladó egy illatszerboltban, a vevők gyakran felbosszantják. A nagymamám szerint a húgom születése óta „ingatag anyu idegállapota”. Rendszeresen jár orvoshoz, gyógyszer szed. Nóri halála óta furcsa dolgokról mesél, hogy meglátogatta egy angyal, akivel beszélgetett és a halott dédanyja megjelent neki fekete macska képében. Szerintem ilyen dolgok nincsenek, csak a mesékben, meg a filmekben. Anyu ezeket a dolgokat csak képzelem. A neten azt írják, „a látomások skizofréniára utalhatnak”. Megnéztem, mi a skizofrénia. Félek, anyunak ilyen betegsége van. Tudom, miről beszélek, én vagyok a legjobb tanuló a gimiben, jóval érettebb a koromnál, gyakran mondják rólam, koravén. A skizofréniáról szóló weboldalon azt olvastam, „bizonyos negatív események ronthatnak a betegek állapotán”. Néhány napja anyu bevitte a szokásos reggeli kakaót Nóri szobájába, úgy beszélt, mintha ott lenne, nem halt volna meg. Azt mondta, menjek be én is a testvéremhez, segítsék neki a

matekleckében, nem érti a feladatot. Egyre jobban aggódom anyuért, nagyon szeretem őt.

Kihozom a kamrából az almákat, leülök az asztalhoz. Anyu nem néz rám, még mindig tésztát gyúr. Néhány perc csönd. Kérdezem, ma este aludhatnék-e vele. Tegnap halottakról álmodtam, magyarázom, félek. Rám sem néz, úgy mondja, eddig sem volt szokás, ezután sem csinálunk rendszert belőle. Váratlanul felkacag. Nem merek ellenkezni, hámozom az almát.

Anyu dúdol, kinyújtja a tésztát, bekeni tojással, sajtot szór a tetejére, kiszaggatja a pogácsákat. Sütőbe teszi, leül az asztalhoz. Hideg kávét kortyolgat, engem bámul. Félelmetes, ahogy néz. Nem beszél, ismét dúdolja azt az idegesítő dallamot. Baj van, kérdezem tőle. Már hogy lenne, válaszolja. Mindjárt kész a pogácsa, jöhetnek a vendégek. Hirtelen feláll, elkapja a csuklómat, rángat, menjek vele. A hálószobában nagy tükrös szekrény áll, két ruha lóg az ajtajára akasztva. Az egyik narancssárga, a másik vörös. Szerinted melyik áll nekem jobban, kérdezi. Negyvenöt éves, gyászol, most mégis olyan, mint egy kamaszlány, aki randira készül. A haját dobálja. Mikor akarod ezeket felvenni, faggatom. Holnap, mondja, amikor vendégek jönnek. Holnap temetésre megyünk, Nóri meghalt, feketét kell felvenned, gyözködöm. Felkapja az asztalon lévő vázát, földhöz vágja. Állandóan hazudozol, takarodj a konyhába és végezd a dolgodat, ordít. Magára hagyom.

Pár perc múlva utánam jön, megáll a konyha közepén, azt mondja, nagyon fáj a feje, keressek gyógyszert. Leültetem, nyoma sincs rajta az előbbi dührohamnak, engedelmes, akár egy csecsemő. Víztesztet teszek elé, kérem, igya meg, az segít a fejfájásán. Nem iszik, a fájdalomcsillapítót követeli. Előveszem a gyógyszeres dobozt, kis üveget találok benne fehér tablettákkal. Nézegetem, anyu kitépi a kezemből. Szerencsétlenkedik, elejti az üveget, a gyógyszerek szanaszét gurulnak a kövön. Bámulja a szétszóródott pirulákat, majd a plafont nézi, mosolyog, motyog, beszél valakihez. Hirtelen elkomorul, sírni kezd. Istenem, kiabálja, istenem, hát te tetted? Rám néz: mindig tudtam, hogy hiba volt téged örökbe fogadni. Apádat is te üldözted el az állandó követelődzéssel. Neked ez kell, meg az kell. Külön tanár, gimnázium, könyvek. Nem csoda, ha új családot keresett magának. Hallgat néhány pillanatra, majd folytatja. Az előbb láttam a húgodat. Visszajött. Azt mondta, nem öngyilkos lett, te mérgezted meg, féltél, jobb nálad.

Anyu szeme kidülled, ordít, falhoz vágja a poharat, tányért, a nyújtófát. Nem bírok mozdulni. Hallom a hangját, mégsem tudom felfogni, miről beszél. Örökbe fogadtak? Mit állít, nem az ő lánya vagyok? Igaz ez, vagy csak bosszúból mondja, hogy megbántson? És, hogy én öltem meg Nórit? Hogy vádolhat ilyen szörnyűséggel? Imádtam őt, amikor megtudtam, mi történt, azt kívántam, bárcsak én feküdnék a helyében holtan.

Anyu hirtelen felkapja a kést, amivel az előbb az almát hámoztam. Felém tartja, vedd el, ölj meg engem is, kiabál! Egyre közelebb jön hozzám, remegek. Erőt veszek magamon, hátrálok a bejárati ajtó felé. Anyu követ,

rám szegezi a kést, azt hajtogatja, szúrjam le, nem akar élni. Sosem zárjuk az ajtót, háttal állva is sikerül kinyitnom, kijutok a gangra. A körfolyosó korlátja felé hátrálok. Hozzáérek, hirtelen bevillan, a múlt heti hatalmas vihar szinte teljesen kidöntötte az egyébként is gyenge, labilis, rozsdás rácsot. Hiába szoltunk a gondnoknak, nem javította meg. Megbillenek. Anyu előttem áll, nyújtom felé a kezem, kiabálok, segíts! Hátralép, némán bámul. Zuhanok a negyedik emeletről, látom, ahogy a húgom közeledik felém. Ragyog az arca, mosolyog, integet, aztán megfogja a kezem, lebegünk.

Jó reggelt, mondja anyu. Megsimogatja a hajamat. Jól ránk ijesztettél, máskor ne csinálj ilyet! Megölel, arcomon érzem, könnyezik. Nincs semmi baj, sottogja, a lényeg, hogy itt vagy velünk. Valaki mellém ül az ágyon. A húgom az. Sápadt, nyúzott, mint aki napok óta nem aludt. Miért csináltad ezt, kérdi. Miért vetted be azt a sok altatót? Aggódtunk, hogy nem éled túl! Ígérd meg, többet nem akarsz megölni magad! Anyu megfogja a testvérem vállát, hagy már békén, utasítja, inkább menj, hívd az orvost, mondd, hogy a nővéred végre felébredt! Nóri puszit nyom az arcomra, kimegy a kórteremből.

Csupa veríték vagy, biztosan rosszat álmodtál, szegénykém, mondja anyu. Napok óta csak alszol attól a sok gyógyszertől. Próbálok kinyögni: álomban a húgommal együtt meghaltam. De tényleg csak álom volt az egész? Valóban élek? Beszelnék, de nem bírok megszólalni, csak sóhajtásra elég szájalmas erőlködésem. Anyu megsimogatja az arcom, pszt, csitít. Megigazítja a párnámat, megitat, nedves szivaccsal megtörölgeti az arcomat, leül az ágyam szélére, mosolyog, megfogja mind a két kezem.

KOOSÁN ILDIKÓ

Bolondos mesék

*

Hajszolnak egyre a nyugtalan napok,
ma éjszakára szállást hol kapok?
Denevérfalka, mázsás csillagok,
zöld macskaszemben dupla hold ragyog.

*

Nem kísértet szól, Fiastyúk kotyog,
Göncölön a rúd biztosan lopott,
tegnap rakta fel pandúr, vagy betyár,
Igazak száján hét lakat a zár.

*

Jobb, ha csöndesen meghúzod magad,
szemeden hályog, füleden tapaszt.
hátrakötött nyelven nincsenek szavak,
kivár az okos, néma így marad.

*

Őröl a pirkadat, két malomra jár,
párából fénybe szublimál a nyár,
rúgós kakas-fi üstökön csapott,
nem is úr, aki nem hord kalapot.

*

Mind visszavágyik, aki itt pihent,
sajtárból mérik, cseppfolyós a csend,
húzz jó nagyot!... ki tudja jut-e még
szűk tarsolyodba holnap is elég.

*

KOOSÁN ILDIKÓ

Mert több vagy

Mert több vagy ma is
sok más köznapi
élményrészletemnél,
amit elosztogatni
amúgy
képtelen az ember,
most mégis
a visszapörgetés
filmkockáiból
készítetek válogatást
katalogizált történetek
címen,
másnak értéktelen
titkaim teregetem
A4-es lapokon
– perctöredékeink
montázsát –
vászonkötésbe fűzve,
hadd emlékeztessen
egykori euforikus
lázálmainkra.

FABIO VOLO¹

Elveszett idő

Kovacsics Zsuzsanna fordítása

Olyan apának vagyok a fia, aki még csak meg sem született. Erre úgy jöttem rá, hogy figyelem az életét. Amennyire vissza tudok emlékezni, soha nem láttam örömet a szemében, csak néha valami elégedettségfélét, de boldogságot talán sohasem.

Ez mindig akadályozott abban, hogy teljességgel élvezni tudjam az életet. Hogyan is élhetné egy fiú a maga életét, ha az apja nem éli a sajátját. Van, akinek sikerül, de bele lehet fáradni. Ott zakatol benned állandóan a büntudat.

Apám hetvenhét éves, sovány és erősen öszül. Erős, dolgos ember volt. Mostanra azonban kimerült, elfáradt és megöregedett. Kiábrándult az életből. Annyira kiábrándult, hogy amikor erről beszél, állandóan ismétli magát. Most, hogy ilyen lett, úgy érzem, meg kell védenem. Meg vagyok hatódva, sajnálom, szeretnék tenni érte valamit, szeretnék segíteni neki valahogy. Rosszul érzem magam, mert úgy tűnik, sose teszek eleget, sose vagyok elég jó.

Gyakran, különösen az utóbbi években, titokban figyelem. Figyelmesen nézem, aminek általában az a vége, hogy látszólag minden ok nélkül elérzékenyülök, és feltámad bennem az a belső feszültség, ami mindig is bennem élt, és ami odaköt hozzám.

Mindig nehéz volt a kapcsolatunk, és olyan szeretet van közöttünk, amit csak az ismerhet, akinek volt bátorsága a gyűlöletre is. Olyan igazi szeretet, amiért megszenvedtél, vért izzadtál, amit kerestél, amiért megküzdöttél.

Be kellett járnom a világot, hogy megtanuljam szeretni őt. És minél távolabbra mentem tőle, annál közelebb kerültem hozzá. Merthogy a Föld gömbölyű.

Volt egy hosszú időszak, amikor nem beszéltünk egymással. Ha nem beszélsz az egyik szülőddel, akkor elgyengül a térded, és azon veszed észre magad, hogy le kell ülnöd egy pillanatra. Nem azért, mert szédülsz, hanem azért, mert fáj a gyomrod. Apámtól mindig fájt a hasam. Ezért csak akkor szerettem meg őt igazán, amikor már ki tudtam háyni magamból minden mérget, minden gyűlöletet, minden fájdalommat, mert ezeket az érzéseket többnyire ő váltotta ki belőlem.

Amikor kicsi voltam, mindig játszani akartam vele, de a munkája mindig elszólította valahova. Kétféle esetre tudok visszaemlékezni: vagy mun-

¹ A népszerű olasz szerző 2009-ben megjelent *Il tempo che vorrei* című regényének részlete.

kába készülődik, vagy holtfáradt és pihen. És nekem mindig várnom kell, mert én csak azután jövök.

Apám mindig szökött előlem, és ez a mai napig így van. Először a munka vette el tőlem, most pedig szép lassan az idő veszi el, és mindkettő olyan ellenfél, amivel nem vehetem fel a versenyt. Ezért aztán ma ugyanazt a tehetetlenséget élem meg, mint amit gyerekkoromban éreztem.

Különösen az utóbbi években, minden találkozásunk alkalmával azt veszem észre, hogy mindig öregszik egy kicsit, és érzem, ahogy lassan, napról napra kisiklik a kezeim közül. Nem tehetek mást, mint hogy szoroson fogom az ujjai hegyét.

Harminchét éves vagyok, és ennek a meg nem született embernek a látán az a mondás jut az eszembe, ami Marlon Brando szobájában volt kifüggesztve: „Ha nem tudsz élni, akkor nem is élsz”. Ma is azon töröm a fejem, hogyan segíthetnék neki. Még ha esendőnek, védtelennek, öregnek látszik is, és még ha erősebbnek is tűnök nála, tudom, hogy ez nem így van. Még mindig erősebb nálam. Mindig is az volt. Mert egyetlen szóval meg tud bántani. Sőt, még annyi se kell: elég egy ki nem mondott szó, elég, ha hallgat vagy szünetet tart. Elég, ha csak félrenéz. Lehet, hogy néha kikelek magamból, rázom magam órákig, esetleg gorombáskodok, de azonnal kifekszek, ha megjelenik egy aprócska grimasz a szája sarkában.

Felnőtt életemben a hasam fájt miatta, gyerekkoromban pedig a nyakam. Mert mindent úgy csináltam, hogy közben feléje fordultam, hogy elkapjam egy tekintetét, egy szavát, egy válaszát. Ő ilyenkor mindig kapkodva reagált: összeborzolta a hajamat, megcsipkedte az arcomat, sietve odatámasztotta a rajzot a kredencre, amit neki csináltam. Ennyi teltt tőle, nemcsak az én fájdalomról, az én szükségleteimről és az én vágyaimról nem vett tudomást, nem vett tudomást a sajátjairól sem. Nem volt hozzászokva ahhoz, hogy kifejezze és figyelembe vegye az érzelmeiket. Ezért mondom, hogy nem élt igazán. Elhajolt az élet elől.

Ezért volt talán, hogy balga mód én sem úgy tekintettem rá, mint akinek lehetnek vágyai, félelmei, álmái. Sőt, úgy nőtem fel, hogy eszembe se jutott, hogy ő is egy ember: egyszerűen csak az apám volt, mintha az egyik dolog kizárná a másikat. Csak amikor már felnöttem és egy pillanatra megfeledkeztem arról, hogy a fia vagyok, értettem meg, hogy milyen is ő igazából, akkor ismertem meg őt. Kiskoromban szerettem volna nagy lenni, hogy úgy beszélhessek vele, mint férfi a férfival, így esetleg találhattunk volna megoldást a problémáinkra, és egy másfajta utat járhattunk volna be együtt. Most pedig, hogy sok mindent megértettem vele kapcsolatban, úgy érzem, hogy elkéstem. Hogy kevés az időm.

Most, hogy figyelem, biztos vagyok benne, hogy olyan dolgokat tudok apámról, amiről neki magának fogalma sincs. Megtanultam meglátni és megérteni mindazt, ami benne rejlik, amit nem tud a felszínre hozni.

Évekig rosszul kértem, hogy szeressen. Olyasmit kerestem benne, ami nem volt meg benne. Nem láttam tisztán, nem értettem meg, és most egy kicsit szégyenkezem is emiatt. A sok áldozatban, lemondásban és rengeteg munkában nyilvánult meg a szeretete, és abban, hogy magára vállalt minden felelősséget. Ha jobban megnézzük, nem is volt választása, lehet, hogy öelötte mindenki így élt. Apám egy olyan generáció szülötte, amelyik világos és alapvető iránymutatásokat kapott az életre: házasodj meg, legyenek gyerekeid, és dolgozz a családjáért. Nem volt más érvelés, ami hivatkozási alapul szolgálhatott volna, csak előre leosztott szerepek voltak. És mintha nem is igazán akart volna megnősülni, családot alapítani. Olyan ember gyereke vagyok, akit azért szólított fegyverbe az élet, hogy a magánháborúját vívja meg: nem az országot, hanem a családját kellett megvédenie. Nem a győzelemről szólt ez a háború, hanem a számlák kifizetéséről, a túlélésről. A boldogulásról.

Szeretem az apámat. Teljes mivoltommal szeretem. Szeretem ezt az embert, aki gyerekkoromban sohasem tudta, hogy hány éves vagyok. Szeretem ezt az embert, aki még ma sem képes átölelni, aki még ma sem képes azt mondani nekem: „Szeretlek”.

Ebben egyformák vagyunk. Tőle tanultam. Én sem vagyok rá képes.

1

Mindig rossz a redőny

Szegény családba születtem. Ha néhány szóval kellene összefoglalnom, mit jelent számomra a szegénység, azt mondanám, olyan, mintha úgy ülnél egy terített asztalnál, hogy nincsenek hozzá kezeid.

Nem azt a szegénységet ismerem, amit gyakran látni a televízióban, hogy az emberek éhen halnak és semmijük sincsen. Azt a szegénységet ismerem, amikor van valamid, van mit enned, van tető a fejed felett, van televíziód, van autód. Azt a szegénységet, amikor úgy csinálhatsz, mintha nem is lennél szegény. Ez a szegénység tele van tárgyakkal, de ott tornyosul az összes határidő. Az ilyen szegénységben szerencsésnek és szerencsétlennek is érezheted magad egyszerre: van, akinek jobb, és van, akinek rosszabb, mint neked. De mindig ott lapul a háttérben a szégyen, a bűn, és az örökös frusztráció. Na meg az aggodalom, az örökös bizonytalanság és az elfojtott indulat, amiért mindig lehajtott fejjel kell járnod. Nem vagy olyan szegény, hogy ne lenne ruhád, de a ruha, amit hordasz, lemezteleníti a lelked és felfedi a titkaidat. Elég egy stoppolás a ruhádon, és rögtön meglátszik, hogy ki vagy. Az aggodalom betölti a gondolataidat és nem hagy helyet semmi másnak, legkevésbé a szép dolgoknak, mert a szépség nem praktikus, nem hasznos. Olyan luxus, ami nem jár neked. Lehet, hogy normálisnak látszó életet élsz, valójában azonban egy különös törvény uralja sorsodat, a nélkülözés törvénye. És lassan megtanulsz hazudni. Ez a szegénység a hazugság-

ra épül. Néha nagyok, máskor kisebbek ezek a hazugságok. Megtanulod, hogy ha kikapcsolják otthon a telefont, akkor azt kell mondani, hogy elromlott, vagy hogy azért nem tudsz elmenni valahová vacsorázni, mert nem érsz rá, esetleg kölcsönadtad az autódát, pedig az az igazság, hogy nem fizetted be a biztosítást vagy nincs pénzed megtankolni.

Kitanulod a hazugság művészetét, és azt, hogyan boldogulj az életben: megtanulod, hogy kell megjavítani, toldozni-foltozni, megragasztani, megszögelni a dolgokat. Olyan ez a szegénység, hogy ha elromlik a redőny, úgy húzod fel, hogy beteszél a gurtni alá egy darab papírt, ami ha véletlenül kicsúszik onnan, leszalad az egész, lezuhan, mint a guillotine. Hogy hiányzik a csempe a fürdőszobában, hogy van egy lyuk a mosdókagyló alatt és kilát-
szanak a csövek, hogy megjelenik egy hangya a kredenc sarkában. Hogy a kezeden marad a fiók, amikor kinyitod. Hogy csak úgy tudod becsukni a szekrényajtót, ha megemeled. Hogy lóg a konnektor, és kiesik a falból, amikor kihúzod a dugót, és úgy teszed vissza, hogy az a két kis vaslemez belülről meg tudja tartani. Hogy feljön a kárpit az illesztésnél. Hogy megdagad a konyhában a nedvességfolt a plafonon, olyan lesz, mint a kelt tészta, szétfeszíti a festéket, és alig tudod visszatartani magad, hogy felmássz a létrára és kipukkaszd. Hogy szétesik a szék, és már csak vigyázva lehet ráülni.

Olyan szegénység ez, amiben a dolgokat a ragasztó és a szigetelőszalag tartja össze, amiben egy fióknyi szerszámra van szükség ahhoz, hogy megjavítsd azt a valóságot, ami úgyis szét fog esni a darabjaira. Minden ideiglenes, minden átmeneti, minden múlékony és jobb időkre vár. De ezek a toldozott-foltozott tárgyak kitartanak aztán egy egész életen át. Semmi sem tartósabb, mint ami átmeneti.

Amikor először hallottam apámtól azt mondani, hogy „vesztes vagyok”, fogalmam sem volt, mit jelent. Túl kicsi voltam. Akkor mondta, amikor egyszer emberek jöttek be a bárba, hogy elvigyenek onnan dolgokat. Akkor még egy szót megtanultam, azt, hogy „foglalás”. Attól kezdve, ha ismeretlenek jöttek be a bárba vagy otthonra, és elvittek ezt-azt, már nem is kérdezősködtem. Nem tudtam az okát, de megértettem. Gyerek voltam és ráéreztem a dolgokra. Nem tudtam, hogy miért volt, de rájöttem, hogy azok miatt az emberek miatt kellett az anyai nagyapám nevére íratni az apám kocsját. Azt mondták, hogy „ráíratuk”, és nekem halvány fogalmam sem volt róla, hogy ez mit jelent. Semmit se tudtam, de mindent értettem.

Úgy nőttek fel, hogy azt láttam, az apám beleszakad a munkába, hogy megoldja a problémákat. Volt egy bárja, és mindig ott dolgozott, akkor is, ha nem volt jól. Még vasárnap is ott töltötte a nap nagy részét, amikor be volt zárva, azt pakolgatta, rendezgette, takarított, csinosított.

Sosem voltam nyaralni a szüleimmel. Nyaranta odaadtak az anyai nagyszüleimhez, akik kibéreltek egy házat a hegyekben. Vasárnaponként anyám egyedül jött meglátogatni a nagyszüleimnél és mindig mondta, hogy üdvö-zöl az apám. Egyetlen olyan fényképünk sincsen, amin rajta lennénk mind a

hárman valami nyaralóhelyen. Nem engedhettük meg magunknak, hogy elmenjünk együtt nyaralni. Nem volt rá pénz.

A pénz... Láttam, hogy apám mindenkitől kölcsönt kér. Rokonoktól, barátoktól, szomszédoktól. Láttam őt megalázkodni és láttam, amikor megalázták. Hányszor volt olyan gyerekkoromban, hogy elmentünk egy barátjához, akit nem is ismertem, és nekem a konyhában kellett várnom. Jó esetben ott volt velem a feleség, amíg ő bement a másik szobába a barátjával, hogy „elintézzon valamit”. Az ismeretlen asszony általában megkérdezte, hogy kérek-e valamit, és én mindig azt mondtam, hogy nem kérek. Keveset beszéltem, mindig zavarban voltam és mindenki óriásnak tűnt. Azt hiszem, hogy valahol mélyen az apám is ugyanezt érezhette.

Mindenkitől pénzt kért, de tényleg mindenkitől. Még tőlem is, pedig én gyerek voltam. Egy nap bejött a szobámba, mert lázas voltam. Beteg voltam, de boldog is egyben, mert azt mondta az anyám, hogy azért vagyok lázas, mert növök, és mire lemegy a lázam, már meg is nőttem.

„Tudod, papa, hogy mire meggyógyulok, már meg is nőttem? És akkora leszek, mint te?”

„Persze, még nálam is nagyobb leszel.”

Mielőtt kiment a szobámból, felkapta a perselyemet, egy piros vízilovat. Azt mondta, hogy berakja a pénzt a bankba. Azt mondta, hogy többet fogok visszakapni, amikor visszakérem.

Idővel aztán rájöttem, hogy mi van a perselyemmel: úgy éreztem, hogy rászedtek és becsaptak. Hamar megtanultam, hogy ne nagyon bízzak a felnőttekben, ami belső bizonytalansággal töltött el, úgyhogy kénytelen voltam erősnek mutatni magam. Nem volt a környezetemben olyan erős egyéniség, aki mellett biztonságban érezhettem volna magam, olyan, aki majd megvéd. Sokan vannak olyanok, akik ha felcseperednek, rájönnek, hogy az a nagy ember, aki az apjuk, nem is olyan hatalmas. Én erre már gyerekkoromban rájöttem. Mint mindenki, én is szerettem volna azt hinni, hogy legyőzhetetlen az apám, de ez nem sokáig jött össze.

Apám egyfolytában dolgozott. Emlékszem, hogy aludt el az asztalnál a híradó alatt. Lassan előrecsuklott a feje, aztán hirtelen összerázkódott, fölkapta a fejét, és felébredt. Körülnézett, mert nem tudta, hogy hol van és hogy anyám meg én láttuk-e, hogy mit csinált. Közben úgy mozgott a szája, mintha evett volna. Úgy csinált, mint egy tehén. Figyeltem és láttam, hogy csúszik a feje lassan lefelé, és vártam, hogy mikor esik le teljesen, hogy aztán fölkapja. És nevettem. Amikor rájött, hogy nézem, és hogy láttam az egészet, elnevette magát és rám kacsintott. Én meg boldog voltam. Amikor rám kacsintott, különösen, amikor úgy csinálta, hogy anyám ne vegye észre, úgy éreztem, hogy cinkostársak vagyunk, hogy közel kerültünk egymáshoz, hogy ez valami férfidolog. Megpróbáltam én is odakacsintani rá, de nem tudtam, hogy kell, ezért becsuktam mind a két szememet. Máskor csak az egyik szememet csuktam be, úgy, hogy lefogtam az egyik ujjammal. Ilyen-

kor mindig azt hittem, hogy egy új, egy bizalmasabb barátság kezdődik közöttünk. Hogy elkezd végre játszani velem egy kicsit, és magával visz. Annyira örültem, hogy előre-hátra kalimpáltam a lábammal a széken. Szinte úsztam a boldogságban. De a cinkosságnak ezzel vége is volt. Evés után felállt, hogy elintézzon valami apróságot vagy visszamenjen dolgozni. Kicsi voltam és nem értettem az egészet, azt gondoltam, hogy nem akar, hogy nem kíván velem lenni.

Arra irányuló próbálkozásaim, hogy magamra irányítsam a figyelmét és elnyerjem a szeretetét, sorra kudarcot vallottak. Anyámmal sikerült, de vele nem. Amikor mondtam valami vicceset, anyám nevetett, megdicsért, átölelt, és ettől úgy éreztem, hogy hatalmam van fölöttem: meg tudom változtatni a hangulatát, meg tudom nevetetni. Őrá nagy hatással voltam. Apámra viszont nem. Nem tudtam elérni, hogy megszeressen.

Tökéletesen emlékszem néhány szép dologra, amit értem tett és velem csinált. Ilyen volt, amikor anyám kórházba került egy kisebb műtét miatt, és a nagymamám odaköltözött hozzánk, hogy segítsen nekünk. Nagymama az én szobámban aludt, én meg vele aludtam a nagyágyban. Azokban a napokban reggelente, mielőtt lement a bárba dolgozni, csinált nekem reggelire vaníliás pudingot. Még arra is emlékszem, hogy volt megterítve az asztal.

Ilyen volt az a szombat este is, amikor én, ő és anyám elmentünk egy pizzériába vacsorázni. Ez volt az első alkalom, hogy vacsorázni mentem velük. Anyám megkérdezte: „És hétfőn, amikor jön a vízszámlás a pénzért, mit fogunk csinálni?”

„Nem tudom, majd holnap kitaláljuk” – válaszolta.

A pizzériába menet apám a nyakába vett. Mindenre tökéletesen emlékszem. Először megfogta a karomat, felemelt, aztán megfogta a bokámat, én meg a fejére tettem a kezemet, és belekapaszkodtam a hajába. Még mindig érzem a nyakát, ahogy ott van a lábam között. Óriás voltam. Addig sohasem éreztem a szívemet ilyen magasságokban. Nem tudom, mi történt vele aznap este, de olyan volt, mint egy igazi apa. Ő vágta fel nekem a pizzát. Egyetlenegyszer egész életében. Barátságos volt, nevetett a poénjaimon. Anyám is nevetett. Akkor este boldog család voltunk. Különösen ő. Lehet, hogy az az ember, akit akkor este láttam, volt az én igazi apám. Lehet, hogy ilyen ember lehetett volna, ha nincs az a sok problémája.

Amikor hazafelé mentünk, az autóban, ahogy ott álltam mögöttük a két ülés között, azt szerettem volna, ha soha nem ér véget az este. Meg is kérdeztem: „Ugye fent maradhatok még egy kicsit veletek, ha hazaérünk?”. De aztán még ott az autóban elaludtam.

A másnap reggel már minden olyan volt, mint máskor szokott lenni. Vasárnap volt. Anyám a konyhában, apám a bárban rendezkedett.

„Ma este is elmegyünk pizzát enni?”

„Nem, ma este itthon maradunk.”

SUHAI PÁL

Mikszáth Kálmán versei

I. Kisebb költemények

Előszó

Hogy Mikszáth Kálmán költő (is) lett volna, a folyó kritikai kiadás (*Mikszáth Kálmán összes művei* – ezután MKÖM vagy Krk) ismeretében is meglepő állítás. A „nagy palócot” eddig leginkább prózai művei, regényei-elbeszélései, illetve publicisztikai írásai, ezek között karcolatai alapján azonosítottuk – verseiről nem szól a fáma. Egy ideje legalábbis. Mert Rubinyi Mózes még tudott róluk. A *Mikszáth Kálmán munkái* 1914-es kiadású 33. kötetének bevezető tanulmányában (még és már) húsztat említett, ezek némelyikét egy-két szóval jellemezte is. A kritikai kiadás részére egykor gyűjtött anyagban pedig ez a szám már harminc fölé emelkedett – a nehézkes mamut azonban lassan lépdel kitűzött célja felé. Napjainkban mintha lelassult volna a Krk kötetének a kiadása. Másrészt kezdenek eltűnedezni versek. Kettőnek valószínűleg nyoma is veszett. Több szempontból is ajánlatos lenne tehát a rendelkezésre álló anyagnak az összegyűjtése és publikálása – még a kritikai kiadásban történő feldolgozása előtt.

E kijelentésre az MKÖM munkájában való egykori közreműködésem indít. 1984–87 között ugyanis – Rejtő Istvánnal, az MKÖM sorozatának akkori szerkesztőjével közösen végzett munka során – részt vehettem az 1889-es és az 1891-es év cikkeinek-tárcáinak, illetve parlamenti karcolatainak sajtó alá rendezésében. Mivel Rejtőnek tudomása volt költői ambícióimról, a Mikszáth-versek sajtó alá rendezését nekem szánta. Ez ugyan ekkor még a távoli jövő terve volt csak, az általa gyűjtött anyagot azonban máris rendelkezésemre bocsájtotta. Időközben elkanyarodtak útjaink – pontosabban az enyém: más munkákba fogtam. Ő tovább folytatta Mikszáthtal kapcsolatos tevékenységét. 1989 februárjában még befejezte legújabb könyvét, az MTA Könyvtárának Közleményei sorozatában megjelent *Mikszáthiáda* című gyűjteményes kötetét, az 1992-es kiadás borítóján azonban nevét már bekeretezve olvasom. Rejtő István a rendszerváltozás kezdetén, 1991-ben meghalt.

Praznovszky Mihállyal szintén a Mikszáth iránti közös érdeklődés ismertetett meg. Legalábbis részben. Vele, a Mikszáth Kálmán Társaság örökös tiszteletbeli elnökével, a Palócföld egykori főszerkesztőjével 2008-ban

kerültem kapcsolatba. Ő Balatonfüreden éppen ekkor indította a *Tempevölgy* című irodalmi folyóiratot, melyben verseimnek és levélesszéimnek helyet biztosított. Időközben kiderült, hogy a Mikszáth-verseknek, ha nem is teljes, de jelentős terjedelmű opusával rendelkezem, s erről hamarosan levélváltásba is kezdünk. Némely versről külön is, sőt, szó esett ezeknek a Mikszáth Kálmán Társaság kiadásában való megjelentetéséről is. E terv mindeddig terv maradt – csupán a versek akarnak most már ellenállhatatlan erővel napvilágot látni. Én sem halogathatom tovább a velük való foglalkozást. A legnagyobb biztonság a nyilvánosság. (Az elrejtett anyagot az égér is megrághatja !/.) A kritikai kiadásnak a Mikszáth-versekkel kapcsolatos munkálatai megkezdéséig is elengedhetetlennek vélem tehát a versek külön kötetben való publikálását. (Ha már az író nem tette.) Különösen most, hogy a Palócföld új szerkesztősége a folyóiratban teret enged, külön fejezetet nyit számunkra. (Mikszáthnak s nekem.)

Talán nem árt (ismételten is) jeleznem, hogy az itt közreadott anyag nem teljes. E kötet első része összesen harminchárom verset („kisebb költeményt”) tartalmaz, de tudomásom van még tízről – ezek címével rendelkezem ugyan, szövegüket azonban nem sikerült megszereznem. (Majd a kritikai kiadás... !/.) Rejtő István *Mikszáthiáda* című könyve a selmebányai versek közül három időközben elkallódottól tud, a rám hagyományozott gépirat-gyűjtemény előzéklapján is három olyan verscímet olvasok, amelyek szövegét a dosszié nem tartalmazza. Hajdu Péternek, a jelenleg folyó Krk vezetőjének 2009-ből származó levélbeli jegyzéke hiánylistámon a versek számát kettővel még gyarapította is (igaz, hogy az enyém is legalább ennyivel az övét). W. Petrolay Margit 1956-os tanulmánya (*Mikszáth Kálmán ifjúkori írásai I–II.*, Irodalomtörténeti Közlemények 1956. 3–4.) már megjelent műveket szerepeltet, közülük két versnek mára nagy valószínűséggel mégis lába kelt. (Nem sikerült nyomukra bukkannom a nagy gyűjteményekben sem – OSZK; FSZEK; MTA Könyvtára; Egyetemi Könyvtár, Budapest; Debreceni Egyetemi Könyvtár; Pécsi Tudásközpont.)

A lappangó vagy jóvátehetetlenül elveszettnek tűnő versek összesített jegyzéke e számlálással végül is rendelkezésünkre áll – lehet kutakodni utánuk. A következők szerint:

Egy fogoly levele (1863. október 24.)

Az öreg nemes (1865. február 11.)

Petőfi sírja (1865. szeptember 23.)

Rossz tanuló vizsga előtt (Hasznos Mulattató, 1877. június 10.)

Török katona levele anyjához (Hasznos Mulattató, 1877. június 10.)

Kedvesemhez (1886)

Az utolsó Brabák (1895)

Bagyó Mihályhoz

Mikor a tengeribetegség volt

Dráma egy pohárban

E sajnálatos listával szemben viszont, szerényen be kell vallanom (!), a kötet-összeállítás munkálatai során két „kallódó” verssel sikerült gyarapítanom a rendelkezésemre álló anyagot. Általában a Rejtő-dosszié költeményeit vettem alapul, de igyekeztem egyéb forrásokat is felhasználni. A rimaszombati évek versei Rejtő István idézett könyvében már megjelentek, csupán át kellett vennem őket. A selmecebányai évek termését más források kinyomozásával tettem megközelíthetővé. A forrást az adott vers bemutatása mellett (előtt) a továbbiakban mindenkor jelölöm. Mint ahogy a későbbi, már a pályakezdés és a beérkezés idejéből származó szövegeket is. Ebben segítségemre volt e verseknek a korabeli sajtóban publikus volta. Ellenőrizhettem őket. Jelen könyv nagy része száz évesnél idősebb publikációkat közvetít, ezek átiratai. Mindössze három vers esetében szorultam a Rejtő-paksaméta anyagára – ezeket kénytelenségből a gépirat alapján közlöm. (Nagy valószínűséggel ezek is publikus anyagra támaszkodnak, csak éppen lelőhelyüket nem sikerült felkutatnom.)

A kötet-összeállítás során eleinte arra gondoltam, hogy a versek betűhű anyagát kell közreadnom. Hogy nem vállalkozhatom az anyag mai nyelvű tolmácsolására. A Mikszáth-verseknek még a nyomtatásban megjelent, publikált példányai is több mint egy évszázadosak. A nyelvfelfogásnak és a helyesírásnak a maihoz képest olyan nagy eltéréseivel, hogy ehhez, az átíráshoz tudós elme szükségeltetik. Az anyag összegyűjtése mellett még külön textológiai ismeretek is – akadémikusoknak való az ilyen munka (!). De gondoltam mást is. Tudós és akadémikus ugyan nem vagyok, de ismeretekkel és némi tapasztaltsággal rendelkezem már, s ami a fő: Rejtő István nem véletlenül hagyományozta egy magamfajta szegénylegényre e feladatot. A versek mai nyelvre történő átírásához ugyanis jól jöhet egy kis intuíciós képesség is a tudományos apparátus mellé. A vers és a költészet belülről való ismerete. Pl. az olyan kényes eseteknél, amikor dönteni kell a mai helyesírás vagy a prozódiai elvárások elsőbbsége között. Mondok egy példát: „Hol te ki ártatlan ki roszat jót nem teve még és...” Tökéletes hexameter, de csak így, ezzel a „rosz”-szal. (Nem rossz ez, akkoriban így írták.) Ha pedig így, bármennyire szeretném is, nem javíthatom mai helyesírására a szót, mert ezzel elgázolnám a tanuló Mikszáth itt éppen tökéletes versmértékét. Itt tehát a „rosz” a jó megoldás. De ugyanez, ugyanebben a versben, hasonló megfontolásból fordítva is. S igyekeztem megtartani Mikszáth szóhasználatának sajátos íz- és színvilágát is. És így tovább. A képletes fordítással mindenestre nyakamba vettem ennek ódiúmat is. A hibázás kockázatát. (Majd jönnek okos kritikusok, s kijavítanak.)

E könyv mai olvasóját a főnti akkurátusság talán nem is érdekli – a Mikszáth-versek további kutatásához, a Krk munkálataihoz azonban már ennyi is hozzájárulást jelenthet. A nagyérdemű pedig mégis csak örülhet, hiszen Mikszáth homályba merült, parlagon heverő költői tevékenységének jó ré-

szét e gyűjteményes kiadással máris kézbe veheti – a versek pedig végre fölérhetnek mintegy másfél évszázados Csipkerózsika-álmukból.

Tanulóévek – Rimaszombat és Selmebánya

I. Rimaszombati versek

Mikszáth Kálmán versírói tevékenysége jóformán kizárólag az indulás éveire esik. Pontosabban az iskolai tanulmányok, illetve a beérkezés, a helyfoglalás időszakára. A *Tót atyafiak* és *A jó palócok* kirobbanó sikere után vers már csak elvétve került ki a keze alól – ilyenek kell tekintenünk a nyolcvanas évek elejének két verses elbeszélését és a nagy életrajzi összegzést megelőző-megelőlegező Jókai-életrajzot. (Ezekre a későbbiekben még visszatérek.)

Mikszáth első szépírói próbálkozásai a rimaszombati és selmebányai tanulóévekre esnek, az itteni önképzőkori tevékenység idejére. A rimaszombati hat osztályos evangélikus algimnáziumnak 1857 és 1863 között volt tanulója, a selmebányai főgimnázium utolsó két évfolyamának 1863 és 1866 között (talán meglepő, de a hetedik évfolyamot kétszer végezte). Ezeknek az éveknek a történetét és forrásanyagát Rejtő István térképezte föl *Mikszáth Kálmán, a rimaszombati diák* (Irodalomtörténeti füzetek 27., Akadémiai K., 1959), illetve *Mikszáth a selmebányai főgimnázium diákja* (in: *Mikszáthiáda*, i. m.) című könyvében, illetve tanulmányában. Jól használható összegzésre bukkantam még Praznovszky Mihály *Mikszáth Kálmán tanárai*, illetve *Mikszáth a végvárokkban* című tanulmányaiban is – mindkettő *A hatodik, hetedik ember az országban* című könyvében (Veszprém, 2006). A következőkben elsősorban ezekre a munkákra támaszkodom.

Rimaszombatban az ötödikes és hatodikos Mikszáth tagja volt az 1859-es Kazinczy-emlékév után szervezett önképzőkörnek. Ezt egy volt negyvennyolcas nemzetőr, Terray Károly, Mikszáth osztályfőnöke és irodalom tanára, az iskola igazgatója vezette, akinek filozófiai, pedagógiai szakírói és költői tevékenysége is említést érdemel. Név szerint is kiemelendő még Baksay István történelemtanári tevékenysége – általános elismerést arattak a történelmi személyiségeket is megeleveníteni tudó szenvedélyes előadásai. Végül még két név: Szeremley Károlyé és Fábry Jánosé. Előbbi irodalomra, latinra és görögre tanította Mikszáthot, róla több helyen is elismerően nyilatkozott. A *Hogy lettem én író* című elbeszélésében így: „A tanár úr különös kedvencem volt, a mai napság is tisztelettel gondolok finom szellemére, szikrázó ötleteire, kedves, szeretetreméltó modorára... [...] Bámulatos tapintattal tudott hozzásimulni tanítványai értelmi tehetségéhez.” Fábry Jánossal, aki természettudományi tárgyakra oktatta, később leveleket is váltott.

Egyébként a tanári kar egészére is jellemző volt a határozott értékválasztás alapján nyugvó magas színvonal (részben a tanárok pedagógiai kvalitásai, részben a forradalomban való szerepvállalásuk okán). Maga Mikszáth így emlékezik a rimaszombati iskola pedagógusaira Fábry Jánosról szóló, a Vasárnapi Újságban megjelent 1908-as nekrológiájában: „Ezek a férfiak, akik akkor itt tanítottak, nem afféle tanügyi bácsik voltak (ahogy most képzelné az ember), hanem az utolsó generálisok, akik titokban hadsereget nevelnek, ügyes politikusok, akik óvatosan, nagy furfanggal belecsepegtetik a rideg, száraz tananyagba az édes érzéseket, melyekből a hazaszeretet lombosodik ki...” A „hazaszeretet”. El ne feledjük, hogy a kiegyezés előtti idők, az abszolutizmus évei ezek. A negyvennyolcas örökség politikai hozadéka még jó ideig jellemzi Mikszáth felfogását is. S természetesen tanáriét. E kettő együtt jórészt meg is magyarázza az első versek hazafias-történelmi témaválasztását. Ezzel kapcsolatban azonban még másféle szempontokról is beszélnünk kell. A korabeli anyanyelvoktatás elveiről, melyekről éppen Mikszáth Rimaszombatba érkezése idején jelent meg összefoglaló munka Szilágyi István tollából (*Anyanyelvi feladatok ügye a magyar gimnáziumokban*, Sárospataki füzetek, 1857). Állítása szerint fogalmazásnak „köznapis témák” kitűzése nem tanácsos „az ifjak tapasztalásainak semmi esetre sem nagy terjedelme miatt...” Ilyesmire történelmi példák feldolgoztatása az igazán alkalmas terep és megoldás.

1. A rimaszombati egykori iskolaépület az 1950-es években
(Rejtő István: *Mikszáth Kálmán, a rimaszombati diák* című könyvéből)

Hogy Szilágyi útmutatása a rimaszombati önképzőkörben követésre talált, az önképzőkör 1861/62-es Albumában, illetve 1863/64-es Érdemkönyvében fennmaradt Mikszáth-írások is tanúsítják. Elbeszélések, versek. Sokáig e verseknek csupán a címét ismertük – jórészt Rejtő István kutatásainak és szövegközlésének köszönhetjük, hogy ezek szövegével is rendelkezünk. Találtam e korból verset Rejtő publikációján kívül is – forrását külön jelzem. Az alábbiakban a verseket, igyekezve mindenkor tiszteletben tartani a költő intencióit, mai nyelven közlöm, lehetőleg megosztva azokat az információkat is, amelyek az egyes költeményekről rendelkezésünkre állnak.

1. *A mosolygó élet* – Mikszáth legelső ránk maradt verse. 1860-ban, tizenhárom éves korában írta. Szövegét Veress Samu 1910-es visszaemlékezése őrizte meg *A rimaszombati egy. prot. főgimnázium 1909–1910-es értesítőjében*. Klenódiumnak nevezi, kincsnek, s valóban az, méghozzá Mikszáth humora révén. Névnapi köszöntő, melyet jókívánságnak éppúgy vehetünk, mint rossznak – attól függően, hogy a sorokat vízszintesen olvassuk-e vagy hasábok szerint. Valóságos mobil. Rejtő nem említi, az *Értesítő* szövege következők:

A mosolygó élet

A mosolygó élet – kísérje léptedet,
Távol legyen tőled – a gyász emlékezet.
Minden, mi jó vagyon: – hogy szívedben légyen,
Kerüljön, de nagyon – a keserv és a szégyen!

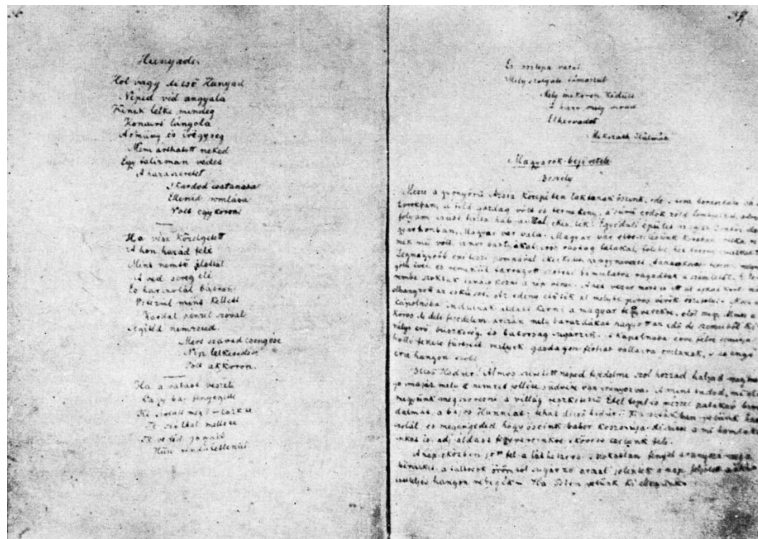
2. Az Albumban található első Mikszáth-vers egy Hunyadi-óda. Szerzője saját kezűleg írta be a 36–37. lapra:

Hunyadi

Hol vagy dicső Hunyad,
Néped védangyala,
Kinek lelke mindig
Honáért lángola.
Ármány és irigység
Nem árthatott neked.
Egy talizmán védett,
A hazaszeretet.
S kardod csattanása
Ellenid romlása
Volt egykoron.

Ha vész közelgetett
 A hon, hazád felé,
 Mint nemtő állottál
 A védsereg elé,
 És harcolál bátran,
 Vitézül, mint kellett;
 Karddal, pénzzel, szóval
 Segítéd nemzeted.
 Mert szavad csengése
 Nép lelkesedése
 Volt akkoron.

Ha a vallást veszély
 Vagy baj fenyegette,
 Ki szólalt meg? – csak te.
 Te szóltál mellette,
 Te védéd jogait
 Hűn, rendületlenül,
 És oszlopa valál,
 Mely szolgált támaszul,
 Mely, mikoron kidült,
 A haza, mely virult,
 Elhervadott.

2. A *Hunyadi* című vers a rimaszombati Albumban, Mikszáth kézírásával
 (Rejtő István: *Mikszáth Kálmán, a rimaszombati diák* című könyvéből)

3. Az Album 45. oldalán olvasható Mikszáth saját kézírású „heroidja”, a *Szilágyi Erzsébet levele Hunyadi Mátyáshoz Prágába*. Rejtő István levélnek tekinti, én elfogadom Mikszáth műfaj-meghatározását. S éppen a Rejtő által citált korabeli stiliztikakönyv alapján: „*Heroid*: igen egy öntetű versezet az alagyaival [elégiával – SP]. Anyaga szintén bánat vagy panasz. – Különbözik amattól, hogy abban maga beszél a költő, ebben távozott vagy elhunyt egyéniséget szólaltat meg...” Nos, itt „elhunyt egyéniséget szólaltat meg” a költő (legyen így, előlegezzük meg neki e titulust!). S hogy ismerte-e Arany hasonló témájú versét, nem tudhatjuk (de ki sem zárhatjuk). Kölcseyt azonban ismernie kellett:

Szilágyi Erzsébet levele Hunyadi Mátyáshoz Prágába
(*Heroid*)

Gyász sivatag a jelen, torzképe a múltnak, amelyben
Keblemen a vígság gyenge virága kinyílt.
Hol gyönyörű napok, hol ti dicső órái koromnak,
Amikor engem, oh, te ölelni tudál.
Rég vala már ez – s álomnak vélném, de a szívnek,
Mely sajog érted, fájdalom mutatja ... igaz.
Hol bátyád, László, a büszke, derék, ifiu hős?
Éltem és örömim fényteli csillaga hol?
Zsarnoki önkénynek lett áldozatja. Halála
Égbe kiáltva bosszút esdekel esküszegőre.
Hol te, ki ártatlan, ki rosztat-jót nem teve még és
Nem tuda mást, mint ezt: A haza minden előtt.
Vagy ártatlanság leve bűn fejedelmi körében
A nyomorultnak, báb fejedelemnek, igen?
Hogy miután Lászlót lefejezte, tevéled
Rabhoz illő módon bánva gyötörjön amúgy.
Ámde bosszultatlan nem marad az esküszegőnek
Bűne vagy vétke, zsarnoki tette soha,
Mert seregeket gyűjt bátyád, a büszke Szilágyi,
Megtöri ő a királyt s megzabolázza hadát.
Szent törvényeit lábával ki tiporja hazánknak,
Isteni átok és sújtsa az emberi kéz
A gazt, amért trónra emelte. Jutalma atyádnak,
Hogy fogságra veti vagy megöleti fiát.
Így áll most a világ, divat a rossz, esküszegés, bűn,
S jót, szépet ha teszsz, elszelik érte nyakad.

4. A következő mű egy ballada, melynek nagyobbik felét a királyné lázító beszéde teszi ki. A verset Mikszáth saját kezűleg másolta az Album 158–161. lapjára:

Aradi országgyűlés

Zászló lobog, szól az ágyú,
Harsog a trombita:
Aradra tart Béla király,
Gyűlésre tart oda.

A nép örömmel várja őt,
Visszhangzik a szava:
Éljen Béla és hitvese,
Ilona bal felől.

A főurak tanácskoznak,
Szabnak törvényeket,
Hogy ne érje a sors keze
E büszke nemzetet.

Szíve köztük mindenkinek
Szent érzettel tele:
Csak a hon javáért dobog
A honfi kebele.

De ím, a terem mélyiből
Hallik egy női hang –
Tisztább és édesebb szava,
Minőt adhat a lant.

„Igazságos nép! Magyarok!
Tiltják törvényitek,
Hogy nő háborgasson, midőn
Ti törvényt tettetek.”

Így szolt Ilona, s folytatá
Beszédét még tovább:
„Egy szív keresi nálatok
Enyhítő balzsamát.”

„Legyen kivétel hát egyszer.
Legyek kivétel én,
Öröm és bú-csillag dereng
Boldogságom egén.”

„Öröm, mert látom, miképp
Szíveteken a hon,
S érte élni vagy meghalni
Nektek csupa öröm.”

„Látom a buzgó kebelt,
Mely a honért dobog,
Mindezt látni felséges,
Nagy és dicső dolog.”

„Óh, de nem látja ezt, kinek
Azt látni kellene.
Nem látja e honnak atyja,
És koronás feje.”

„Béla, szegény Béla, te nem,
Nem látod e hazát,
Mely téged úgy néz és ösmer,
Mint szerető atyát.”

„Te vak vagy, és azok téged,
Kik megvakítottak,
Köztetek ülnek, itt vannak,
Ti büszke főurak.”

„Kiknek undok keze által
Vakult meg a király,
Mi vár rájok, te hősi nép,
Élet-e vagy halál.”

Halál! Halál! Kiált a nép,
Vérbosszúért hevül,
És ezer kard hüvelyéből
Sebesen felrepül.

Halál a gyilkosokra,
Szörnyű véres halál –
S a vérpadon hatvan nemes
Vérben fetreng immár.

5. Az Album 260–261. oldalán szintén Mikszáth kézírása, egy 1861 végén
vagy 1862 elején a haza hajójáról írt allegorikus költemény:

A bizonytalan hajó

Bizonytalan remények közt
A széles tengeren
Egy roncsolt hajó tévelyeg.
Lakói odabenn
Várják búsán jövőjüket:
Élni fognak, megszűnnek-e?

Ki tudja? Még azt senki sem.
 Robogva jó a vész,
 Majd összecsapnak a habok,
 A nép halálra kész.
 Egy reménynek fénysugára
 Élni készül, nem halálra:

Az égi nap búvik elő,
 Megszűnik a veszély
 S a gyenge szél s a jó idő
 Mosolygva visszatér.
 A vitorlát hajtja a szél,
 Mindenki víg, örül, hogy él.

De jó a vész. Múlik a nap,
 Habok emelkednek,
 Az emberek térdre hullnak,
 Szent imát rebegnek:
 Hajónk sorsa, tedd Istenem,
 Jobb fordulatot vegyen!

Magyarország, drága ország,
 A te bús képed ez.
 Bizonytalan jövőd vagyon,
 Halálod, életed.
 Ha kiderül, mindjárt borul,
 Szabadságod sose virul.

6. Mikszáth újabb balladáját idegen kéz másolta az Album 293–297. oldalára. A vers a közismert Lehel-monda feldolgozása – első felében a történetmondás, a másodikban a német urak és a magyar vezér közti drámai párbeszéd formájában:

Lehel

Megszűnt a harc, elmúlt a vész,
 Nyugodni szálltanak,
 Nyugodni a sír mélyibe
 A hős magyar hadak.

Egy sem futott, hősi nevét
 Egy sem gyalázta meg;
 Harcolt, csatázott mindenik,
 Miként a fergeteg.

De győzött Ottó tábora,
Elhullott a magyar;
Sok elfogatva rabbilincseken,
Többeket sír takar.

Lehel vezér is csatában
Keresi a halált,
De halált a nyílzápor közt
A bajnok nem talált.

Rabbá leve. A hős vezér
A kínzópadra mén,
Ott sem hagyott azonban ő
Szennyfoltot nagy nevén.

Megállt büszkén, mint bérci sas
A bércek ormain;
Körütekintve gúnyosan
Ily szó kél ajkain:

„Életemet vegyétek el,
Nem kedves az nekem,
Minek éljek, minek többé,
Rabbá lett nemzetem.”

„Szabad voltam, mint a madár,
Szabadnak szült anyám;
Vesszen élttem, ha elveszté
Szabadságát hazám.”

Így szólt Lehel, s mogorva arcán
Büszkeség lejte át –
„Adjátok hát, hadd ürítsem
Ki a halálpohárt!

„Nem addig van!” – szól mostan egy
A gyáva nép közül –
„Kürtödbe fújj éltedben meg
Utolsó vigaszul.”

„Kürtöm, mely vést, romlást hozott
– Mond a hős dalia –
Romlás nélkül az égre nem,
Nem zengedez soha!”

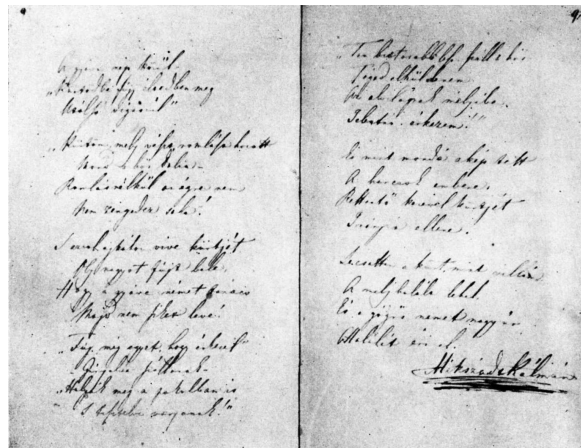
S azzal ajkához vivé kürtjét,
 Oly nagyot fújt bele,
 Hogy a gyáva német tanács
 Majdnem siket leve!

„Fújj még egyet, hogy érkezel”
 – Gúnyolva szólanak –
 „Hallják meg a pokolban is,
 S tisztelve várjanak!”

„Tán biztosabb lesz – szól a hős –
 Téged elküldenem
 Az alvilágnak mélyibe,
 Jelentni: érkezem!”

És mint mondá, akképp tett
 A harcok embere,
 Rettentő kezével kürtjét
 Irányzá ellene.

Lecsattan a kürt, mint villám,
 Amely halált lehel,
 És a gőgös német nagyúr
 Halálát éri el.

3. A *Lehel* című Mikszáth-vers utolsó hét szakasza, az Albumban, idegen kéz bejegyzése (Rejtő István: *Mikszáth Kálmán, a rimaszombati diák* című könyvéből)

7. A most következő versek már az 1862/63-as tanév termései, az *Érdem*-könyvből valók (ezekről Rejtő kutatásai előtt is tudott a szakmai közvélemény). Először egy szatíra következik, ezúttal a jelenre utaló. Hogy

Mikszáth kézírása lenne, kétséges. Rejtő István a verset „kétfelé vagdalozó, a nemzetiségeket és az osztrák abszolutizmust egyaránt támadó” költeményként jellemezte. Igaz, de még ennek ismeretében is marad néhány homályos utalása a versnek (pl. „bele bujt a villág magyar Attilába” – fölteszem, de bizonyítani alig merem, hogy itt az ún. Bach-huszárok uniformisán szörnyülködik az író). Kétséges a keletkezés pontos dátuma is: a cím évszáma nem a bemásolás idejére utal:

**Egy magyaroktól elválhatatlan szív
múltános kitörése 1860-ban**

Boldog Isten, boldogtalan való!
Mire ébred a szegény halandó?
Nehéz idők, napok jönnek elő,
Hisz a világ lábbal áll fölfelé.
A fáradságért mi a jutalom?
Háládatlanság, durva bánatom.
Még ez hagyján, de azt is fecsegik:
„Ki nem vetett, ne arasson itt!”
Vad oktalanság barbár bélyege,
Ez a vétek legiszonyúbb neme,
Kizárni minket, ama nemzetet,
Mely, amidőn a többi csak nevetett,
Mi érkezénk e durva nép közé,
S a műveltséget öntöttük belé,
És megelégtünk a csekély adót,
Mit bölcs eszünk bölcsen reájuk rótt.
Sör, virsli, s hogyha volt egyéb,
Nem bántottuk, nekünk ez is elég.
S ők panaszlák, hogy raboljuk őket,
Szájuktól vesszük el az odavitt étket.
És az ingyen-szállás, a vendégszeretet,
Amire a magyar hivatkozni szeret,
Mind kárba ment, s a fizetés érte:
Nekik kell mozdulni házaikból félre.
Hisz ez sértés, rendbontó zavar!
Mit is akarhat e bolond magyar?
Az égre, nem, ez ekként nem lehet!
Mi az ésszel vívtuk ki e helyet,
Igazságot tevénk mindenkinek –
S hogy nem egyenlőn, róla ki tehet?
Az igazság csak gyenge kis virág,
Lehajlik az, ha süt rá napvilág.
A pénz a fő, mindennek lelke ez,

Mit csak az ész s a tudomány szerez.
 Mert hiába, ki eszével nem él,
 Legjobb annak a koporsófedél.
 Ámde a magyarnak ez sincsen kedvére,
 Látszik, hogy míveltség nincs öltve beléje.
 Ami ezt ellenzi, valamit emleget,
 Elkopott egy eszme, a neve: Becsület.
 S elénk áll a tömeg, durván fülembé zúg:
 „Eltakarodjatok, erre vagy az út!”
 Egész álarcosbál körültem a világ,
 Szemem torzképeket, csak rémarcokat lát.
 Ott is egy sarkantyú, mire volna másra,
 Mint szörnyű eszköznek öles gyilkolásra –
 Egy átkozott kölyök úgy rúgott meg vele,
 Hogy arra gondoltam: szörnyet halok bele.
 A kormány se gondol, meg kéne tiltani,
 Vagy adót fizessen, ki gúny akar lenni.
 Ez így rendjén volna, jaj, de mind hiába:
 Terveim gyökerét lomha féreg rágja,
 Egy örült agy szülte borzasztó koholmány.
 A nép úgy nevezi: „megnyirbált alkotmány.”
 Vagy ha rá gondolok, fejemben egyszerre
 Megáll a gondolat: „oh, csak ez ne lenne!”
 Oda reményeim, tervem sírba szállva,
 Belebújt a világ magyar atillába.
 Igaz, hívő arcot alig látni nálunk,
 Míveltség harcosi, örvény szélén állunk.
 Oda a virslí és minden, ami jó,
 Hej, keserves nekünk a Constitutio!

8. A következő vers vallásos indíttatású. A másoló személyét nem lehet megállapítani. Az Érdemkönyvbe bejegyzett utolsó előtti írás:

Egyházi ének

Az ég homálya már
 Messze elköltözött,
 De te voltál a vért,
 Amely megőrizett
 Sötét éjszakában.

Oh, te vagy a fáklya,
 Te a vezércsillag,
 Mely a halandónak

Biztos utat mutat
Élet vihara közt.

Csak virágot terem
Ez az életpálya,
Hogyha szent kezeid
Nyújtod támaszára
Szegény halandónak.

Te vagy reménységem,
Te az erős bástya,
Mellyel ki nem mehet
Senki dacolásra
Menyei nagy Isten!

A világ, ha arcod
Elfordulna tőle,
Mint hitvány buborék,
Rögtön porba dőlne
Haragod tüzetől.

Isten, édes Atyánk,
Légy örökké velünk,
Felejtsd el a vétket,
Oh, ne ródd fel nekünk,
Gyarló embereknek!

Vedd karjaid közé
Bűnös gyermekedet,
Ne hadd elvesznie
A vész, vihar között,
Melyben hanyattatik.

Csak a te szent karod,
Melytől jó a remény –
Biztosan evezek
Az élet tengerén,
Mert tebenned bízom.

Csak téged imádlak,
Csak téged szeretlek:
Örömmel szentelem
E földi életnek
Minden pillanatát.

9. Az Érdemkönyv utolsó verse ismét egy ballada. Feltehetőleg Arany János *Toldijának* hatása alatt keletkezett. Nem Mikszáth kézírása:

Andorás

István király idejében
Számos fényes nemesurak
Össeültek Budavárott,
Hogy játékból csatázzanak.

Volt köztök egy dölyfös olasz,
Ki kiállt a harci síkra:
„Gyáva magyar, harcolj ha tudsz!”
– A nagyokat ekképp hívta.

„Rajta fiúk, ne hagyjátok
Az országnak becsületét
Ily merészen elrabolni,
Vágjátok a szedte-vettét”...

Hős Andorás, erdélyi fi
Szökött fel a harci ménre,
Megmutatni az olasznak,
Hogy nem korcs a magyar vére.

„Istenemre – szólt kevélyen
Büszke arccal az olasz:
„Jobb ha elmegy az anyádhoz,
Vagy fogdosni bogarat.”

„Gyermekjáték, nem lándzsa, kard
Kell kezedbe, szép öcsém!
Hisz reszketsz, mint nyárfalevél
Az ősz vagy a tél szelén.”

„Csak kacagj – szólt a levante –
De tanuld meg az egyet:
Nem marokra mérik a hőst,
S ki utolszor, az nevet!”

„A hazáért, a királyért
Szállok ontani véretem,
Nincs talizmán: ősi kardom,
Mellyel védem éltemet.”

A néptömeg éljent kiált,
Kezdődik a szilaj csata.
Csattog a kard, foly piros vér,
Teéretted, szegény haza!

„Halld Andorás! – ne hagyd magad!
István király azt ígére,
Hogyha győzöl, szép tettednek
Harminc falu lesz a bére.”

Andorás szép arca lángol,
Kardja gyorsabb, mint a villám,
De az olasz dőlésétől
Lehanyatlik lova, Villám.

„Lovat ide, gyorsan lovat!”
– Kiált a bátor Andorás –
„Itt van. Ül rá! Ha lelövik,
Ad a király százat ismét.”

A levente nekivágtat,
Kardja suhint, de hiába,
Majd' elszédült... Az olasz hős
Olyat ütött páncéljára...

No még egyszer... meg utolszor...
Rajta!... ne félj, segít az ég!
A magyar hős karja acél,
Szemeiben harc tüze ég.

Mint hadisten, lángpallossal
Tör az órjás ellen felé:
Kardja csattan s az olasz fő
Legurul a lába elé.

A csatakürt harsonája!
Örömhangok mindenfelől.
Jó a király... Fogadd kegyét,
Szállj le vitéz a nyeregből!

A rimaszombati korszak legfontosabb jellemzőit a föntiek (s Rejtő Rimaszombat-könyve) alapján a következőkben összegezhethetjük. Először is: az iskola légköre által meghatározott politikai állásfoglalás, a negyvennyolcas hagyomány melletti magától értetődő elköteleződés élteti a fiatalember írásait. (Ez az „ellenzéki” szerepvállalás még a szegedi évek újságírására is jellemző.) Másodsor: a diák Mikszáthra is jellemző tulajdonság már (főleg balladáiban) az erős jelenetezésre való hajlam. Szeret monológgal és párbeszéddel szituációt teremteni. Harmadsor: már ekkor csattanóra kihegyezett szerkesztésmódra, a hatásos befejezésre törekszik. Végül, de nem utolsósorban: ezek még (az elsőt kivéve) nem vagy csak kevéssé önálló versek – a témát és a szemléletet az iskola adta.

10. Hogy nem mindig, már láhattuk – s erre van újabb példám is. Az önálló látásmódra. S hogy ez mennyire jótékony hatással tud lenni a versre, egy versbetéttel szeretném illusztrálni. Némi kis bevezetővel. Rejtő 1959-es könyvében olvasom, hogy Mikszáth önképzőköri írásainak némelyikéről ugyan korábban is hírt adott a szakirodalom, de „fiatalkori próbálkozásainak *szövegét* sehol sem közölték”. Ez nagyjából igaz. A rimaszombati versek *önképzőköri bejegyzéseinek* teljes szövegét valóban ő közölte először. De csak az önképzőköriekét. Más versről nem tud. Pedig W. Petrolay Margit 1956-os, az övét tehát megelőző közleményében (*Mikszáth Kálmán ifjúkori írásai I–II*. ItK. 1956 3–4.) is említ egy korai Mikszáth-verset, pontosabban egy versbetétet a Hasznos Mulattatónak a hetvenes évekből származó Mikszáth-írásai között. Egy kis novellaciklusban (*Amit a ponyván árulnak*, Hasznos Mulattató 1877. április 22. – május 13. – június 24.), melynek harmadik darabjában (*Miért nem lett Pisera bácsi püspök?*) fölfedez egy korai, állítása szerint a rimaszombati évekből származó versbetétet – s ezt Mikszáth egyik első verseként közli. (Pisera bácsi gebéivel legendás rimaszombati bérkocsis volt, diákcsinyek céltáblája.) Ha hihetünk Petrolay Margit állításának (s miért ne hihetnénk?), újabb *valódi* Mikszáth-verset olvashatunk a novella betétversében. S hogy valóban rimaszombati, ezt a tanulmány Mikszáth szavaival is megerősíti: „Biz ez elég rossz vers volt; de azért csak leírtam szórul szóra, mert soha még, mióta poéta existál (már pedig poéta régen létezik, még akkor varga-csizmadia sem volt), a világon vers olyan hatást nem tett arra, akire íratott, mint e szerény főntebbi költemény, melyet eléggé iparkodtam Adonis-lábakba szorítani, ahol lehetett.” Az író túlzottan is szerény. „Íz, csín, tűz vagyon” e versben, a későbbi Mikszáth-írások javára jellemző – itt éppen Dolinay Gyula és lapja, a Hasznos Mulattató népszerű ponyvaellenes programjának a farvizén evezve. (Tatár Péter népszerű ponyvaíró volt – talán Mikszáth is olvasta.) Kapóra jött e vers, hadd fejezzem be én is csattanóval, az „adonisiak”, de legalábbis a felező ötösök e csattanójával a rimaszombati évek terméséről szóló rövid-hosszú eszmeftuttatásomat:

Pisera bácsi...

Pisera bácsi
 Büszke Bettája
 Amerre csörtet,
 És a Deres is
 Amerre baktat,
 Látni lehetvén
 Csak a nagyító
 Üvegen által
 A haladásuk,

Ő maga bácsi
Ülve kevélyen
A kocsisságban,
Literatúrát
Tart a kezében.
Mít? A Tatár Pé-
Ternek a művét.

II. Selmebányai versek

A rimaszombati algimnáziumi tanulmányok befejezése után 1863-ban került Mikszáth a híres-nevezetes selmebányai főgimnáziumba. („Híres-nevezetes”: elsősorban Petőfi Sándor egykori tanulmányai és önképzőkori tevékenysége nyomán.) Mikszáth három tanévet töltött ebben az intézményben – a hetediket 1863/64-ben, illetve 1864/65-ben, a nyolcadikat 1865/66-ban. Itt is kiváló tanárok tanították – közülük két nevet érdemes megjegyeznünk: az iskola igazgatóját, Breznyik Jánosét (aki egyébként magyar irodalomra, történelemre és görögre is tanította a fiatalembert), valamint Scholz Vilmosét, a német irodalom és az újkori történelem tanárát (az önképzőkör egyáltalán nem melleleg említendő elnökéét). Ő volt az, aki istápolta Mikszáth itteni, sikerekről és kudarcokról egyaránt tanúskodó pályafutását. Az elismerés már az írói képességeknek szólt (Praznovszky Mihály idézett könyvében olvasom, hogy Breznyik János így emlékezett vissza *Az én Gyuri bácsim* sikerére: „az utóbbi elmeszüleményéről nyilatkozott előttünk Solz, ha Mikszáth így fog fejlődni, kitűnő beszélyíró válik belőle.”). S olvasom még ezt is: „Mikszáth soha nem felejtette el Scholz tanár úr jóslatát, hiszen ez volt a legfontosabb jövődőlés, amellyel végül is pályát választott: ettől kezdve már csak író akart lenni (Praznovszky, i. m. 27. o.). A sikeres szereplésből kudarcok is fakadtak – az önképzőkori társ helyett megírt dolgozat s az ebből következő önképzőkori kizáratása 1866 januárjában.

A selmebányai önképzőkori versekről ismét Rejtő Istvánhoz, már említett munkájához (*Mikszáth a selmebányai főgimnázium diákja*) kell folyamodnunk. Ebből kiderül, hogy Mikszáth itt összesen hat verset írt, s ebből három szövege rendelkezésünkre is áll. (Rejtő e nyomozói munkájában a szokásos források mellett elsősorban egy kései selmebányai diáktárs, Pesthy István 1893-as dolgozatára, *A Selmebányai Lyceumi Petőfi kör története* című munkájára támaszkodott. A Mikszáth önképzőkori munkáit cím szerint is tartalmazó részt szó szerint (és betűhű átírásban) idézem: „Az első műve, mellyel a körben fellépett, 'Egy fogoly levele' cz. költeménye volt, (1863. okt. 24.) melyről bírálója véleménye ez: 'a munka az epistolához közelít és sikerült is némileg, amennyiben didacticus eszmékkal szépen telve van. Csak dal szerű külalakjában tér el az epistolától'. 1864. febr. 3án saját

munkáját és pedig 'Gyula vezér' cz. balladáját szavalta el. Szept. 24 'Képzetelem újra' cz. művével aratott sikert; ugyanis 'az eszme jeles benne, csak a kidolgozás ellen vétett. Mindazonáltal az érdemkönyvbe iratassék'. [...] 1865. febr. 11én 'Az öreg nemes' cz. költeménye a külalak és eszméjének szépsége miatt, ha a kidolgozás gyengébb is az érdemkönyvbe itéltetett. [...]

Szeptem. 23án 'Petőfi sírja' és 'Otthon' című költeményeivel lépett fel, 'az elsőben mind az eszme, mind a kivitel egészen megfelel céljának s a mű ezen fény oldala könnyen [sic] felejteti el velünk azon csekély hibát, mely imitt amott az ütem dallamossága hiányában áll. A második mű tökéletesen sikerült, mert az érzemények benne lélektanilag és természet híven vannak ecsetelve. Mind kettő egy hangulag arra ítéltetik, hogy az érdemkönyv lapjain foglalja el méltó helyét.'

Ezeket kívül megemlíteném, hogy az első pályadíját, melyet a körben kitűztek Mikszáth 'Gyula vezér' cz. balladája nyerte el."

A fentiekben tételen felsorolt s értékelésüket is tartalmazó versek soráról érdemes még Rejtő szövegét is idéznem. Sajnálatos tényt közöl: „Az önképzőköri tevékenység dokumentumait nem sikerült feltárnunk. Hozzáférhetetlenségükre, illetőleg korai eltulajdonításukra Várdai [Várdai Béla, a Mikszáthra vonatkozó egyik gyakran idézett forrás – SP] 1909-es megjegyzése, amely szerint a 'Korány' kötetei [ti. az önképzőkör lapjái, melynek Mikszáth egy ideig szerkesztője is volt – SP] 'jórészt elkallódtak az idők folyamán' sajnos helytállóak, és ha meg is vannak, teljesen ismeretlen helyen lappanganak. Ma már ez vonatkozik az érdemkönyvekre is. A lappangó önképzőköri produktumok cím szerinti ismerete azonban a Pesthy-féle dolgotat segítségével pontosabb lett."

Nemcsak pontosabb, de négy versnek a szövege is rendelkezésünkre áll. Hogy Rejtő István ezeket hol találta, nem tudom – nekem viszont sikerült mind a négynek a lelőhelyére bukkannom.

11. A fennmaradtak közül időrendben az első az 1854. február 3-i keltezésű *Gyula vezér*. A balladában a keresztény hit győzelmét István király az irgalmasság, a megbocsátás gesztusával vívja ki a pogány hitéhez makacsul ragaszkodó, de végül meghódoló Gyula vezér fölött. Figyelemre méltó a páros rímű felező nyolcasokban írt vers dialógusainak retardáló és fokozó szerepe, a párhuzamos mondatszerkezetek gondolatrítmusa. A vers későbbi forrásával is rendelkezünk, mivel Mikszáth a Dolinay Gyula szerkesztésében megjelenő *Hasznos Mulattató* című néplap 1877. január 15-i számában megjelentetésre is méltónak tartotta:

Gyula vezér

Gyula vezér ül magában
Börtönének egy zugában,
Gondolkozik, gondolatja
A szegény Erdélyt mutatja.

Úgy mutatja, amiként van,
Fájdalomban, mély bánatban,
Éles vassal amint vágják
A hitet, az ősi bálványt.

Oltártüzek kialudva,
A táltosok üzve, futva...
Régi pogány berkek romján
Keresztény hit világolván.

A szívekbe veti fényét,
Hogy szinte csodának vélnéd,
A legjobbak, a szilárdak
Az őshittől mind megváltak.

Még Erdély sem maradt tisztán,
S diadalmát ülné István,
Ha a fénynek nem voln' árnya:
Gyula vezér makacssága.

Gyula vezér ül magában
Börtönének egy zugában,
És a néma síri csendben
A bilincse meg-megcsörren.

Nem az zörren, nem a lánc...
A vasajtó csikorgása,
Hírnök lép be a királytól,
Gejza vezér nagy fiától.

Hírnök lép be nyájas szóval:
„Gyula vezér tarts a jóval!
Légy keresztény s hazád atyja!
Ez a király akaratja.”

A rab búsan, vadul néz szét:
„Inkább sohse lássam Erdélyt,
S inkább Erdély sohse lásson,
Még sem hagyom el vallásom.”

Megy a hírnök és úgy látszik,
Rossz a válasz, mert jó másik,
Piros hóhér van mögötte,
Gyilkos anyának szülötte.

„Gyula vezér, Gyula vezér,
Meg kell halnod elveidért,

A királynak a haragja
Halált idézett magadra.

Hadd el tehát elveidet,
Jer, vedd fel az igaz hitet!”
„Hitemtől – így szól a válasz –
Vérpad, halál el nem választ.”

Monda Gyula tompán nézve
Abba a zavaros éjbe...
A börtönnek sötétjébe,
A lelkének fenekébe.

Még tán soká úgy maradna
Ha az éjben nem virradna;
Harmadszor is pattan a zár
S ömlik be a fény és sugár.

Harmadszor is pattan a zár.
„Hah, ki háborgat megint már?”
Néz az ajtó nyílására
– Maga az ország királya.

Ott áll fényes palástjával:
Minden mozdulat reá vall.
Arcán a kegy, nyájas mosoly,
Homlokán borulat honol.

„Gyula, Gyula, jó vezérem,
Testem teste, édes vérem,
Légy keresztény, lásd be végre:
Ez a hit visz üdvösségre.

Ez a hit az égő fáklya.
Nem csak ragyog a világa
De melegít a lelkednek...
Gyula vezér, melegedj meg!”

Makacs fejét az megrázza,
Büszkén tekint a királyra:
„Hasztalanul beszélsz itten!
Különb az én ősi hitem.”

A király szól: „Mit se veszhetsz:
Ha fölveszed a keresztet,
Megbocsátom pártütésed.”
„Nem veszem fel, nem én mégse”

„Visszaadom trónod, élted,
Fegyveredet, arany vérted,
Gyermekedet, ifjú nődet!”
„Nem kellenek, tartsd meg őket.”

István király elkomorul,
Fényes arca éjbe borul.
Harag, villám a szemében,
Tüzes mennykő leesőben.

Ámde ez se tart sokáig,
Édes, nyájas szóvá válik...
Nyájas szóvá, nem haraggá,
Az az új hit teszi azzá...

„Jól van tehát, te makacs rab,
Megbocsátok: menj szabad vagy!
De az Isten megver érte...
Mert az Isten van megsértve.”

Gyula vezér szemeiben
Két ragyogó könnycsepp rezzen,
Gondolkozik... szíve dobban,
És melegszik egyre jobban.

„Bocsánatod’ ... Oh, királyom!
Oh, mit mondjak! Nagy vagy, látom.
S az Isten, mely erre készíté...
Ím, térdre omlok előtte.

12. Jóval keletkezése után, a Pesti Hírlap 1901. december 24-i számában jelent meg a *Képzetelem újra...* című költemény. Álljon itt a vers hírlapbeli bevezetőjének a Rejtő-féle kelteztést megerősítő részlete: „Ezt a poémát Mikszáth Kálmán 1864-ben, hetedik osztályu tanuló korában írta a selmecbányai ág. ev. lyceum évkönyvébe. [...] [A]z érdemkönyvben összes munkái közül csupán ez a vers található, amelyet sajátkezűleg írt az évkönyv lapjaira.” „Szívből jövő” s az immár szokásos csattanó tárgyi rekvizitumával záródó költemény. A Pesti Hírlap szövege következik:

Képzetelem újra...

Képzetelem újra
Visszaszáll a múltba,
A régmúlt időbe.
Hej, pedig keserű s fájdalmas az nekünk
S lesz örök időkre.

Ha tollam felfogom,
Halovány arcomon
Könnyeimet érzem.
Hej, az a pár könnycsepp, az a forró könnycsepp
Mily jól esik nékem!

A haza reménye,
Szabadsága, fénye
Ott nyugszik a sírba',
Szívem elfogódik, ha a negyvennyolcat
A kezem leírja.

Nehéz, kemény napok,
Idők voltak azok.
Két karddal harcolánk:
Az egyik benn maradt az ellen szívében
Véres emlék gyanánt.

Dúló csaták között
A másik eltörött,
Csak a markolatja,
Az maradt nekünk meg és ereklyeképpen
Őrizi a haza.

Oly lelkesedésnek,
Annyi kifolyt vérnek
Mi lőn tehát bére?
Gyalázatos járom a magyar hazának
A nyakába téve.

És az árva nemzet:
Az is hord bilincset,
S zokog fájdalmába',
Panaszát a szellő nyögve hordja széjjel
A messze világba.

A bujdosó honvéd
Ha visszatekint még
Az édes hazába,
Kicsordul a könnyü tűzkihalt szeméből,
„Hej Világos vára!”

S csak azután nyúl be
A bő ujjú szűrbe,
S kiveszi belőle
Legbecsesebb kincsét, s megcsókolja százszor
Keserű kedvébe.

Sok nehéz csatának,
Ellőtt jobb karjának
Jutalmául kapta –
Fakó lett a könnytől, alig látszik meg, hogy:
„*Piros honvédsapka.*”

13. A Pesthy által sorolt versek közül nincs nyoma az *Egy fogoly levele*, *Az öreg nemes* és a *Petőfi sírja* című költeményeknek. Az 1865. szeptember 23-án kelt *Otthon* című vers azonban szerepel a Rejtő-dossierében, annak idején megjelent a Kánya Emília szerkesztette Családi Kör 1867. augusztus 11-i számában is. A vers a gyermekkort épp elhagyó Mikszáth poénra kihegyezett „saját” gyermekkori-ábrándja, ekkori szókészlete, kifejezés-állománya azonban még Petőfihez kapcsolja szerzőjét. A szöveget a publikáció alapján közlöm:

Otthon

Itthon vagyok újra, újra itthon:
Ismerősök jönnek velem szembe,
Kedves arcok, elfeledt vonások;
Gyermekkorom jut megint eszembe,
És vele a fényes álmok, tervek...
Istenem, de boldog is a gyermek!

Egykedvűen, mint a pipás ember,
Ott guggol a kémény házunk felett;
Már messziről meglátszik a füst, mit
Óriási szájából ereget...
Vidám, csendes az egész ház tája,
A búcsúzó nap mosolyog le rája.

A kapuban vén kuvasz nyújtózik,
Álmosan néz a ki- s bemenőkre,
Engem látva, haragosan mordul,
Felszökik, majd egyet ásít, s végre
Farkcsóválva hízeleg körültem;
Míg én állok némán, elmerültem.

Apám, anyám kijönnek előmbe,
Örülnek, hogy karjaikban látnak;
Nincsen vége a sok ölelésnek,
A cselédek körülöttem állnak,
Mindegyik tud kérdezni valamit,
Hogy vagyok? És az Isten tudja: mit.

A szomszédból eljő Sára asszony,
Mikor lát, – a percet várta régen –

Összevissza nézeget, s rettentőn
Csudálkozik, hogy oly nagyra nőttem,
„Hej, hiába, elmúlnak az évek,
Rabszolgái vagyunk az időnek.”

Régi dajkám fejet csóvál, aztán
Fontos arccal az anyámhoz mén be:
Nagy gyanúja van, – suttogva mondja, –
Gyanúja, hogy ki vagyok cserélve.
Sári néni, igaza van kendnek,
Nem vagyok a régi, boldog gyermek.

14. A selmecbányaiak közül utoljára a *Térdepeljetek le...* című vers kínálkozik. Rubinyi Mózes a *Hátrahagyott iratok* utolsó kötetének bibliográfiájában Gajdács Pál 1911-es visszaemlékezésére hivatkozva a vers keletkezését 1866. március 9-ére teszi (azzal a megjegyzéssel, hogy „március 15-én a selmeczi határban elesett honvédek sírjánál kellett volna azt felolvasni”). Hogy miért e feltételes mód? Breznyik János, az iskola igazgatója büntetésből eltiltotta a tanulókat „a köztük kitört polgárháború” miatt az emlékezésen való részvételtől. Az itt következő szöveg Az Újság 1911. december 11-i közlése alapján áll:

Térdepeljetek le...

Térdepeljetek le!... Mert szent földön álltok,
Itt az Isten háza!
Fenn a magas égből ő maga néz rátok,
Hadd nézzen, hadd lássa,
Hogy van az emberi kebelben még részvét,
S hogy a honszeretet ki nem aludt végképp.

Térdepeljetek le!... Megérdemli e hely,
Hol temetve vannak
Azok, akik küzdve kezökben fegyverrel,
A harcban haltanak;
Hiszen jutalmuk még így is milyen kevés:
Nehéz küzdelmekért részvét, elismerés.

Harc volt... a nemzetnek a jog oltalmára
Felharsogott szava,
Majd ragadtak zászlót, az volt írva rája:
„Szabadság és haza!”
...Óh, e zászló mostan már össze van tépve:
Mi magunk téptük el, – kellett szemfedőre...

Megdördült az ágyú... harcba ment a férfi,
Ment és kardot rántott;
Ez a kard amellyel védte harc veszélyi
Közt a szabadságot!
Azt a kardot széjjeltörték darabokra,
Mert kellett – békónak a magyar rabokra...

És ki nem rab, az őnhonában idegen...
Hát így jutalmazák
Azokat, akik úgy, kik olyan melegen
Szerették a hazát?
A szegény honvédnek, ki annyit szenvedett,
Koldulnia kell, hogy ehessék kenyeret.

Óh, be jobb azoknak, akik meg nem érték
E nehéz időket!
Legalább a sírban álmodhatnak békén,
Nem kínozza őket,
Hogy hiába küzdtek annyi ellenében,
És hogy ott vagyunk csak, hol azelőtt régen.

Térdepeljete le!... Ejtsetek könnyeket!
Azok nyugosznak itt,
Függetlenség! akik érted vívtak s neked
Voltak bajnokaid;
Nevedet susogták a haldokló ajkak...
Hiszen érted éltek, hiszen érted haltak!

Ilyenek voltak az ország katonái,
A magyar honvédek;
Szerették a hazát, viadalra szállni
Élni-halni készek,
És a viadalban hány olyan elesett
Kiket a történet nem említ, elfeled.

Ne feledjük el mi, hullassunk könnyeket
E sírban, e helyen
Nyugszik eltemetve a hazaszeretet;
Itt, hol békén pihen
Az elesett hősök porladó keble...
Szent földön állotok... térdepeljete le!

NAGY LÁSZLÓ

A két Mikszáth és egy amerikai exelnök

Mikszáth Kálmán 1910 tavaszára írói pályájának 40. jubileumi évéhez elérkezve joggal érezte boldog embernek magát, hiszen *valósággá vált körülötte és vele, amiről valaha szépet és elérhetetlennek látszót álmodhatott. Ő az egyetlen magyar ember, akit ma, ebben az országban, mindenütt igazán, szívből és őszintén ünnepelnek (...)* Ahogyan csak azokkal történhetik, akik egész életükben, mindig, öntudatlanul is azon dolgoztak, igazi munkával, hogy másoknak örömet, élvezetet, gyönyörűséget szerezzenek – írta róla a Vasárnapi Újság 1910. május 15-i száma, egy nappal a Vigadóban megtartott írói jubileumának fényes záróünnepsége előtt.

Valóban az egész ország szeretetét és elismerését élvezhette, nem kis büszkeséget és elégtételt szerezve Mikszáth számára a bizony nehezen induló (és folytatódó) szépirói életpálya buktatóinak egyfajta kompenzációjaként.

Azonban 1910 tavasza nemcsak a jubileumhoz kapcsolódó események sorát jelentette számára, hanem egy különleges találkozást is. 1910. április 17–19. között tett látogatást Magyarországon Theodor Roosevelt, aki maga kezdeményezte a Mikszáth Kálmánnal történő találkozást. A republikánus Roosevelt 1901-ben, 42 évesen lett az USA legfiatalabb elnöke, hivatalát 1909-ig töltötte be, katonatiszti rangot szerzett a hadseregben, így amikor európai körútja során Budapestre ellátogatott, a sajtó és maga Mikszáth is jobbra ezredesként titulálta őt. A hazai megkülönböztetett figyelem nemcsak a korábbi, hanem a reménybeli következő elnöknek is szólt, azonban Roosevelt ez irányú tervei végül mégsem váltak valóra, egy távolabbi rokona, Franklin D. Roosevelt lett az, aki elnökként (1933–1945) a család nevét ismét beírta a történelembe.

A személyes találkozást Roosevelt részéről természetesen nem Mikszáth parlamenti képviselősége, hanem írói munkássága indokolta. Roosevelt a Hungária szállóbéli találkozáskor nem titkolta, hogy Mikszáthra, az íróra felesége¹ hívta fel a figyelmét, aki elragadtatással olvasta a *Szent Péter esernyője* c. Mikszáth-művet és ajánlotta azt a férje figyelmébe: – *Olvasd el ezt a könyvet, ez neked való munka.*

¹ Edith Kermit Carow Roosevelt második felesége volt. 1886-ban kötöttek házasságot, amelyből öt gyermekük született.

A házastársi ajánlást tettek követték, és ahogyan a volt elnök az íróval való találkozás első perceiben megvallotta: – *Én azután nekifeküdtem és mondhatom, busásan meg voltam jutalmazva. Megjelent előttem az ön leírása nyomán az egyszerű kálvinista lelkész, a pusztai korcsma és a szegény néptanító. Uram! – én ezeket az alakokat már Amerikában ismertem. Azért jöttem Magyarországra, hogy megismerjem azt az országot, melyet ön úgy írt le, hogy a szívemet örökre megfogta*² – mondta Roosevelt mintegy igazolva, hogy valóban Mikszáth alakjai igen közel kerültek hozzá. Bizonyára több karakter, élethelyzet gyermekkori élményeit idézhette fel benne, a fárasztó politikusi évek, az elnökséggel együtt járó terhek után örömmel újraélte egykori emlékeit, olyannyira, hogy az íróval való személyes találkozást a tengerentúli sűrű programja ellenére is szükségesnek tartotta beiktatni.

Roosevelt országjáró útján. Balra Apponyi Albert, jobbra Rooseveltt, közöttük Hengelmüllerné, washingtoni nagykövetségünk felesége
Forrás: Új Idők 1910. április 24.

Maga a találkozás ténye, a túlradó önvallomás bizonyára kevés művészbent hagyott volna érzéketlenül, de Mikszáthot mindez láthatóan alig befolyásolta. Bár teljességgel tisztában volt a közöttük lévő társadalmi és minden ebből adódó különbséggel, de önérzetes és öntudatos magyarként, az akkor még létező Nagy-Magyarország állampolgáraként, jeles írójaként mégsem érezte magát semmilyen téren kisebbségnek.

² Budapesti Hírlap 1910. április 20.

A találkozó végén az újságíróknak elmondott első gondolata nemcsak tökéletesen mikszáthi volt, hanem mögötte az élcszavai is kiérezhetőek voltak egy olyan magyar írótól, aki való értékén tudta kezelni a kettőjük közötti beszélgetést.

– *Szép hollandus fejszava mit mond, bár nem értettem, amikor mondotta, nagy hatással volt rám. Kellemes az arcimimikája és van valami nagyon szépen csengő a hangjában. Én soha sem fogom elfelejteni.*

A találkozóra Mikszáth nem egyedül, hanem fiával, ifj. Mikszáth Kálmánnal³ érkezett, aki akkortájt fejezte be a budapesti jogi egyetemi tanulmányait. Bizonyára annak keretében szereve angol nyelvismeretét lett a találkozó egyik tolmácsa, első mondatával mintegy bemutatva saját szerepét is.

– *Ezredes úr, atyám bocsánatot kér általam, hogy nem beszél az ön hazája nyelvét, de ezt azzal mentegetheti, hogy az ő idejében itt Magyarországon patriotizmusból nem tanult senki más nyelvet a magyaron kívül. Az én apám, ezredes úr, azt mondotta, ha volt neki bátorsága az iskolából az életbe kilépni a magyar nyelvvel, lehet bátorsága arra is, hogy ide is eljöjjön.*

Roosevelt ezt követően Mikszáth művét és annak angol fordítását dicsérte, amely *angolul volt írva, de a szereplők karaktere magyar maradt. Egyébként Jókait is ismerem, de úgy hallom, hogy az ő fordítása nem sikerült olyan jól.* Mikszáth elmondta, hogy most *amerikai vonatkozású dolgot ír, még az elnök úr is szerepelni fog benne,* majd Roosevelttel fitogtatta világirodalmi műveltségét Tolsztoj, Sienkiewicz, Gogol műveinek felsorolásával.

Lényegében ezzel zárult a Budapesti Hírlap 1910. április 20-i cikke, a találkozón történtek azonban nem merültek ki az udvariassági formulákban, annak érdemi részleteit, Mikszáth valós érzelmeit csak az író halála után egy évvel hozta nyilvánosságra a Budapesti Hírlap újságírója, Hetényi Imre, aki „másodtolmácsként” bebocsátást nyert a Hungária szálloda elnöki fogadótermébe. Azt, hogy miért törte meg Roosevelttel, sőt a maga Mikszáth által is kért, a nagypolitikai részletekről való hallgatást a lap, csak találgathatjuk. Hiszen a leginkább érintettek, Roosevelttel és Ferenc József még éltek, a világpolitikai körülmények sem sokat változtak, Theodor Roosevelt sem mondott le újabb elnöki terveiről. Talán éppen Mikszáth halála miatt érezhette a hírlap, immár feloldhatja a titoktartást. Így 1911. április 26-án már leírhatta azt, hogy Rooseveltnak az író elismerő mondatára Mikszáth azzal ríposztozott:

³ Ifj. Mikszáth Kálmán (1885–1950) ügyvéd, politikai szakíró, főispán. Jogi diplomát, majd ügyvédi oklevelet szerzett. Mikszáth Kálmán halála után Tisza István karolta fel, támogatásával Párizsban és Londonban is tanult. Tisza, majd Bethlen István hűséges követője volt, a kormánypárt képviselőjében kétszer is indult nórádi országgyűlési képviselői helyért, de mindkétszer veszített, majd 1926–1932 között Miskolc város főispánja lett. Gömbös miniszterelnöki kinevezésekor azonban hivataláról lemondott. Több politikai tanulmányt írt szakfolyóiratokba, hírlapokba, önálló könyvei is megjelentek.

– *Idehaza bizony megtörtént velem az a furcsaság, hogy nem ismertek. Ez úgy volt, hogy egyszer, amikor Jókai életrajzán dolgoztam, szükségem volt néhány olyan adatra, amelyet csak a bécsi udvari levéltárból szerezhettem meg. Kértem, küldjék el az adatokat. Hát kérem, a kabinetirodából a magyar miniszterelnökséghez erre kérdést intéztek, létezik-e csakugyan egy Mikszáth nevű író és ha igen, miféle ember. Most aztán nagy elégtétel ez nekem, hogy az elnök úr ott az óceánon túl is ismert, amikor Bécsből azt kérdezték, hogy vagyok-e egyáltalában.*

Mikszáth azonban nem elégedett meg az általa bizonyára műveletlennek tartott bécsi hivatalnokok felemlegetésével, egyre jobban belelendült a szomszédságpolitika taglalásába.

Beszélt, illetve beszélni kezdett az Ausztriához való viszonyunkról, elnyomatásról, királyról, a Habsburgokról. Roosevelten azonban az első pillanatok után ráeszmélt, itt korántsem irodalmi témákról lehet szó, hirtelen Mikszáth szavába vágott, majd a fordítás ismertében felszólította az újságírókat.

– *Stop!* – mondta izgatottan. *Erről ne beszéljük, ne is írjanak önök se lapjaikba erről!* – fordult a jelen lévő két újságíróhoz.⁴

Az exelnöki reakció érthető volt, hiszen Rooseveltet budapesti érkezése előtt Ferenc József fogadta Bécsben, igen kínos lehetett volna, ha kiderül, kiről és miről cserélt eszmét Roosevelten és Mikszáth.

Hetényi újságíró visszaemlékezése szerint Mikszáthot *kelletlenül érintette, hogy a szabadság földjének szülöttje sehogy sem akarta őt gondolataiban követni*, így már kevésbé érdekelték a továbbiak. Érezte ezt Roosevelten is, így kurtán-furcsán lezárta a beszélgetést.

– *No, most hazamegyek és megmondom a feleségemnek, hogy beszéltem önnel. Tudom, megdicsér.*

Alig egy hónappal később, 1910. május 28-án Mikszáth Kálmánt utolsó útjára kísérte a nemzet. Fia a halálhírről sürgönyben értesítette Roosevelten, aki a következő részvétlevelben válaszolt⁵:

Kedves Uram! Igen fájlalom atyja halálát. Nagy író és rendkívüli ember volt. Szíves értesítését köszöni igaz híve

Roosevelten Tivadar.

⁴ A sajtó részéről csak két fő, a Budapesti Hírlap két újságírója volt jelen, Roosevelten titkára engedélyével.

⁵ Budapesti Hírlap 1911. április 16.

JÓNA DÁVID

Feltámadás

éjszaka csöndje, hajnali álom
mélységbe süppedt pikkelyes múlt
ez kórházi ablak, hiába tárom,
a látóhatáron a hold is kimúlt

gépi könnyel viselt a sors,
fájdalom újra, szárnyacsapkodás,
a halál ha hősosz, legyen az gyors,
elolvadt gyertyának szép ájulás

embriópózban, szapora sejtek,
nem várják már az égi csodát,
kiszáradt percek, körbe is vettek,
szürkévé tették az egész szobát

dacol az önzés, magába roskad,
a kőpad is üres, hideg az arc,
álmatlan éjben, fakul és rothad,
kegyelem kelyhében utóvédharc

alázat nélkül, kormozott lélek,
érezem ahogy köröz az aranysakál
magára rántja, mítoszát zárja
a szörnyen magányos tucat-halál

örvénylő folyóban kipusztult ösztön
partot érez a lába alatt
megérkezését közlik is rögtön
átázott szívvel fekszik hanyatt

homályát vesztő szellemi lét,
kiadott versek, feltámadás,
a költő, az ismeri a varázsigét,
túlélése szép lázadás

SHAH GABRIELLA

Búcsú ifj. Szabó István és Sz. Nagy Mária szobrászművészekről

2017. január 26-án, csütörtökön kilencvenéves korában elhunyt ifj. Szabó István szobrászművész, Nógrád megye díszpolgára, két nappal később pedig felesége, a szintén szobrász Nagy Mária. Jelen írással rájuk emlékezünk.

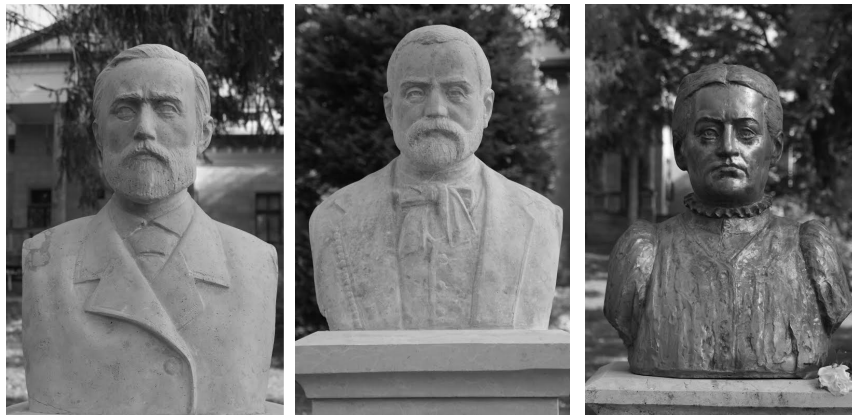

Ifj. Szabó István 1927. május 22-én született Dorogházán, Benczúrfalván élt és dolgozott abban a műteremben, amelyben egykoron Benczúr Gyula is alkotott, majd 1992-ig édesapja, id. Szabó István Kossuth-díjas szobrászművész készítette szobrait. Alkotásai, kisplasztikái, érmei, köztéri szobrai a megye, az ország számos településén és az ország határain túl is megtalálhatók, s tehetségéről, művészi hitvallásáról szólnak.

A képzőművészeti főiskolán Pátzay Pál és Kisfaludy Stróbl Zsigmond tanítványa volt. Első köztéri szobrászati megbízását közvetlen a főiskola elvégzése után kapta: Budapesten a Hősök terén a Millenniumi emlékmű felújításakor az egyik dombormű, a *Bethlen Gábor szövetséget köt a csehekkel* című alkotás elkészítésével őt bízták meg, majd folyamatosan kapta a felkéréseket az ország számos településére. Ifj. Szabó István munkásságában meghatározó helyet foglalnak el a portrészobrok. Nagyon sok irodalmi sze-

mélyt mintázott meg. Petőfi Sándort, Madách Imrét, Váci Mihályt, Mikszáth Kálmánt, Ady Endrét. Petőfiről több kisplasztikát is készített, úgy, ahogy Petőfit ismerjük, sokarcúnak: a vándor Petőfit, a szabadságharcos Petőfit, a költő Petőfit. Életnagyságú Petőfi-szobra van Mezőberényben és a szlovákiai Királyhelmeceken. A szlovák városból több megrendelést kapott, s az ő tervei alapján készült el a város történelmi emléktére, amelyet díszkút, Szent István, Szent László, Szent Imre közsobrai, s a város és környékéhez kapcsolódó személyek domborművei díszítenek. A város más pontján II. Rákóczi Ferenc és Eszterházy János mellszobrai állnak. A bodrogközi szlovák város azzal is kifejezte köszönetét, elismerését, hogy díszpolgári címet adományozott a számára. Kisterenyének – ahol szülei egy ideig éltek, ahol gyermekéveinek egy részét töltötte és ahol a város közterén szobrai láthatók – a díszpolgára. 2009-től Nógrád megye díszpolgára is.

Nógrád megye majd minden településén találkozhatunk Szabó István-alkotással, Salgótarjától, Kisterenyén, Pásztón át Szurdokpüspökiig vagy Magyargéctől Nógrádmegyerig. De országszerte sok helyen állnak játszótereik, díszkútjai, portrészobrai, emlékművei. Egy fontos nógrádi helyszín: Horpács. Az utóbbi években itt egy csodálatos szoborpark alakult, ahol jeles horpácsi vagy Horpáchoz kötődő személyek sorakoznak a Mikszáth-kúria parkjában.

Nagy Iváné, aki az egyik legnagyobb hatású magyar genealógus, heraldikus, történész volt, a szécsényi születésű, de Horpácson letelepedett Szontagh Pálé és Mauks Ilonáé, Mikszáth Kálmán feleségéé. De a legjelesebb közöttük: Mikszáth Kálmán. 1999-ben készítette el Horpácsra, a Mikszáth-emlékparkba, a múzeum elé az író életnagyságú szobrát, amelyre ha az ember ránéz, úgy érzi, ott ül vele szemben a lócán a nagy palóc mesélő. Hosszú ideig foglalkoztatta Madách Imre és Fráter Erzsébet élete. Gipszből elkészítette a kettejük szobrát. Madách Imre és Fráter Erzsébet boldog fiatal házasként ke-

Emlékezés

rültek Csesztvére, de a kapcsolatuk tragédiába torkolt. Ezt az összetartozást és szétválást egyesíti magában ifj. Szabó István alkotása. Álmai, vágyai között szerepelt, hogy a szobrot Csesztvén bronzba öntve láthassa.

2010-ben avatták fel a somoskői vár alatt az Aradi vértanúk emlékhelyén az általa készített szobrokat és domborműveket. Salgótarján Megyei Jogú Város Önkormányzatának megbízásából készítette el a somoskői vár lábánál lévő parkban a reprezentatív emlékhelyet. „Sokat olvastam a 13 aradi vértanú drámai életútját, s belső felfűtöttség kísért az alatt az idő minden percében, míg ezzel a munkával foglalkoztam” – mondta ifj. Szabó István. A történelmi emlékhelyet a már meglévő díszkúthoz igazította a félköríves pihenőhelyre. Az épített támfalba helyezte el a vértanúk domborművét, a közepén álló díszkutat pedig gróf Batthyány Lajos, Magyarország első alkotmányos miniszterelnökének mellszobrával egészítette ki. Az emlékhely gyönyörűen illeszkedik a természeti környezetbe.

Halála előtt egy közel 10 méteres Krisztus-szobor vázlatán dolgozott egy dabasi vállalkozó megbízásából. A karjait kitérő Krisztus egy imahelyre készült.

Ifj. Szabó István elsősorban köztéri műveknek az alkotója, de több kisplasztikája is van. Faszobrait az anyag tulajdonságait a legteljesebb mértékben kiaknázó, ugyanakkor híven meg is őrző organikus szemlélet jellemzi. A fa saját természetét használja fel, ahhoz alkalmazkodik, alázattal nyúl ehhez az anyaghoz. Ezt jól példázza az *Alvó fej* c. műve, ahol a fa kérge a hajat szimbolizálja. A talált fán nem sok alakítás történt – mégis egy nagyszerű alkotás született. Vagy a nyújtózkodó lány esetében a fa görcse – a lány szeme. Ugyanilyen természetes a *Benczúrfalvai korpuz* című műnél – a fa elágazásaiból lett Krisztus két karja, a fa kisebb sérülése éppen Krisztus sebét jelzi. Ifj. Szabó István a természettel közösen alkotott.

Egyfigurás kis bronzszobrai – szobrászi tömondatok, melyekkel az emberi kapcsolatok, sorsok, élethelyzetek drámaiságát jeleníti meg: *Hazafelé az erdőről*, *Hazafelé a mezőről*, *Summás*, *Beszélgetők* stb. Az 1959-ben a bécsi Világifjúsági Találkozón első díjat nyert *Pomona* című szobrának egyik másolata egy londoni gyűjteményben van.

Szoborszereplői mély, meleg emberi érzésekkel átitatott, esendő, de méltóságukat nem veszítő, fel nem adó alakok. A női alakokat lágy líra, humanisztikus vezérlőelv jellemzi.

Érmeket is készített. A szécsényi országgyűlés 300. évfordulójának emlékérmé a soproni érembiennálén I. díjat kapott. Szécsény várossá nyilvánításának 675. évfordulója alkalmából is készített egy emlékérmét. Hosszú évtizedeken át nem csak alkotott, szervezőként, szövetségi tisztviselőként részt vett a magyar képzőművészet közéletében. Munkásságát két alkalommal Munkácsy-díjjal, SZOT-díjjal ismerték el. Elsőként ő kapta meg hazánkban a Derkovits-ösztöndíjat. Életéről és művészetéről 2001-ben könyv jelent meg a Hollósy Galéria kiadásában, 2009-ben pedig Shah Timor készített filmet *Élet a szobrok között* címmel.

A képzőművészeti főiskola elvégzése után 1953-ban nősült meg, s vette feleségül a hatvani származású Nagy Mária szobrászművészt. A művészpár Budapesten lakott, de gyakran hazalátogattak Benczúrfalvára, ahol a nagyméretű munkáikat készítették.

Nagy Mária 1953-ban végzett a Magyar Képzőművészeti Főiskolán, ahol Beck András, Mikus Sándor, Kisfaludi Strobl Zsigmond voltak a mesterei. Szobrászati tevékenységéért több ízben kapott kitüntetést (1971: Szocialista Kultúráért, 1972: a Művelődési Minisztérium díja, 1991: az Arcok és sorsok kiállítás díja). 1959–85-ig a XIII. kerületi Németh László (korábban Kilián György) Gimnáziumban tanított. Könyvillusztrálással is foglalkozott. Országszerte számos köztéri műve áll, többek között Bajza József szobra Hatvanban, *Mackó* c. mészki szobra a budapesti Transzvíll Óvodában, gróf Klebelsberg Kunó bronz domborműve Hatvanban, a *100 éves a Kossuth Lajos Általános Iskola* domborműve és az *Ifjúság kútja* szintén Hatvanban. Művészetéről legszebben s talán legértőbben Csohány Kálmán grafikusművész beszélt: „Nagy Mária elmélyülő, bensőséges érzelmeket kifejező művész. Műveinek belső sugárzása észrevétlenül ragadja meg a szemlélőjét és együttérzésre, együttrezdülésre kényszeríti. Nem tör új utakat, nincsenek bravúros formai játékaik, de van megtartó, megőrző hite és alázata. És van még egy ritkább emberi, művészi tulajdonsága – a hűsége.” Ez a hűség élete végéig kísérte művészetét, de életének mindennapjait is férje és gyermeke iránt, férje művésze iránt és férjének családjá iránt is.

Személyükben két kiváló alkotót és embert veszített el Nógrád megye, az egész magyar művészársadalom.

VARGA MÁRIA

Beszélgetés Matúz Gáborral, a *Nincs kegyelem* című film rendezőjével

A Nincs kegyelem kapcsán eszembe jutott, hogy mi volt az én első találkozásom a témával. A nyolcvanas években diákként utazgattunk Nyugat-Európában, és találkoztunk ottani egyetemistákkal. Azt hiszem, a franciaországi Taize-ben beszélgettünk fiatalokkal, akik 1956-ról kérdeztek. Emlékszem, a szó szoros értelmében semmit nem tudtam mondani. Szerencsére volt ott egy történelemszakos fiú, aki beszélt valamit róla, de arra sem emlékszem, hogy mit. Sőt, azon sem csodálkoztam el, hogy ők ott többet tudnak a dolgról, mint mi, magyarok. Visszagondolva, azért ez meglehetősen abszurd helyzet volt: valami elképesztően lebutított világban éltünk akkor is. Valószínűleg Te egészen másként találkoztál 56 témájával, hiszen – a filmjeid is mutatják – élénken foglalkoztat a történelem.

A történelem és az irodalom iránti érdeklődésem már általános iskolás koromban, a hetvenes évek elején eléggé nyilvánvalóvá vált, rengeteget olvastam, és az akkor elérhető filmek közül is főleg a történelmi témájúak fogtak meg... Bár, így a kérdés nyomán jobban visszagondolva, igazából „mindenevő” voltam. De azt hiszem, először mégsem olvasmány- vagy filmélményként szereztem tudomást ötvenhatról, hanem édesapámtól hallottam arról a bizonyos októberrel, még hozzá úgy, hogy mindenféle kétely nélkül forradalomként emlegette az akkori történéseket. Ő Etesen született, néhány kilométerre Salgótarjánról, és – mondhatni – természetesen a tarjáni sortűzről mesélt sokat. Tőle úgy hallottam, hogy 131 embert lőttek agyon a pufajkások és az oroszok. Ráadásul a történet eredetiben valahogy úgy szól, hogy annak a bizonyos december 8-ai szombatnak a délutánján megjelent a portájuknál egy szemmel láthatóan ideges, kétségbeesett fiatalember, kezében gyűrögetve a kalapját, és azt mondta nagyapámnak: „Jani bácsi, baj van! Lajos meghalt... Lelőtték az oroszok.” Nagyapám összehúzott szemekkel méregette a rossz hír hozóját – ismerte egyébként –, aztán megfordult, és elkiáltotta magát: „Lajos!” Édesapám bukkant elő a ház mögül, kezében baltával. Éppen fát vágott. Az illető természetesen nagyon megörült, hogy barátját és kollégáját életben találja, de hozzátette, egy perccel korábban kész lett volna akár megesküdni is arra, hogy édesapámat a halottak között látta a tarjáni főutcán.

Meghatározó élmény lehetett...

Úgy fogalmaznék, hogy a későbbiekben vált meghatározóvá, kisgyerekként inkább csak érdekesnek találtam, különösebben nem foglalkoztam vele vagy legalábbis nem emlékszem, hogy hosszabban lekötött volna. Aztán, már felső tagozatos voltam, amikor a kezembe kerültek Berkesi András, Moldova György és Szilvási Lajos könyvei. Ezekben találkoztam ismét 1956-tal, de némiképp más megközelítésben, mint odahaza.

Sajátságos névsor, a Kádár-kor ponyva- és bulvárirodalmának emblematikus alakjai, hatalmas olvasótáborral bírtak egyenként is. Berkesi nem mellesleg ávós volt, Moldova pedig a mai napig nem titkoltan Kádár János rajongója.

Berkesi dolgozott az ÁVH-nál, kíméletlen ember hírében állt, több koncepció per előkészítésében vett részt, aztán őt is elítélték, ült néhány évet börtönben, 1956-ban a forradalmárok ellen harcolt. Szilvási Lajos ezzel szemben a forradalom napjaiban az Obersovszky Gyula által szerkesztett *Igazság* c. lapnál dolgozott, ők ketten tehát a barikád két különböző oldalán álltak. Ezekről persze a hetvenes években semmit nem tudtam. Mindenesetre Berkesi egyik könyve, az *Októberi vihar* máig élő emlék, mégpedig azért, mert – már a középiskolában – enyhe szóváltásba keveredtem a történelemtanárommal 1956 megítélését illetően. Másodikos vagy harmadikos lehettem, amikor az egyik órán ezzel a bizonyos Berkesi-könyvvel hozakodtam elő, amiben azt olvastam, vagy legalábbis úgy értettem a szerző által leírtakat, hogy 1956 nem egyértelműen ellenforradalom volt, vagy legalábbis nem minden részében. Emlékszem tanárom kissé meglepett, csodálkozó, gyanakvó arcára, amit gyorsan követett a vita hirtelen lezárása, és emlékeim szerint máskor ez a téma elő sem került. Olyasféle tekintettel méregetett, mint aki nem akarja elhinni, hogy legalísan hozzáférhető olvasmányok alapján bármelyik tanítványa a hivatalos és általa is vallott értelmezést megkérdőjelező következtetésre juthat.

Akár ki is csaphattak volna az iskolából?

Nem fajult a vita idáig. Huszár Miklósnak hívták egyébként ezt a tanáromat, és ő tanította a *Világnézet* c. tantárgyat is. Akkurátus, precíz, rendszerető ember volt, keményen kézben tartotta a társaságot, ami 14-18 éves fiatalemberek esetében azért nem mindig könnyű. Nagyon szeretett focizni, és egyébként – nem mellesleg – az MSZMP iskolai alapszervezetének titkára volt. Huszár tanár úr amúgy egy alkalommal arról beszélt nekünk, hogy szeretné, ha még az ő életében megvalósulna a kommunizmus, és ennek látja is a lehetőségét. Nem sokkal később aztán, ötvenvalahány éves korában, meghalt. Akkor már végeztem, túl voltam az érettségin, de úgy hallottam, hogy focizás közben szívinfarktust kapott, az vitte el. Azt hiszem, kedvelt

engem, mint az egyik olyan tanítványát, akihez közel áll a történelem, és valamennyire el is igazodik a tananyagban.

Kezd egy íve kirajzolódni annak, miként jutottál el addig, hogy vászonra vidd a tarjáni sortüzet...

Évtizedek távlatából visszatekintve tűnhet úgy, mintha az ember útja automatikusan vezetne erre vagy arra. Fiatal felnőttként, már a nyolcvanas években értek újabb impulzusok 1956-tal kapcsolatban, amikor megismerkedtem egy fiatal katolikus pappal. Mocsáry Csaba némi idő elteltével a bizalmába fogadott, és rendszeresen megkaptam tőle az akkor illegálisnak gondolt szamizdat *Beszélő* stencilezett példányait, amelyeknek a többségét persze elolvasás után vissza kellett adnom, mert a legtöbb lapszámból csak egy darab volt neki is.

Én pedig ifjúsági hittanra jártam Mocsáry Csabához a nyolcvanas években, de ott nem derült ki ez a fajta ellenzéki sége. A Beszélőben olvasható írások hozzáadtak valamit a forradalomról addig alkotott képhez?

Gyökeresen nem változott meg az álláspontom, bár feltehetően kiegészült. Igazából nem kötök az akkor szamizdatnak hitt folyóirathoz semmilyen revelatív meglátást, szempontot, legalábbis azok a számok, amelyek a kezembe kerültek, nem tartalmaztak ilyesmit. Tetszett a lap, mert körülötte valami titokzatosság, amire még ráerősített, hogy egy plébánián jutottam hozzá a példányokhoz.

Lassan elérkeztünk a rendszerváltozáshoz...

Elérkeztünk 1989–90-hez. A „beszélős” idők után pár évvel, már főállású újságíróként, a *Pesti Hírlap*nál, de főleg a *Demokratán*nál, majd televíziós műsorvezetőként az *Éjjeli menedék*ben foglalkoztam időnként ötvenhatos témákkal, megismertem Wittner Máriát, Pongráz Gergelyt, Obersovszky Gyulát és másokat a forradalom egykori résztvevői közül, interjúztam Berkesivel, Moldovával és Szilvásival – az utóbbival készült anyag meg is jelent –, kezdtem egyre átfogóbban, árnyaltabban látni a forradalom és szabadságharc időszakát, az október 23-ához vezető történéseket és a november 4-ét követő megtorlásokat, a traumát követő gyors konszolidációt. Mindezzel együtt még véletlenül sem állítom azt, hogy tökéletesen képből lennék az 1956-os évszámmal jelölt, nem csupán az adott évet magában foglaló történelmi korszakkal, ami leginkább bolsevista diktatúráként írható le, de valamelyes jártasságra azért szert tettem a témát illetően.

Először dokumentumfilmeket rendeztél, utána két dokumentum-játékfilmet. Miért kedveled ezt a hibrid formát? Van ennek hagyománya? Léteznek ismert rendezők ebben a műfajban?

Nem állok különösebb érzelmi viszonyban egyik műfajjal sem, bármelyiket el tudom fogadni. Adott esetben mindegyiknek meg lehet a létjogosultsága. Azt pedig, hogy vannak-e ismert rendezők ebben a műfajban, nem tudom. Jómagam egyet sem ismerek.

Lehetséges, hogy egyszer majd a játékfilm műfaját választod, és ezeket – szigorúan műfaji értelemben – afféle bemelegítésként lehet tekinteni?

Nem tudatos elhatározás van amögött, hogy először dokumentumfilmet, aztán dokumentum-játékfilmeket rendeztem. Az elmondani kívánt történet és a rendelkezésre álló lehetőségek együttesen határozzák meg, melyik formát választom.

Amikor készültél a filmre, végignézted a témában korábban született játékfilmeket, esetleg olvastál szépirodalmat is? Vagy inkább a történelmi anyagokat tanulmányoztad?

Viszonylag sok ötvenhatos filmet láttam, játék- és dokumentumfilmet egyaránt, amelyek a legkülönfélébb – intellektuális, krimyszerű, populáris – megközelítésekben foglalkoztak a témával. Olvasni inkább történelmi munkákat olvastam 56-ról, mint szépirodalmat.

Megítélésed szerint eléggé feldolgozta a filmművészet 56 témáját?

Nem.

Melyik film tette rád a legnagyobb hatást?

Volt olyan, amelyik tetszett, volt, amelyik nem, de a legtöbb vagy talán mindegyik alkotásról azt gondolom, jó, hogy elkészült, hiszen segíthetnek árnyaltabbá tenni az 1956-ról kialakult képet, ami jelenleg még nem igazán nevezhető letisztultnak.

Hogy érted ezt? Vannak hamis képzetek vagy történelmietlen állítások?

Bizonyára vannak hamis képzetek és történelmietlen állítások, hiszen miért ötvenhatal kapcsolatban ne lennének? Szinte bármelyik nevezetes történelmi eseményünkre vetünk egy pillantást, azt látjuk, hogy egymással akár homlokegyenest ellenkező állítások vannak jelen a köztudatban, kezdve a honfoglalással, folytatva II. Lajossal és a Csele-patakkal, Zrínyivel és a vadkannal, vagy ugorva jó nagyot az időben, vegyük Petőfi rejtélyes eltűnését – Barguzin vagy nem Barguzin –, és ugyanez a helyzet 1956-tal is. Nézzük például Nagy Imrét. Valójában ki is volt ez az ember? Melyik arca volt az igazi? A bolsevik? Tudjuk, hogy Vologya néven az NKVD-nek dolgozott, egyes megközelítések szerint nem kevesek erőszakos halálát elősegítve a sztálini időszakban. A földosztó vagy a padlássópró? A magyarországi németek deportálója? A mártír miniszterelnök, aki élete utolsó pillanatában sem tagadta meg kommunistaságát, a kommunizmust? De szóba hozhatjuk

a „pesti srácokat”, feltehetjük a kérdést, kinek a forradalma volt 56: a vidéké vagy a fővárosé? Valójában hányan gondolták komolyan, hogy akár az életük árán is szembeszállnak a szovjetekkel? Csupa olyan felvetés, amelyek mindegyikének vannak hívei, elvakultak és mérsékeltek egyaránt. Vagy talán nem is kell ilyen mélyre menni, elegendő lehet, ha tartunk egy rövid, a teljességre törekvő tudatosan mellőző névsorolvasást, s világosan látszik, mi minden keveredhet bennünk, amikor a forradalom és szabadságharc képét próbáljuk megrajzolni a magunk vagy a gyermekeink, az utánunk következő generációk és nemzedékek számára: Eörsi László, Jobbágyi Gábor, Kahler Frigyes, M. Kiss Sándor, Ständeisky Éva vagy éppen Wittner Mária, Rácz Sándor, Mécs Imre, Krassó György, Göncz Árpád, Nagy Erzsébet, Vásárhelyi Mária, esetleg még, mintegy kakukktojásként, idekívánkozik Havas Szófia neve. Ha őket hallgatjuk vagy olvassuk – hallgattuk vagy olvastuk –, támadhat az az érzésünk, hogy esetleg nem is ugyanarról a történelmi eseményről beszélnek-beszéltek. Óhatatlanul megfordul az ember fejében, hogy akkor most kinek van igaza, kinek az interpretációját tekintse hitelesnek. És ha egyikét vagy másikat tekintjük történelmileg és történetileg elfogadhatónak, akkor az ezzel szemben álló gondolatokat természetesen hamis képzetekként, történelmietlen megnyilvánulásokként könyveli el. Netán úgy van vele, mint jómagam, aki nem feltétlenül tartom ördögtől valónak egy esemény többféle olvasatát, az értékelések és vélemények ütközését-ütköztetését. Valószínűleg az idő rendezi majd el 1956 helyét és szerepét is a magyar és a világtörténelemben egyaránt, előbb vagy utóbb talán eljön a megnyugvás, de ha netán nem így lesz, remélhetőleg akkor sem dől össze a világ.

Megkérdezted kamerán kívül az egykori események szereplőit, hogy később hogyan alakult a sorsuk? Milyen megtorlások érték őket?

Hosszasan beszélgettem filmbeli interjúalanyaimmal, de kirívóan durva megtorlásról senki nem számolt be azok közül, akik konkrétan ott voltak a tömegben vagy csak az utcán tartózkodtak éppen, amikor megszólaltak a fegyverek. Tudomásom szerint nem zárták börtönbe, nem kínozták meg egyiküket se, igaz, piederasztálra sem emelték őket. Dolgoztak, dolgozhattak, bár volt olyan megszólaló, akinek az édesapját, a férjét hosszú évekre ítélték. Fontos megjegyezni, hogy a filmben megszólalók egyike sem volt tudatos forradalmár, hangsúlyozottan véletlenül keveredtek az eseményekbe.

A Nincs kegyelem egy Karády-dal címe is. Tudatosan választottad? Miért?

Szinte a kezdetek kezdetén ez jutott az eszembe. Mondhatni, a történet maga kívánta így. De írt ilyen címmel dalt a Piramis együttes, könyvet Rejtő Jenő, s volt több film is – amerikai, magyar és spanyol –, ami ezen a címen ment a mozikban.

A Nincs kegyelem c. filmed sokkal drámaibb és érzelmesebb alkotás, mint a korábbi, A legbátrabb város. Előre tudtad, hogy ilyen lesz?

Mondhatnám, így alakult, bár ez nem volna egészen pontos. Mindenképpen szerettem volna, ha érzelmekre ható film kerekedik a történetből. De nem mérícskéltem hideg fejjel, hogy mennyi dráma, érzelem és egyéb összetevőből álljon a film. Szabadjára engedtem a képzeletemet – aminek persze természetes gátat szabtak a tények –, a valóság megismert darabkáit egybefűztem a fantázia alkotta képekkel, hogy egy viszonylag kerek történetet kapjon a néző.

Kiderült-e azoknak a személye, akik lőttek, és akik elrendelték a sortüzet? Mi lett a sorsuk?

Néhány pufajkást elítéltek, pár embert becsuktak közülük, egy-két évet leültek, majd szabadon engedték őket. Aztán éltek, míg meg nem haltak. Illetve, állítólag, még van sortüzes pufajkás, aki él. Az igazságszolgáltatás viszont nem nagyon firtatta a magasabb beosztású egyenruhások és politikusok, valamint a szovjetek szerepét a bekövetkezett tragédiában. Nem volna igaz állítás azt mondani, hogy szóba sem került a felsőbb régiókba vezető szálak kibogozása, de az Antall József–Göncz Árpád–Sólyom László-háromszögben elhalt a dolog – legalábbis van egy ilyen olvasata az igazságtétel elmaradásának. Részben ennek köszönhetően nagyon sok még a fehér folt, és erősen kérdéses, hogy bármikor is teljes képet kaphatunk-e arról, pontosan mi és hogyan történt azon a bizonyos december 8-án Salgótarjában, és mi vezetett a tragédiához, milyen szerepet játszott a véletlen és a tudatosság a tragédia bekövetkeztében.

A rendszerváltozás után is csak Biszku Béla szerepét vizsgálták a sortűz ügyében?

Nincs tudomásom, hogy egyáltalán komolyan szóba került volna bárki másnak a számonkérése. Nem tanulmányoztam különösebben Biszku szerepét, de úgy tudom, több mint húsz évvel ezelőtt, a salgótarjáni sortűz miatt indult perben is csupán tanúként hallgatták meg, majd néhány évvel ezelőtt, bizonyos tekintetben abszurd módon, a kommunista rendszer bűneinek nyilvános tagadása miatt – vagy valami ilyesféle jogcímen – került az igazságszolgáltatás látókörébe, amihez még hozzácsapták a lőszerrel való visszaélés és a Nyugati téri, valamint a salgótarjáni sortüzet mint vádpontokat. Talán 2013-ban indult a bírósági eljárás, amiben végül a sortüzek ügyében felmentették, és így kapott pár évet – felfüggesztve.

Salgótarjában és Balassagyarmaton decemberben játszották a filmedet, úgy tapasztaltam, hogy tetszett a nézőknek. Te milyen visszajelzéseket kaptál?

Alapvetően jó visszajelzéseket kapok. A mozisok beszámolóí szerint a vetítéseket jellemzően csendben üli végig a közönség, nincs nagyon ki-mászkálás, „popkornozás”, okostelefonnal való babrálgatás. Szinte mindenkit megérint a film érzelmileg, és a hivatásos műtészek is többnyire pozitívan értékelik, a megjelent kritikák szerzői értő megközelítésben foglalkoznak a *Nincs kegyelemmel*. A test középpontba helyezése nem kevesek számára persze – mondhatni: természetesen – meghökkentő, de egészében véve a film végére azért kialakul valamiféle egyensúlyi állapot a nézők lelkében. Ahol pedig jelen vagyok az előadáson, s utána alkalom kínálkozik beszélgetésre a nézőkkel, ott szinte mindig visszatérő téma az igazságtétel elmaradása, sokan keserűen, elkeseredetten szólnak hozzá, s nehezményezik például a Kádár-rendszer működtetőinek az átlagosnál jóval magasabb nyugdíját.

Mit tudhatunk a film további sorsáról?

Szeretnénk DVD-n megjelentetni, vélhetően akad néhány televíziós csatorna, amelyik bemutatja majd aztán, és tervezünk egy képes albumot a forgatáson született kiváló fényképfelvételekből. Nem kapcsolódik közvetlenül a filmhez, de kezdeményeztem egy múzeum létrehozását, ami viselhetné azt a nevet, hogy a Sortüzek Háza, és amely alapvetően az 1956-os sortüzeknek állítana emléket. Első lépésként bejegyeztettem a sortuzekkhaza.hu domain nevet, és beszélgetéseket kezdeményeztem olyanokkal, akik a legkülönfélébb módon segíthetik ennek a projektnek a megvalósulását.

KOVÁCS KRISZTIÁN

„Mi elestünk, de él az eszme...”

A császári és királyi losonci 25. gyalogezred
Nógrád vármegyei veszteségei a Nagy Háború első évében¹

Az I. világháború száz évvel ezelőtti történéseire emlékezve jelen írásomban a gyökerekig igyekszem visszamenni. A gyökerekig, abban az értelemben, hogy a Nagy Háború alatt kiadott veszteséglistákra alapozva² – ha hiányosan is – igyekszem feltárni a – többek közt Nógrád megyei kiegészítésű, és itteni központú – losonci császári és királyi 25. gyalogezred 1914. évi veszteségeit. Az 1914 és 1919 között kiadott veszteséglisták adatait felhasználva és azokból statisztikai kimutatásokat készítve, számos – az ezred világháborús szereplésére vonatkozó – adat szűrhető le; többek között a nagyobb – jelentős veszteségekkel járó – összecsapások ideje, és hogy az adott harcokban a regiment mely alakulatai (századai) vettek részt; kiderül, hogy egy-egy csata milyen arányú veszteséget okozott az ezred számára; megállapíthatjuk az alakulat legénységének átlagéletkorát, a katonák születési helyének térbeli kiterjedését. Épp emiatt nagy érdeklődésre tarthatnak számot az egyes falvak/városok I. világháborús történetének kutatása kapcsán is a lajstromokban megtalálható bejegyzések.

Az adatok olykor – főleg a kezdeti időszakban – hiányosnak mondhatók. Példának hozhatjuk itt fel 1914. augusztus 26-át, az ezred tűzkeresztségét Pawlówkánál, amikor is – a szakirodalom szerint – a 25-ösök súlyos veszteségeket szenvedtek.³ Ugyanakkor megnézve az augusztus 28-án (27-én nem adtak ki!) megjelent veszteséglistát, egyetlen losonci katonát sem találunk benne. Sőt, az első adat, mely 25-ös ezredbelire vonatkozik, csak a

¹ Jelen tanulmányom a 2016. évi Nagy Iván Honismereti Pályázatra készített: „Mi elestünk, de él az eszme...” – A császári és királyi losonci 25. gyalogezred veszteségei a Nagy Háború első évében c. pályamunkám rövidített, Nógrád megyére vonatkoztatott változata.

² Örvendetes módon az 1914 és 1919 közötti, a teljes Osztrák-Magyar Monarchia területére kiadott veszteséglajstromokat (Verlustlist) mind a Cseh, mind az Osztrák Nemzeti Könyvtár online elérhetővé tette. <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/Search.do?documentType=&text=verlustlist>; http://anno.onb.ac.at/info/vll_info.htm (a letöltés időpontja: 2016.10.09.)

³ Erről bővebben: *Kovács* 2014: 68–70.

szeptember 2-i listában jelenik meg.⁴ Szintén a kezdeti időben sok esetben nem jelölték az illető születési helyét, idejét; ezeket későbbi kiegészítésekben tették közzé, ezáltal is nehezítve a kutatást, hiszen egy adatot több helyen kell keresni, és van, hogy ellentétes információkat közöl az eltérő időben közzétett bejegyzés.⁵

Írásom első felében a lajstromokból kigyűjthető – mindenekelőtt az egykori nagy Nógrád vármegyére vonatkozó – adatokat⁶ igyekeztem statisztikailag feldolgozni, míg a második részében a Nógrád vármegyére vonatkozó hősi halottak adatait adom közzé. A listában a személyek neveit (keresztnemek) magyarosítva (a lajstromokban németül tették közzé a neveket), a rendfokozatra és csapattestekre vonatkozó adatokat a veszteség lajstromokban alkalmazott német rövidítésekkel jelöltem, az adatbázis elején ezek magyar feloldását listába szedtem.

A losonci császári és királyi 25. gyalogezred 1914-es veszteségei 12 lajstromban maradtak fenn, ebből 8 listában találhatóunk Nógrád vármegyére is vonatkozó információt. Az alábbi táblázat részletesen mutatja, mely veszteséglistában maradt fenn nógrádi adat, az hány személyre vonatkozik, valamint leolvasható a megyei veszteség aránya az összes adathoz képest.

Veszteséglajstrom	Nógrád megye (fő)	összes veszteséghez képest számított arány
1914.09.14	17	24,29%
1914.10.05	151	28,54%
1914.10.08	4	7,02%
1914.10.22	111	31,44%
1914.10.28	100	31,45%
1914.10.30	1	33,33%
1914.11.12	2	50,00%
1914.12.04	101	32,17%
össz.	487	

Ezek a dátumok (főleg a 100 fős veszteséget meghaladó adatrögzítések) mind egy-egy jelentősebb összetűzésre engednek következtetni. Az első adatok a szeptember 14-i lajstromban maradtak fenn. Előtte, szeptember 6-a és 11-e között zajlott a magierowi csata, melyben a 25-ösök is súlyos veszteségeket szenvedtek el (az összes – nemcsak nógrádi adatot tekintve a szeptember 14-i lajstrom 70 fős regimentbeli veszteséget jegyzett). Szeptember

⁴ Név szerint Dorner Alajos főhadnagy, aki megsebesült. Veszteséglajstrom. Nr. 10.

⁵ Példának okáért hozható fel a herencsvölgyi születésű (Zólyom vm.) Tusim Mátyás, akit az 1914. október 22-én kiadott lajstrom (Veszteséglajstrom. Nr. 33.) halottnak tüntet fel, viszont az 1914. november 29-én kiadott kiegészítésben (Pótlások és helyesbítések E4.) már mint sebesült jegyznek.

⁶ Nógrádon kívül számos egyéb megyéből származó katona szolgált a 25-ösöknél, csak a legjelentősebbeket említve: Gömör-Kishont – 457 fős veszteséggel és Zólyom – 439 fős veszteséggel.

Helytörténet

tember 11-én a Hadsereg-főparancsnokság – mivel a csapatok kimerülése és az orosz ellenállás fokozódása következtében a támadás összeomlott – kiadta az általános visszavonulási intézkedést. Ebből az időből maradt fenn az első, nógrádiakat is jegyző veszteséglista.⁷ Nagyarányú – 151 fős – veszteség érte a palóc bakákat az október 5-ét megelőző nap(ok)on. Magierow után a losonciak Galíciában nyugat felé vonulva, egészen Siemichowig meneteltek, ahol október 1-je és 5-e között pihenőt rendeltek el az ezredek számára. Emiatt nem kizárt, hogy az október 5-ei lajstromban jegyzett adatok a korábbi ütközetek veszteségeit regisztrálták. Október végén újabb nagy megpróbáltatások érték a regimentet, ezt jelzik a nagyarányú sebesülések és halálozások száma. Október 20-án az ezred a galíciai Rzeszowtól északra lévő Kamien és Rudnik vasútvonal mentén levő erdőben mint tartalék helyezkedett el. Chalupki falu környékén október 23–24-én zajlott jelentős támadás, melyből a 25-ösök is kivették részüket. Ezután november 27-ig Krakkó térségében találjuk a losonci regimentet, majd 1915 februárjáig német parancsnokság alatt Orosz-Lengyelország területén szolgált. Itt érthette őket egy összetűzés alkalmával a december 4-én feljegyzett 101 fős veszteség.⁸

A regisztrált adatokat sebesülés-halálozás-hadifogságba kerülés tekintetében vizsgálva az alábbi táblázatban megfigyelhető, hogy a 25-ös ezredben szolgáló nógrádi katonák elsősorban sebesülés miatt (87,27 %) estek ki a harcokból, 60 fő (12,32 %) halt hősi halált és mindössze 2 katona került hadifogságba.

dátum	veszteség fajtája			össz.	
	sebesült	elhunyt	hadifogság	fő	
	fő			fő	
1914.09.14	14	3	-	17	
1914.10.05	128	23	-	151	
1914.10.08	4	-	-	4	
1914.10.22	105	6	-	111	
1914.10.28	85	15	-	100	
1914.10.30	-	1	-	1	
1914.11.12	-	2	-	2	
1914.12.04	89	10	2	101	
össz. sebesült				425	87,27%
össz. halálozás				60	12,32%
össz. hadifogság				2	0,41%

A korösszetétel szempontjából véve szemügyre az adatokat kitűnik, hogy a háború kitörésekor az első besorozási hullám a 22 és 33 év közötti

⁷ Kovács 2014: 72–73.

⁸ A teljes lista, mely Nógrád vármegye hadifogságba került és megsebesült katonáinak információit (összesen 487 fő), valamint a teljes 25-ös ezredre vonatkozó adatokat (1663 fő) is tartalmazza, megtalálható: Kovács 2016

korosztályt érintette. A nógrádi állomány – veszteségek között jegyzett – legidősebb katonája a 35 éves videtalvai Pongrácz György tartalékos őrmester volt,⁹ a legfiatalabb két 15 éves színóbányai fiú. A – veszteségként számon tartott – nógrádi honvédek átlagéletkora 1914-ben 26,78 év volt.¹⁰

Nógrádi honvédek születési év szerinti megoszlása									
1879	1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888
1	3	18	25	29	45	24	40	50	49
0,21%	0,62%	3,70%	5,13%	5,95%	9,24%	4,93%	8,21%	10,27%	10,06%
1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1899	?	Össz.
50	63	41	36	1	5	1	2	4	487
10,27%	12,94%	8,42%	7,39%	0,21%	1,03%	0,21%	0,41%	0,82%	100,00

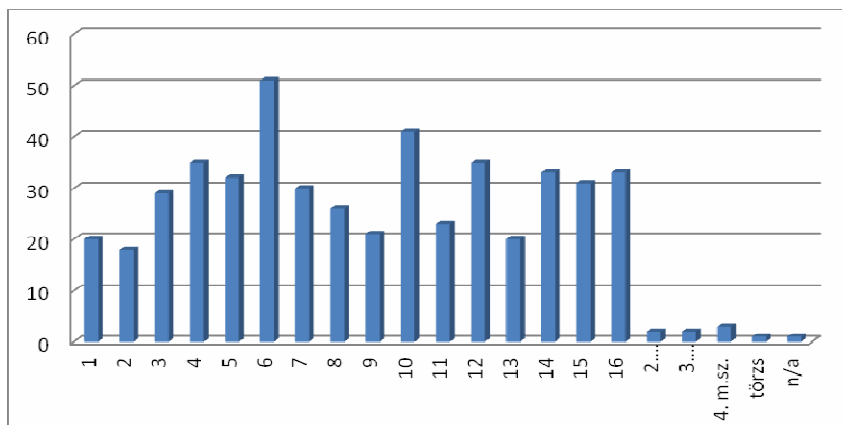
A Nógrád területéről sorozottak rendfokozatait vizsgálva a legmagasabb rangú megyebeli a 32 éves, Losoncnyafaluban született Honéczy Károly főhadnagy volt. Rajta kívül főtiszti rangban csak a fentebb említett Pongrácz György szolgált. A katonák közel 96%-a a rang nélküli legénységi állományba és a tisztesek közé tartozott. Ha az ezred kiegészítő körzetéhez tartozó három megyéből (Gömör-Kishont, Nógrád, Zólyom) kikerülő katonák hasonló adatait vizsgáljuk, akkor is szembetűnő, hogy bár az összes veszteség 83,16%-a e három vármegyéből került ki, ugyanakkor mindössze 4 innen származó katona (a fentebb említett 2 nógrádi, valamint 2 gömöri tartalékos hadnagy) viselt főtiszti rangot.

Ha a zászlóaljok egyes századainak veszteségeit vesszük szemügyre, elmondható, hogy a legtöbb katona a 6-os számú századból esett ki, összesen 51 fő, ami az összes nógrádi veszteség 10,47%-a. Nagyobb veszteség érte még a 4. és 12. (35–35 fő, 7,19%), és 10. (41 fő, 8,42%) számú századokat. További levéltári kutatásra lenne szükség ahhoz, hogy az egyes századokat zászlóaljokba soroljuk, valamint hogy megállapíthassuk a pontos bevetési helyeiket. Az alábbi grafikonon az egyes századok nógrádi vonatkozású veszteségeinek arányait tüntettem fel.

⁹ Pongrácz György Nógrád vármegye főjegyzője; a háború kitörésekor önkéntesként lépett be a hadseregbe; az orosz harctéren megsebesült – 1914. december 4-én; a 11. században mint tartalékos őrmester sebesült meg, amit az uralkodó ezüst vitézségi éremmel tüntetett ki. 1915 nyarán zászlóssá nevezték ki. 1915 októberében nagy ezüst vitézségi érmet kapott. (*Losonci Újság* 1914. december 24.; 1915. augusztus 5.; 1915. október 21. – Veszteségajstrom Nr. 73. 4./12. 1914.

¹⁰ Az átlagolás során a 487 főből kimaradt a születési adattal nem rendelkező 4 fő.

Helytörténet

rövidítések: gp.kül.: géppuskás különítmény; m.sz.: menetszázad

Végezetül az alábbi táblázatban a Nógrád megyei veszteségek születési helyenként való megoszlását tüntettem fel. Ezen adatokat térképre vetítve kitűnik, hogy a losonci ezred hatóköre a déli területekre már nem terjedt ki, ott már a 60-as számú közös egri gyalogezred toborozta a katonákat.

Veszteségek születési helyenként való megoszlása				
No.	helység	s.	e.	hf. ¹⁷ össz.
1	Ábelfalva (Abelova)	5		5
2	Alsósztergály	1		1
3	Alsósztergova	1		1
4	Alsótisztás (Dolný Tisovnik)	1		1
5	Alsózellő (Malé Zlievce)	2		2
6	Baglyasalja	4		4
7	Balassagyarmat	13	1	14
8	Bárna	4		4
9	Bolgárom (Bulhary)		1	1
10	Bolyk (Boľkovce)	3		3
11	Borosznok (Brusník)		1	1
12	Budaszállás (Budiná)	3	1	4
13	Bussa (Bušince)	2		2
14	Cered	2		2

¹⁷ rövidítések: s. – sebesült; e. – elhunyt, hf. – hadifogságba került

Veszteségek születési helyenként való megoszlása				
No.	helység	s.	e.	hf. ¹⁷ össz.
15	Csákányháza (Čakanovce)	1		1
16	Csehberek (České Brezovo)	2		2
17	Cserhátaláp	3		3
18	Cserháturány	1		1
19	Csesztve	4		4
20	Csitár	1		1
21	Dabar (Dobroč)	5		5
22	Darócz (Panické Dravce)	1		1
23	Dejtár	5		5
24	Divény (Divín)	3		3
25	Divényhuta (Divínská Huta)	3		3
26	Divényoroszi (Podkriváň)	9		9
27	Dolány (Bencúrfalva)	2		2
28	Ebeczk (Obeckov)	2		2
29	Endrefalva	2		2
30	Erdőszele (Selice)		1	1

Veszteségek születési helyenként való megoszlása					
No.	helység	s.	e.	hf. ¹⁷	össz.
31	Érsekvadkert	5	1		6
32	Érűjfalu (Závada)		1		1
33	Etes	2			2
34	Felsősztergály (Horné Strháre)	1			1
35	Felsőrás[?]	1			1
36	Felsősztrégova (Homá Strehová)	4	2	1	6
37	Felsőtisztás (Homý Tisovník)	8			8
38	Felsőzellő (Veľké Zlievce)	3	1		4
39	Fülek (Fiľakovo)	6	2		8
40	Fülekpilis (Pleš)	2			2
41	Füleksávoly (Šávol')	3			3
42	Gács (Halič)	3			3
43	Gácsfalu (Halič)	2			2
44	Gácslapos (Lupoč)	2			2
45	Gergelyfalva (Gregorová Vieska)	2			2
46	Hartyán (Chartany)	1			1
47	Herencsény	1			1
48	Hollókő	1			1
49	Homokterenye	6			6
50	Hugyag	2	2		4
51	Iliny	3			3
52	Ipolyberzencze (Breznička)	2			2
53	Ipolygalsa (Holiša)	2			2
54	Ipolymagyari (Vhorské)	2			2
55	Ipolynyitra (Nitra nad Ipľom)	1			1
56	Ipolyszele (Zelené)	2			2
57	Ipolytarnóc	2	1		3
58	Ipolyvarbó (Vrbovka)	1			1
59	Jelsőcz (Jelšovec)	1			1
60	Kálnógaráb (Hrabovo)	4			4

Veszteségek születési helyenként való megoszlása					
No.	helység	s.	e.	hf. ¹⁷	össz.
61	Kalonda (Kalonda)	1			1
62	Karancsalja	2			2
63	Karancsapátfalva (Karancslapujtó része)	1			1
64	Karancsberény	2			2
65	Karancskeszi	2			2
66	Karancsság	3			3
67	Kékkő (Modrý Kameň)	3	2		5
68	Kishartyán	2			2
69	Kislibercse (Luboriečka)	2			2
70	Kisterenye	7	1		8
71	Kürtabony (Sklabiná)	1			1
72	Kürtösújfalva (Nová Ves)	1			1
73	Lapujtó	6			6
74	Lentő (Lentvora)	1	2		3
75	Lest (Lest)	1	1		2
76	Liptagerge (Egyházasgerge része)	2			2
77	Litke	3			3
78	Lónyabánya (Lovinabaňa)	3			3
79	Losonc (Lučenec)	11	3		14
80	Losoncapátfalva (Opatová)	1			1
81	Losoncnagyfalva (Veľka Ves)	1	1		2
82	Losonctamási (Tomášovce)		1		1
83	Lucfalva	2			2
84	Ludány (Ludányhalászi része)	4	1		5
85	Madácsi (Mašková)	1	1		2
86	Magyargéc	3			3
87	Magyarnándor	2			2
88	Málnapatak (Málinec)	17	2		19
89	Márkháza	1			1
90	Maskófalva (Mašková)	1	3		4
91	Mátranovák	3			3

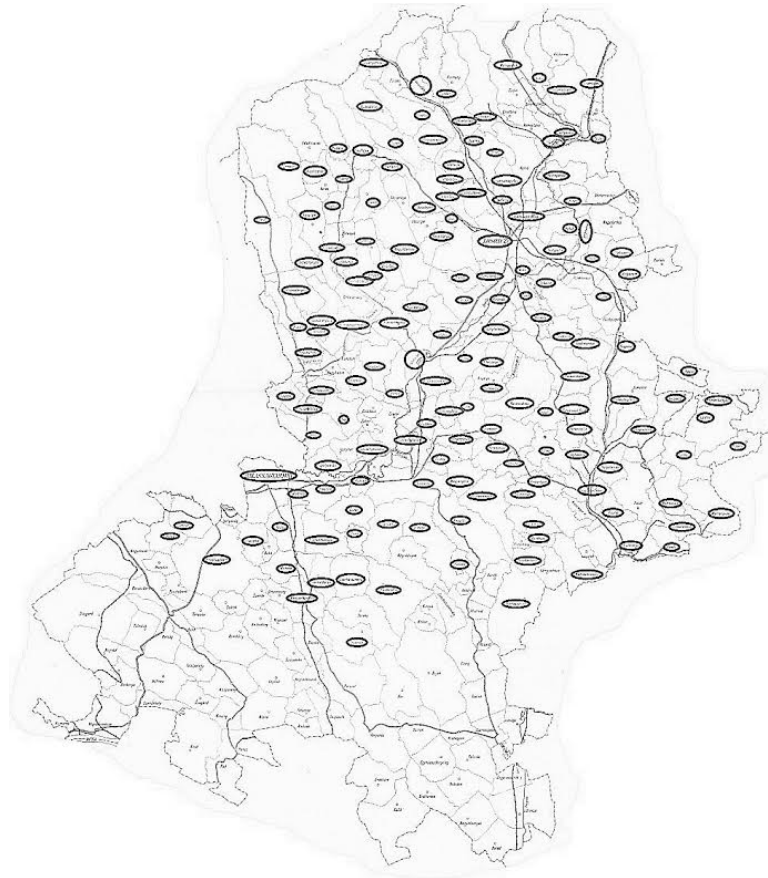
Helytörténet

Veszteségek születési helyenként való megoszlása					
No.	helység	s.	e.	hf. ¹⁷	össz.
92	Mátraszele	1			1
93	Mátraszöllős	1			1
94	Mátraverebély	2			2
95	Medveshidegkút (Studená)	3			3
96	Mihálygerge	3	2		5
97	Miksi (Mikušovce)	3	1		4
98	Mohora	2			2
99	Mucsény (Mučín)	1			1
100	Nagyibárkány	2			2
101	Nagykürtös (Veľký Krtíš)	3			3
102	Nagylám (Veľký Lom)	3			3
103	Nagylibercse (Luboreč)	1			1
104	Nagylóc	2			2
105	Nándor	1			1
106	Nederes (Nedelište)	1			1
107	Nemti	4	1		5
108	Nógrádszenna (Zelená)	1			1
109	Nógrádmarcfal	2			2
110	Nógrádmegyér	2			2
111	Nógrádszakál	1			1
112	Óbást (Stará Bášta)	2			2
113	Óvár (Olovár)	2			2
114	Órhalom	1			1
115	Pálfalva		1		1
116	Pararza (Parassa?)	1			1
117	Parlagos (Polichno)	3	1		4
118	Paróca (Pravica)	1			1
119	Patak		2		2
120	Patakalja (Podrečany)	2	1		3
121	Patvarc	1			1
122	Perse (Prša)	4			4
123	Piliny	3			3
124	Pinc (Pinciná)	1			1
125	Pogony	1			1

Veszteségek születési helyenként való megoszlása					
No.	helység	s.	e.	hf. ¹⁷	össz.
126	Poltár (Poltár)	2			2
127	Ragyolc (Radzovce)	7			7
128	Rapp (Rapovce)	2			2
129	Rárósmulyad (Muľá)	1			1
130	Rimóc	1			1
131	Rózsaszállás (Ružiná)	3			3
132	Ságújfalu	2	1		3
133	Salgótarján	30	4		34
134	Somoskőújfalu	1			1
135	Sóshartyán		2		2
136	Sülye (Šuľa)	1			1
137	Szalmatercs	2			2
138	Szanda	1			1
139	Száraznyírjes (Suché Brezovo)	3			3
140	Szécsény	10	1		11
141	Szécsényfelfalu	1			1
142	Szécsényhalászi (Ludányhalászi része)	3			3
143	Szécsénykovácsi (Kováčovce)	2			2
144	Szentpéter (Pótor)	1			1
145	Szinóbánya (Cinobaňa)	6	2		8
146	Szügy	4	1		5
147	Terbeléd (Trebeľovce)	2			2
148	Tósár (Točnica)	1			1
149	Tőrincs (Trenč)	2	1		3
150	Tugár (Tuhár)	2			2
151	Túrmező (Turie Pole)	4	1		5
152	Udvarház (Uderiná)		1	1	2
153	Vámosfalva (Mýtna)	3	1		4
154	Várkút (Hradište)	4			4
155	Varsány	2			2
156	Vecseklő (Večeklöv)		1		1

Veszteségek születési helyenként való megoszlása					
No.	helység	s.	e.	hf. ¹⁷	össz.
157	Videfalva (Vidiná)	2			2
158	Vilke (Veľká nad Ipľom)	2	1		3
159	Vizslás	1			1

Veszteségek születési helyenként való megoszlása					
No.	helység	s.	e.	hf. ¹⁷	össz.
160	Zagyvaróna	4			4
161	Zsély (Želovce)	1			1
	nem jelölt hely	1	1		2
	össz.	425	60	2	487

A veszteséglistákban szereplő Nógrád vármegyei falvak

A nyers, száraz tények elemzése után tekintsünk azon 25-ösbeli, Nógrád vármegyéből sorozott honvédekre, akik 1914-ben hazájuk védelmében idegen földön ontották vérüket. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a feltüntetett elhunyt személyek száma a veszteséglisták további kutatása során – utólagosan bejegyzett adatok miatt – tovább nőhet.

**A losonci császári és királyi 25. gyalogezred
Nógrád vármegyei hősi halottai 1914-ben**

rendfokozat rövidítések

Einj.Freiw.Inft.TitKorp. – egyéves önkéntes gyalogos, címz. tizedes	ResGefr. TitKorp. – tartalékos őrzető, címzetes tizedes
ErsRes. – póttartalékos	ResInft. – tartalékos gyalogos
Gefr. – őrzető	ResKorp. – tartalékos tizedes
Gefr. TitKorp. – őrzető, címzetes tizedes	ResKorp. TitZugsf. – tartalékos tizedes, címzetes szakaszvezető
Inft. – gyalogos, közlegény	ResZugsf. – tartalékos szakaszvezető
Korp. – tizedes	Zugsf. – szakaszvezető
Oblt. – főhadnagy	
Offiziersdiener – tiszt szolga	

alosztály rövidítések

Komp. – század

MGA – géppuskás különítmény

Név	veszteséglista kiadásának dátuma	rendfokozat	alosztály	származási hely	születési év
Csaba Ferenc	1914.12.04	ResInft.	1. Komp.	Bolgárom	1885
Cseman János	1914.11.12	Inft.	15. Komp.	Lentő	1891
Dancsok József	1914.10.05	Korp.	3. Komp.	Szécsény	1890
Deák István	1914.09.14	ReserveKorp.	13. Komp.	Vecseklő	1889
Egyed József	1914.10.28	Inft.	14. Komp.	Mihálygerge	1892
Fáncsi Pál	1914.10.22	n/a	6. Komp.	Lest	1886
Fekete János	1914.10.05	ResInft.	12. Komp.	Nemti	1888
Filip Pál	1914.10.22	Inft.	12. Komp.	Maskófalva	1890
Gácsi Antal	1914.12.04	Inft.	2. Komp.	Sóshartyán	1892
Gálsiz János	1914.10.05	Inft.	6. Komp.	Udvarház	1891
Griglava Mihály	1914.10.28	ResInft.	14. Komp.	Málnapatak	1881
Gyuros János	1914.09.14	ResInft.	16. Komp.	Felsősztrégova	1887
Gyurove György	1914.10.05	ResKorp. TitZugsf.	11. Komp.	Patakalja	1888
Hanusz György	1914.10.28	Gefrt.	16. Komp.	Parlagos	1891
Hipszki János	1914.12.04	ErsRes.	5. Komp.	Borosznok	1882
Honéczy Károly	1914.10.05	OberLt.	9. Komp.	Losoncnyafalu	1882
Horváth József	1914.10.05	Korp.	12. Komp.	Balassagyarmat	1891
Hrasko György	1914.10.28	Inft.	14. Komp.	Budaszállás	1891
Hrubcsó János	1914.11.12	ErsRes.	15. Komp.	Erdőszele	1886
Jónás Pál	1914.09.14	ResInft.	16. Komp.	Hugyag	1887
Keresztényi Árpád	1914.10.05	Inft.	9. Komp.	Salgótarján	1894
Klein Gábor	1914.10.22	Inft.	7. Komp.	Szügy	1890
Kovács Pál	1914.10.05	Inft.	6. Komp.	Érűjfalu	1891
Králik János	1914.10.28	Inft.	16. Komp.	Lentő	1883
Krnak János	1914.10.28	Gefr.	14. Komp.	Madácsi	1891
Laczkó György	1914.12.04	Inft.	11. Komp.	Vámosfalva	1884
Lakatos József	1914.10.05	Inft.	4. Komp.	Fülek	1887
Lentvorszky János	1914.10.28	Inft.	16. Komp.	Kékkő	1885
Libertényi Sándor	1914.10.28	ResInft.	13. Komp.	Pálfalva	1886

Név	veszteséglista kiadásának dátuma	rendfokozat	alosztály	származási hely	születési év
Lőrincsik János	1914.10.22	Inft.	6. Komp.	Maskófalva	1882
Lőrincsik János	1914.10.05	ResInft.	6. Komp.	Maskófalva	1882
Lőrincsik Pál	1914.12.04	Inft.	11. Komp.	Losonc	1888
Machava Pál	1914.10.05	ResInft.	6. Komp.	Szinóbbánya	1891
Mák László	1914.10.05	ResGefr. TitKorp.	4. Komp.	Patak	1883
Mák Leó	1914.10.05	Gefr.	12. Komp.	Patak	1891
Meszjár János	1914.10.05	Inft.	4. Komp.	Túrmező	1890
Moticska Ignác	1914.10.05	Offiziersdiener	11. Komp.	Salgótarján	1891
Nemcsok Pál	1914.12.04	Inft.	2. Komp.	Felsőzellő	1892
Olbricht Gusztáv	1914.10.28	ResKorp. TitZugsf.	13. Komp.	n/a	1888
Páll János	1914.10.28	Inft.	16. Komp.	Mihálygerge	1887
Pálovics Pál	1914.10.28	ResInft.	14. Komp.	Törincs	1888
Sarlós Oszkár	1914.10.05	Einj. Freiw. Tit. Korp.	3. Komp.	Losonc	1892
Simsik László	1914.10.22	ResZugsf.	2. Komp.	Hugyag	1889
Szabó Mihály	1914.10.05	Zugsf.	8. Komp.	Fülek	1890
Szabó Sándor	1914.10.28	Inft.	16. Komp.	Ipolytarnóc	1886
Szalai János	1914.12.04	Inft.	9. Komp.	Losonc	1883
Szerémy Sándor	1914.10.28	Gefr. TitKorp.	16. Komp.	Ságújfalú	1888
Szladek Gábor	1914.10.05	ResKorp. TitZugsf.	11. Komp.	Sóshartyán	1886
Sztanek József	1914.10.05	ResInft.	12. Komp.	Salgótarján	1888
Szűcs Lajos	1914.10.22	Korp.	2. Komp.	Losonctamási	1891
Tanczik Pál	1914.10.28	ErsRes.	MGA. 3	Felösztrégova	1887
Tóth János	1914.10.28	ResInft.	14. Komp.	Salgótarján	1886
Urbán Lajos	1914.10.30	Vilke	n/a	n/a	1885
Urda János	1914.10.05	Inft.	3. Komp.	Málnapatak	1887
Vaczulcsak József	1914.12.04	Inft.	4. Komp.	Szinóbbánya	1883
Végh András	1914.10.05	Inft.	11. Komp.	Kisterenye	1892
Végh Mihály	1914.10.05	Korp.	1. Komp.	Ludány	1891
Zelenak Sándor	1914.12.04	Inft.	3. Komp.	Miksi	1889
Zemen Mihály	1914.10.05	Inft.	12. Komp.	Érsekvadkert	1892
Zsiros József	1914.12.04	ResZugsf.	6. Komp.	Kékkő	1886

Bibliográfia

- Kovács Krisztián 2014. Egy mozgalmas hónap Galíciában. A losonci k. u. k. 25. gyalogezred harcai a Nagy Háború első havában. In: *Palócföld* 60. évf. 3. sz.
- Kovács Krisztián 2015. „Ahány piros folt a mocsár tükrén, annyi könnyesepp a Karancs alatti búzavirágkék szemekben!” – A császári és királyi 25. gyalogezred négy ütközete a visszaemlékezések alapján. Nagy Iván Honismereti Pályázat.
- Kovács Krisztián 2016. „Mi elestünk, de él az eszme...” – A császári és királyi losonci 25. gyalogezred veszteségei a Nagy Háború első évében. Nagy Iván Honismereti Pályázat.
- A veszteséglisták megtalálhatók:
<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/Search.do?documentType=&text=verlustlist>
http://anno.onb.ac.at/info/vll_info.htm
 Losonci Újság 1914. december 24.; 1915. augusztus 5.; 1915. október 21.

ORAVECZ TIBOR

Rím nélkül, Eszternek

Bakonyi néma falevelek figyelik
Nyárilatú szobrok születését
Szeretet-keretbe faragott álmaid
Fényjátékát, s tűri a büszke tölgy
Csonk-varázsló kezéd eleven csodáit.
Dalaid a magyar büszkeséget
Hirdetik csipke-sóhajtással az álmok
Csillagvilág-élet-kopjafáin.

Démon

Várván Őt, éjjel démon jött hozzám
Haján tüzet vetett a hold ezüstje
Szeme ragyogott, vonaglott a párnán
Gomolygott szüntelen kínnal kéje
Ajkat számhoz tette lángolt végleg

Hosszú törével hálót szőtt ágyékán
Aléltan hevert teste mozdulatlan
Smaragd hullt szeméből kusza fénysugár
Bolondos bódító barna jégmadár.

Hajnalban száműzött vadként állt űrt
És itt hagyva kincsének egy darabját
Eloszlott fohászkodva a ködben

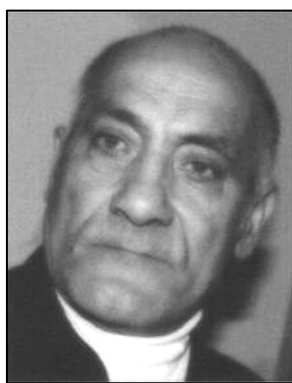
Napfény mardos hosszú mókás játék
Hallgatom magam a Kék rapszodiát

Fájt most fáj az elkésett ébredés

BARÁTHI OTTÓ

Álom és valóság határain

Az utolsó interjú Balogh Balázs András naiv képzőművésszel

Úgy adódott, hogy 2010-től a korábbinál is többször találkozhattam régi ismerősömmel, a garzonházban magára maradt és akkor már beteg festővel. Elég sokat beszélgettünk, örült, hogy életútját – különösen annak utóbbi tíz-tizenöt évét, amely iránt, mint mondta, már a kutya sem érdeklődött – megírom és megjelentetem. A Palócföld c. folyóirat akkori főszerkesztője azonban a kéziratomat nem közölte le. Ellentétben a Kethano Drom – Közös Út c. folyóirattal, amely sok színes képpel illusztrálva látványosan jelentette meg a cikkemet. Utóbbi rövidített adaptációjával

most a Palócföld szerkesztősége – köszönet érte – mintegy megköveti az időközben elhunyt művészt.

1995-ben készült rólad egy portréfilm.¹ Nyilván most is vállalod az akkor elmondottakat.

Persze, emlékszem, kérdésekre válaszoltam, kis történeteket meséltem. Azt, amire biztosan emlékeztem. Amit máskor sem mondhatok másképpen. A filmet vállalom. Az újságcikk, az más, nekem nem mindig mutatták meg, mit közölnek majd rólam. Így lehet az, hogy nem minden igaz, ami megjelent itt-ott, vagy nem teljesen úgy igaz. Sokat írtak rólam, rólunk.² Ezeket jó lenne egyszer helyre tenni...

¹ A filmet *Képek régi cigányokról; Balogh Balázs András portré* címmel 1995-ben Kovács Bodor Sándor dokumentumfilm készítette.

² Az egyik legátfogóbb, legkomplexebb életút-történet Bancsik György *Cigány? Naiv? Képzőművészet? Oláh Jolán és Balogh Balázs András cigány naiv képzőművészek élet- és karriertörténetének rekonstrukciós kísérlete* c. dolgozata. Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar Kulturális és Vizuális Antropológia Tanszék. Konzulens tanár: Lágler Péter. Miskolc, 2005. április.

Kíséreljük meg! A filmben éppen csak említéd mostohaapádat. Ki volt ő?

Balázs Józsefnek hívták, én meg Balogh Andrásnak születtem. A nevére íratott – cigány volt ő is –, így lettem Balázs András, majd Balogh Balázs András. Mint esernőjavító és vándorköszörűs járta a falvakat, gyakran engem is magával vitt. Egy baja volt: amikor kettesben maradtunk, molesztált. Kimondom: meleg volt. Ezért többször megszöktem, de mindig „hazamentem” Egerbe, az „első családomhoz”. Az azonban, hogy mostohaapám elvette a fizetségemet, sértette az önérzetemet; 16 éves voltam, amikor végleg elköszöntem, és az egri barátaimmal felutaztam Pestre.

Hogy alakult a sorsod a fővárosban?

Az egyik barátom lánytestvére befogadott a kőbányai Hős utcai lakásukba, én pedig beálltam a kőművesekhez. Hamarosan megismerkedtem egy cigánylánnyal, Balogh Máriának hívták, 1957-ben össze is házasodtunk. Még nem voltam 18 éves. Rövidesen két gyermekünk is született. Éltük a munkáscsaládok sanyarú életét. Eleinte jól megvoltunk, de négy év után elromlott a kapcsolatunk. Ott is hagytam csapat-papot. Később hivatalosan is elváltunk, fizettem a tartásdíjat a két gyerek 18 éves koráig, becsülettel.

A 60-as évek elején kerültél Salgótarjánba és újra megnősültél.

Igen, a második feleségemmel is Egerben ismerkedtem meg, a strandon. Oláh Jolánnak hívták, két gyereke volt már. De ez nem zavart engem, össze is házasodtunk. Szintén két közös gyerekünk született, András fiunk és Gabriella lányunk. Neveltük, iskolába járattuk mind a négy gyereket. Egy kis szoba-konyhás lakásban laktunk hatan, de sokkal jobban éreztem magam, mint korábban bárhol. A „cigánydomb” – alulról a Pécskő utcával – egy elég zárt világ volt, mindenki ismert mindenkit. Az öregek nyáron korán kiültek a ház elé a padkára, beszélgettek késő estig, a fiatalok meg veszekedtek is eleget. Ezekből az életképekből merítettem, mint ahogy a korábbi emlékeimből is.

Hamarosan elkezdted rajzolni, festeni. Ki fedezett fel?

Lakott a közelben, a Rokkantelepen egy fiatalember,³ aki rendszeresen járt Balázs János bácsihoz. Amikor én elkezdtem temperával dolgozni, engem is meglátogatott, ő mondta nekem, hogy János bácsi fest. Hozzá ekkor már jártak Pestről is, mint később megtudtam, volt nála Mihály Ida⁴ és

³ Az említett személy Botos Zoltán képzőművész, a salgótarjáni cigány művészek sokoldalú segítője, pártfogója. Több tekintetben megerősítette a Balogh Balázs András által elmondottakat.

⁴ F. Mihály Ida művészettörténész, aki a 70-es évek elején a Magyar Nemzeti Galéria munkatársa volt. A cigány naiv művészek ismert pártfogójaként járt Salgótarjánban is.

Bánszky Pál is.⁵ Egyszer Jolántól érdeklődtek, hol lakik János bácsi. A feleségem – én nem voltam otthon – kihasználta az alkalmat, megmutatta az én képeimet is. Kettőt mindjárt meg is vettek. Ettől kezdve jöttek hozzám és vásároltak is. A „felfedezésemben”, és később a Jolánéban is, Daróczi Ágnesnek⁶ volt nagy szerepe, aki a 70-es évek elejétől többször járt nálunk és sok képet is vásárolt tőlünk.

Jolánt is te tanítottad? Egyesek azt mondják, tehetségesebb volt, mint te?

Írni és olvasni én tanítottam, tőlem lesett el mindent, az ezer százalék. Hogy tehetségesebb volt-e, mint én, azt nem tudom. Naiv festő volt ő is, de azt, amit én festettem, ő véletlenül sem tudta volna megcsinálni. Ami fordítva is igaz. Őt tanította Földi Péter,⁷ engem meg senki, soha. Jolánról is készült film,⁸ abból is kitűnik a tökéletes naivitása. Talán, mert ő maga mindig is gyerek maradt. Ezért festett olyan világra csodálkozó, nagy gyermeki szemeket is. Az én látásmódom és érzésvilágom is más. Ezért más a környezet is, ahol a figuráimat mozgatom, ahogy elrendezem. Engem úgy sorolhattak be, hogy még naiv, de már más is, talán több is. És én így is érzem.

Te mit akartál leginkább kifejezésre juttatni, megmutatni?

A saját világot akartam megjeleníteni. A figurák többnyire cigányok, az én fajtám. Azt akartam megmutatni, hogy ők is olyan emberek, mint bárki más, csak nehéz sorsúak. A háttér az mindig fekete, igen, az illik hozzánk. Azt a világot festettem, amelyben éltem, ami körül vett, és ami bizony sötét volt. És azt a világot is, amit álmodtam, amit kigondoltam, az persze színesebb. Ahogy láttam vagy magam elé képzeltem a környezetemet, ahol éltem: a putrikat, a házakat, a fákat, a sötétséget, az éjszakát, a cigányembereket. Néha a jókedvűeket, a táncolókat, a mulatókat is. Az én képeim valahogy az álom és a valóság határain voltak mindig, se itt, se ott. Mint én magam is.

⁵ Bánszky Pál művészettörténész 1958-tól a Népművelési Intézet munkatársa, majd fősztályvezetője. 1978-tól a kecskeméti Katona József Múzeum munkatársa, 1983-tól igazgatója. 1991-től a kecskeméti Magyar Naiv Művészeti Múzeum igazgatója volt.

⁶ Daróczi Ágnes szerkesztő, műsorvezető. Az ELTE magyar-népművelés szakán szerzett diplomát. Egyike volt az 1979-es első cigány képzőművészek országos tárlata és a további kiállítások rendezőinek. Szerkesztője volt a Magyar Televízió Patrin magazinjának. A Magyar Művelődési Intézet munkatársa.

⁷ Földi Péter egyedi stílusú művész. Alkotásaival 1974 óta szerepel kiállításokon. Somoskőújfaluban él és alkot. Munkásságát számos magas kitüntetéssel, többek között 2007-ben Kossuth-díjjal, 2009-ben Prima Primissima-díjjal ismerték el.

⁸ Kovács Bodor Sándor 1998-ban Oláh Jolánról is készített (egy 18 perces), nagy sikerű, tanulságos dokumentumfilmet *Kék madár* címmel.

Végül sikeresek lettetek, amit számos közös kiállítás is igazol.

Ez így volt, de a kiállításainkat nem tudom mindet felsorolni. Arra emlékszem, hogy néhány helyi és környékbeli bemutatkozás után az első országos kiállításunk Daróczinak köszönhetően 1979-ben a Pataky Galériában volt. A kecskeméti Naiv Művészetek Múzeumának állandó kiállításán is Jolánnal együtt szerepeltek a munkáink. 1989-ben a képeimet Budapesten a Néprajzi Múzeumban állították ki. A környező szocialista országokban, de Franciaországban, Olaszországban, sőt Japánban is voltak kiállításaink. 1992-ben a Párizsi Magyar Intézetben voltunk mi is. 2000-ben, éppen az én 60. születésnapom alkalmából is rendeztek kiállítást Budapesten Daróczi Ágnes, Zsigó Jenő⁹ és mások áldásos közreműködésével. A képeim meg most már szanaszét találhatók, mondják, láthatók mindenfelé...¹⁰ Még 2005 elején is volt egy közös kiállításunk a Balázs János Galériában, amiről én tudok, vagy amire emlékszem. Több filmet is készítettek rólunk.

A cigánydombi „magatokról” beszéltél. Mi történt később?

A cigánytelepet 1975-ig felszámolták, kiköltöztettek bennünket is, amit meg is sirattunk. Kaptunk a Szerpentin úton az egyik emeletes bérházban egy tanácsi lakást. Abban a házban lakott éppen fölöttünk a festőművész Czinke Ferenc is, akivel jó viszonyban voltunk, néha megnézte a munkáinkat, tanácsokat is adott. Nagyon rendes ember volt, kölcsönösen tiszteltük egymást. De ebben a bérházban nem tudtunk megszokni, sehogy sem. Később a vásártéren kaptunk egy nagyobb tanácsi lakást, amit aztán 1990 körül részletre meg is vettünk. Itt egy pincerész is volt, néhány képet festettem is ott, de inkább raktárnak használtuk.

Munkátok volt, dolgoztatok mind a ketten.

Persze, meg is volt mindenünk, ami nagyon kellett, arra – így ruházkodásra és étkezésre – mindig jutott. Jolán a megismerkedésünk idején és még utána is jó ideig a Nógrádi Szénbányák Vállalat zagyvai rakodóján dolgozott. Én először a tanácsi városgazdálkodási üzemnél álltam munkába, aztán a ZIM Salgótarjáni Gyárában, majd a Salgótarjáni Kohászati Üzemekben dolgoztam. A 60-es évek végétől a Nógrád Megyei Víz- és Csatornamű Vállalathoz kerültem, ahol 22 évig dolgoztam megszakítás nélkül, kétszer kiváló dolgozó kitüntetést is kaptam.

⁹ Zsigó Jenő szociológus. A Fővárosi Cigány Szociális és Művelődési Központ vezetője, festőtáborok szervezője, a Roma Parlament egyik alapítója, elnöke. Az Amaro Drom roma lap kiadója.

¹⁰ Balogh Balázs András képei (is) szép számmal találhatók az interneten, a google-kereső Képek fiókjában.

Eddig ez egy igazi munkáscsalád normális élete. Mi és mikor változott meg?

Amikor a 90-es évek elején a vízművállalat átalakult, felmondtak, nem tudtam újra elhelyezkedni, jöttek a bajok, amelyek a kapcsolatunk megromlásához és fokozatos elhidegülésünkhöz is hozzájárultak. Ekkor már anyagi gondjaink is voltak. Jolánnak fokozatosan tönkrementek az idegei, kezelték is őt. Aztán egyszer csak beadta a válókeresetet. Még a halála előtt nyolc-tíz évvel. Bele is egyeztem rögtön a válásba, ott sem voltam, amikor elváltak bennünket. Ezt nagyon sokáig nem tudta jóformán senki, csak a gyerekek. A vásártéri lakásban a haláláig, 2005 végéig együtt laktunk. Én temtettem el, gyűjtést is szerveztem, Zsigó Jenő és mások is segítettek, hogy tisztességesen el tudjuk búcsúztatni.

Mi történt veled Jolán halála után?

Már régen elhidegültünk, Jolán halála mégis megviselt. A gyerekekkel egyetértésben eladtuk a vásártéri lakást, a kapott pénzből megkapták mind a négyen, ami járt nekik az anyjuk utáni örökségrészből. A költözésbe besegett az egyik fiam és az unokám is, akikkel valahogy már ekkor összeveszttem, de ez nem tartozik senkire. A lényeg, hogy magamra maradtam. Sehogy sem találtam a helyem, míg nem összebarátkoztam a szemközti lakásban lakó cigányasszonnyal. Őt látásból már ismertem, mert a rendőrségen takarított, én meg Jolán halála után a régi lakásunkból arra jártam a kocsmába. Gyakran találkoztunk, meghívott magához is. Amikor ez a lakás megüresedett, az eladott vásártéri lakás árából befizettem a Salgó Vagyon Kft.-nek a szükséges összeget, és megkaptam ezt az önkormányzati lakást.

Beszélnél az új kapcsolatodról?

Szembeszomszédok lettünk, hamarosan jó viszonyba is kerültem a tőlem fiatalabb, egyedülálló, csinos, barna asszonnyal. Ám ekkor a gyerekek választás elé állítottak: vagy az új asszony, vagy ők. Nem hagytam magam... Jól megvoltunk a hölgygel, nem költöztünk össze, de gyakorlatilag élettársak lettünk. Megértettük egymást, segített a talpon maradásomban, főzött nekem, gondoskodott rólam. Újra volt értelme az életemnek. Nagy kedvvel festettem, és ekkoriban sok nagy képet is csináltam. Egyszer csak az élettársam minden előzmény nélkül szívgörcsöt kapott és azonnal meghalt. Nem akartam elhinni! Egy fél éven belül elvesztettem azt, aki akkor már a legközelebb állt hozzám.

Utólag is részvétem.

Köszönöm. Hónapok teltek el teljes letargiában, nem törődtem sem magammal, sem a lakással. Aztán egy ismerősöm révén megismerkedtem egy bárnai asszonnyal, aki egy idő után beköltözött a garzonházba, lassan vele is jóba lettem. Sajnos, hamarosan kiderült, hogy súlyos beteg. Nagyon sok-

ba került a gyógykezelése, gyakran a rezsipénzem is ráment. Jó két évre rá, hogy megismerkedtünk, tüdőrákban meghalt. Ez időszakban elmaradtam számláim befizetésével. Azt gondoltam, majd festek és a képeim eladásából rendezem az adósságomat. Ám magam is megbetegedtem, a kezeim használhatatlanok lettek.

Félretenni soha nem tudtál a képeid árából? Hiszen sok képed kelt el...

Egy ideig a festés csak hobbi volt nekem. Amikor Balázs János másolásával vádoltak meg, akkortól vettem komolyabban. Ahogy megcsináltam egy képet, el is adtam. Vagy ingyen odaadtam, hogy majd később fizetnek. Aztán vissza se jöttek, sokszor becsaptak. Örültünk öt-tízezer forintnak is, ott volt a négy gyerek. A legtöbb, amit fizettek egy képért, százezer forint volt. Az itt van a városházán vagy a múzeumban? A címe? Én nem adtam egyiknek sem címet. A kép történetét szívesen elmeséltem, hogy mire gondoltam, amikor megfestettem. Aztán aki kiállította vagy megvette, többnyire az nevezhette el. Tudok példákat is mondani. A *Megint elzavart az uram* c. kép önmagáért beszél, mögötte a tipikus cigány családi élet áll. Ezt meséltem el a vevőnek. Az *utolsó kenyér* c. képemet akkor festettem, amikor nem volt egy fillérünk sem. Az utolsó kenyeret adtuk a gyerekeknek. Ezért nem tudtunk – többek között – megtakarítani semmit.

Kikre emlékszel szívesen mint segítőkész emberekre?

Elsőként, itt helyben, Botos Zolira (na, mit szólsz? – eszembe jutott a neve!), aki felhívta ránk a figyelmet, és a kezdetektől nagy segítségünkre volt. Czinke Ferenc – mint már mondtam is talán – szakmai tanácsokat adott, és a vásártéri lakáshoz jutásban támogatott. Erdős István is többször támogatott bennünket. Brunda Guszti révén jutottunk ki Párizsba. A közelmúltban újra meglátogatott Budapestről Szuhay Péter¹¹ és Kőszegi Edit¹² is, náluk is vannak még képeim. Sándor Zoltán a „lakáshoz jutásban” is segített, amiből Gáspár István Gábor újságíró is kivette a részét. Oláh Károly helyi régiségkereskedő nagyon sok képet vett tőlünk, talán még ma is van nála, eladó. Nem emlékszem mindenkire, aki segített. Akiket kihagytam, azoktól elnézést kérek...

¹¹ Szuhay Péter néprajzkutató, szociológus, 1980 óta a Néprajzi Múzeum munkatársa, főmuzeológusa. Fő kutatási területe a magyarországi cigányság kultúrtörténete. Több publikációja és könyve jelent meg, dokumentumfilmezéssel is foglalkozik. 2001-ben Kőszegi Edittel filmet készített *Cigány-kép Roma-kép* címmel, melyben interjúalanyom is szerepel. Kiállítások szervezésével is segítette a művészházaspárt, hasznos információival e sorok íróját is.

¹² Kőszegi Edit dramaturg, forgatókönyvíró, filmrendező. 1992 óta folyamatosan készít roma tárgyú dokumentumfilmeket. 2001-ben Szuhay Péterrel készített filmet *Cigány-kép Roma-kép* címmel, melyben interjúalanyom is szerepel. Sokoldalúan segítette a művész-házaspárt, hozzájárult e szöveg korrekciójához is.

Hogyan élsz itt a toronyház 16. emeletén, ilyen magas szinten?

Igen, értelek. A nyugdíjam 86 ezer forint. A kiadásaim? Az önkormányzati lakás után a lakbért most már nem kell fizetnem.¹³ Nagyon sokba kerül itt a rezsi így is: a fűtés, a meleg víz, a villany, a közös költség. Legtöbbször a gyógyszerem, havonta 30-35 ezer forintba. Mosásra, tisztálkodásra is kell valami. Amíg tudtam, főztem magamnak, amióta fáj és „elromlott” a kezem is, egy házbeli asszony főz, havi 21 ezer forintért. Reggelire, vacsorára hideget eszem vagy konzervételeket melegítek. Nem vagyok nagyétkű, mégis sok elmegy a kajára. A napi egy-másfél doboz Mustang cigaretta is viszi a pénzt. Alkoholt nem iszom. A fűtés-/melegvíz-díjat nem is tudtam mindig fizetni, abból is gyűlt tartozásom. Ha ezt még rendezni tudnám...

A betegséged? Vannak még terveid?

Egyre rosszabb. Rákos vagyok,¹⁴ ráadásul el is kezeltek. Mondd már meg, milyen terveim lehetnének, ha nem tudom megfogni az ecsetet sem? Nemrégiben még elfogadták egy pályázatra készített kisebb képemet egy ház falának a kifestésére,¹⁵ de ezt a hatalmas képet én már nem tudom megfesteni. Kőszegi Edittől tudtam róla, ő segített ebben is. Hát, csak így vagyok. Tudod, amíg dolgozhattam, a ceruzával és az ecsettel, a rajzzal és a festékekkel fejeztem ki magamat. A festés az életem volt, amióta nem dolgozhatok, egy kicsit meghaltam. Egy kicsit még élek is, elhagyottan, reménytelenül, betegen. Hogy meddig? ...

Köszönöm a beszélgetést.¹⁶

¹³ Salgótarján Megyei Jogú Város Közgyűlése 176/2010.(IX. 16.) Öh. sz. határozatával döntött – többek között – a Salgótarján, Erzsébet tér 1. szám alatti önkormányzati bérlakás Balázs András részére 2013. szeptember 30. napjáig történő ingyenes használatba adásáról.

¹⁴ A salgótarjáni Szent Lázár Megyei Kórház Onkológiai Osztályának diagnosztikájában ez állt: „Az orrdaganat hátsó falának rosszindulatú daganata, IV. stádium. A csontok és a csontvelő másodlagos rosszindulatú daganata”.

¹⁵ Bódvalenke „freskófalu” egyik háza 3x14 m-es falfelületének megfestéséről mint potenciális alkotásról van szó, amit a 2009-ben kiírt pályázatra beküldött kisméretű festményével nyert el a művész.

¹⁶ Balogh Balázs András 2014 elején – az említett gyógyíthatatlan betegségében – elhunyt. Emlékét ezzel a posztumusz cikkel is őrizzük.

HEGEDŰS ÁGOTA

Illegetés

Hekl Krisztina: Szabadulójáték című könyvéhez

Néha annak látszol, aki lenni akarsz. Máskor pedig más. Néha az vagy, aki otthon sír a csukott ajtó mögött, aki magában beszél, aki túsarkút húzva sétál a síneken, hátra nem nézve. Néha annak látszol, akit Szakács Pistinek hívnak, néha pedig Dani vagy Attila a neved. Ott vagy a történetben, húzod magadra, mikor betakaróztál, és kényelmesen elhelyezkedsz a sztoriban, puff, már ki is lóg a lábad, fázik, hamar rájössz, hogy meddig ér a takaró. Hekl Krisztina kiábrándítóan éles tükröt tart a novelláskötet olvasóinak. Ott fejezi be a történeteket, ahol épp kíváncsi leszel, lezuhansz-e a szakadékba vagy megtanulsz repülni?

A könyv borítóját tekintve szembesülök először a tökéletlenségemmel: a cipősarok kopottsága megejtő, lepattant piros körmöket idéz, vagy csak egy színházi estét, amelyre törött csizmasarokkal érkezem. Jelzés, igen messze vagyok a tökéletességtől. Mire végigeszem magamat a novellákon, addigra nemcsak jelzés, hanem teljes bizonyosság. Hogy engem is becsap a szívem, szemem, szám. Hogy az én énképem is hamis.

A novellákat úgy lehet olvasni, mint a vágott süteményt a tepsiből. Ha puhát akarok, veszek a közepéből, ha édesebbet, akkor a karamellizált szélemből egyet, aztán eszem egy kisebbet, majd hirtelen támadt éhségből felfalok két sort. Így olvastam én is, reggeli közben, aztán délelőtt, míg főtt az ebéd, kanapén, ülve, fekve, hason, háton. Nem jutott ki a könyv a lakásból, egy vasárnap alatt befaltam. Volt szöveg, amit kétszer is el kellett, lehetett olvasni, értelmezni, ízlelgetni a Hexa-kódokat, megsajnálni a hősokeket, feldühödni az idiotákra. Mert abból van bőven. Hogy lehet ennyi hülyét megírni? Hogyan? Pár napig tartott, mire rájöttem, ezek az idioták itt élnek közöttünk, a sztorik egytől egyig igaztörténetek, és mind menekül valami elől vagy után, mindegyik pszichológushoz jár vagy jósnőhöz. Jézusom, mindegyik karaktert ismerem.

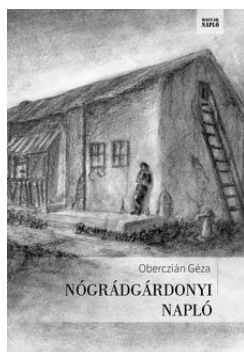
Az író ugyan kellően visszafogott a humor területén, de nem szűkölködik a kegyetlen valósággal. Össztablót ad a társadalmunkról, melybe vissza-

nézünk néha-néha, szívesen olvasunk bele, mikor a kezünkbe kerül portör-léskor. Megtartja a mese káprázatát, de érthető korrajzot, keresztmetszetet is kapunk. Aztán visszatesszük a polcra, ahol támaszték nélkül is megáll. Kicsit illegeti magát.

(Ambrobook, Győr, 2016)

KARAP ÁGNES

Elvagyódás és megérkezés Oberczián Géza: Nógrádgárdonyi napló

Nógrádgárdony mellett elrohan a világ. Látszólag minden áll ebben a határ menti, egyutcás faluban, százötven lakosa, huszonhárom háza és kocsmája lassan az enyészeté lesz. Csak a főúri kastély és a környező erdőben élő, legendává vált öreg szarvas hirdeti, hogy egykoron a falu lakói is haladtak az időben, gyilkosság, szerelmi háromszögek és történelmi tragédiák alakították életüket. Valakinek ez a látszólag mozdulatlan világ mégis a menedéket jelenti.

A *Nógrádgárdonyi napló* Oberczián Géza első kötete, irodalmi folyóiratokban – Palócföld, Magyar Napló, Székelyföld – publikált novelláit most egyetlen történeté kapcsolja. A novellafüzért G, a pesti reklámszakember köti össze, a mű első részében (G-történetek) nem mindennapi gyerekkoráról és ifjúságáról olvashatunk. A szürreális nyitónovellában (*Álmodj szarvast!*) sajátos szülő–gyermek kapcsolat jelenik meg, ami nemcsak meghatározza G életét, de a szarvas mint a főszereplőt jelképező szimbólum a későbbi történetekben is felbukkan.

A *Rózsalugas* a szerelemről szól, hősünk talál valakit, akinek különleges személyisége új dimenziókat tár fel, az ajtó–kulcs jelkép a kötet újabb meghatározó jegyévé válik, megtestesítve G további életének mozgatórugóját, az útkeresést.

Aztán a két kezdő novellára jellemző misztikus, mesés világot hirtelen felváltja G hétköznapi és realiztikusabb felnőttkora, az olvasó úgy érez-

heti, a jelenbe érkezett. Kiégett, értelmetlen munkát végző, középkorú reklámszakembert látunk két gyerekekkel és örökké elégedetlen feleséggel a vállalkozók és multinacionális cégek marketingvilágában, ahol szinte kötelező elem a szerető, a Xanax és a mosóporreklám.

De G úgy dönt, kiszáll a mókuserékből. Az *Üldözőkben* és a *Szarvassá vált fiúban* szembeáll kudarcaival és hátrahagyva kiüresedett emberi kapcsolatait és a saját maga által értéktelennek minősített munkáját, egy tipikusan magyar falu látszólag konzerválódott, pusztulásra ítéltetett jelenébe menekül. Bár magányra vágyik, sorsa óhatatlanul egybeszövődik az itteniek életével. Megjelenése új szint varázsol Nógrádgárdony állóvizébe, és ahogy a kaleidoszkópban fordulnak a színes mozaikdarabkák, úgy lendül mozgásba mindenki, maga G is.

A *képzelt falutörténetek* alcímet viselő részben felvonul a magyar vidék összes szereplője. A néma vadászatban az itt uralkodó főúri család, a Majláthok történelmi tragédiája egy reménytelen szerelem szálaival egybeszöve, a *Kocsmában* a föld és tulajdon nélkül maradt kisemberek gyilkosságig el-fajuló harca a téeszek világában. A *Réten, erdőn és Haláltánc* című családi tragédiával és komédiák néhol groteszk és spirituális elemekkel átszőtt meséin keresztül ismerkedhetünk Nógrádgárdony múltjával.

Oberczián Géza alapvető típusokkal dolgozik: Vermes, a kocsmáros; Vas Antal, a téeszelnök; Vági Béla, a falu egykori rendőre; Vég Jocó, a falu bolondja és Veronika, a cigányasszony. Boldogulást kereső, szerelmes fiatalok a *Sodródókban*, öreg orvos harca születéssel és halállal a *Mélyben* és a novella műfaját megtörő *Levelekben* egy asszony szerencsétlen sorsa. Egy meghatározó elem, a vallás és a pap alakja nem jelenik meg, mégsem érezzük hiányát. Hiszen maga G, vagy ahogy a falusiak hívják, a Pesti lesz az, aki talán eleve elrendelve új feladatként megváltást, bűnbocsánatot hoz az itt lakók életébe.

A zárónovella (*A Pesti*) G vallomásával indít: „Én még sohasem kerestem Istent, de néha úgy érzem, ő már felfigyelt rám.”

Majd a kötet ezekkel a sorokkal zár:

„Aztán az élükre állok, menetelek a vízen, ők meg hosszú, tömött sorban követnek, amerre megyek. Hangosan énekelek hozzá, masírozunk, az élen én, G, a halgenerális. Alighanem ez lesz az eljövendő életem. Más nem érdekel, ne is keressenek. Ámen!”

(Magyar Napló, 2016)

SZERZŐINKRŐL

- BARÁTHI OTTÓ, DR. (1944, Hatvan) közgazdász, újság- és közíró. Csaknem száz tanulmánya, tucatnál is több saját és/vagy társszerzőként jegyzett kötete látott napvilágot. Az egyik legismertebb munkája, az *50 év a Palócföld életéből – Egy folyóirat Nógrád történelmében* c. monográfiája 2008-ban jelent meg.
- BENEDEK SZABOLCS (1973, Budapest) író, fordító. Novellái, tárcái, kritikái és más prózai szövegei rendszeresen olvashatók napi és hetilapokban, irodalmi folyóiratokban. 19 regénye és novelláskötete jelent meg eddig. A legutóbbi: *A kvarcóra hét dallama* (regény, Libri, 2015). Mórícz Zsigmond-ösztöndíjas volt 2006-ban, József Attila-díjat kapott 2010-ben, prózaírói tevékenységét Látó-nívódíjjal ismerték el 2014-ben.
- BERETI GÁBOR (1948, Miskolc) író, költő, kritikus. Évtizedekig könyvtárosként dolgozott. Szerepelt antológiákban, novellás és verseskötete jelent meg. A Magyar Írószövetség tagja.
- CSONGRÁDY BÉLA, DR. (1941, Hatvan) közíró, szerkesztő, középiskolai tanár. A Nógrád Megyei Hírlapnak 1996-tól 2002-ig volt a felelős szerkesztője. Évek óta szerkeszti a napilap Kultúra rovatát. A Madách-hagyomány Ápoló Egyesület elnöke, több ciklus óta tagja a TIT országos elnökségének.
- DÖME BARBARA (1973, Debrecen) író, újságíró, szerkesztő. Budapesten él. Az egri Eszterházy Károly Tanárképző Főiskolán, kommunikáció szakon tanult. Diplomamunkáját szociológiából írta. Novelláit a Magyar Napló, a Hévíz, a Székelyföld, a Napút, az Irodalmi Jelen, az Ambroozia és a Képfírás folyóiratokban publikálja. Kreatív írást tanult a Magyar Írószövetség Íróiskolájában. Újságírói munkáját 2011-ben Magyar Toleranciadíjjal ismerték el. Novelláskötete 2013-ban jelent meg, *A nagymama, aki elfelejtett meghalni* címmel. Több riportkötet szerzője. A Magyar Újságírók Szövetségének tagja.
- HEGEDŰS ÁGOTA (1966, Székesfehérvár) költő, író, kritikus, marketinges. Elvégezte a Magyar Íróakadémia szépírókursusát. Kukorelly Endrénél, Marno Jánosnál és Turczy Istvánnál hallgatott írószemináriumokat. Versekkel és helyszíni tudósítással több országos pályázatot nyert. Publikál az ÉS-ben, a Kalligramban, a Műútban, a Parnasszusban, valamint online felületeken. Tárcanovelláit a Műút közölte havi rendszerességgel.
- IANCU LAURA (1978, Magyarfalu) József Attila-díjas költő, író, néprajzkutató. 2006-tól a csíkszeredai Moldvai Magyarság című folyóirat budapesti szerkesztője. Az Erdélyi Magyar Írók Ligája és a Magyar Írószövetség tagja. 2013 óta a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja. Néprajzi publikációi a csángómagyarokról szólnak, több önálló verseskötete látott napvilágot, *Szeretföld* című regénye 2011-ben jelent meg.
- JÓNA DÁVID (1968, Budapest) médiatanár, újságíró, operatőr, az Art'húr kulturális, művészeti lap alapítója, szerkesztője, a facebookon az Art'húr Irodalmi Kávéház főszerkesztője. 17 évig tanított a zsámbéki főiskolán. 2016-ban jelent meg *Az élet szövege* című könyve.
- KARAP ÁGNES (1977, Debrecen) író, művelődésszervező. Jelenleg Budapesten él. Novellái jelentek meg az Agria, a Búvópatak és a Székelyföld irodalmi folyóiratokban. Kapcsolson a Művészetek Völgye Fesztiválon a Lilla malomban immár harmadik éve a Magyar Írószövetség programjainak ad otthont.
- KOOSÁN ILDIKÓ (1937, Szikszó) költő, műfordító. Orvostudományi Egyetemet végzett. Tagja a Magyar Műfordítók Egyesületének. Francia, német, román költőktől fordít verseket magyarra. Szívesen fotózik, főleg természeti pillanatképeket és makrofotókat készít.
- KOVÁCS KRISZTIÁN (1984, Balassagyarmat) történész. Jelenleg a Károli Gáspár Református Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskolájának doktorandusz hallgatója. Fő kutatási területei: a Ráday család birtoklás-története, a paraszti családok története (ezzel kapcsolatban már két könyve megjelent), a 25-ös losonci gyalogezred története, Nógrád megye 16–18. századi története.
- KOVACSICS ZSUZSANNA (1960, Budapest) költő, műfordító, tolmács. Az ELTE BTK

történelem-olasz szakán diplomázott. Elvégezte a Magyar Íróakadémia Szépirodalmi Mesterkurzusát. Különböző antológiákban jelentek meg versei. Két online felület, a Litera-Túra Irodalmi és Művészeti Magazin és a Lenolaj Kulturális Online Műhely állandó szerzője.

NAGY LÁSZLÓ (1953, Balassagyarmat) közíró, művelődésszervező. Budapesten él. A www.balassagyarmat.eu honlap létrehozásának egyik kezdeményezője és szerkesztője. A honlapot létrehozó Balassagyarmatért Baráti Kör 2014-ben Balassagyarmatért Emlékérem, Pro Urbe elismerésben részesült. 2013-ban jelent meg szerkesztésében a *Portrék Balassagyarmaton innen és túl* című interjúkötet.

OLÁH ANDRÁS (1954, Hajdúnánás) költő, író, pedagógus. A legjelesebb magyar folyóiratok rendszeresen közlik verseit, novelláit, drámáit, recenzióit. Több antológiában is szerepelt. Tagja a Magyar Írószövetségnek. Eddig 11 önálló kötete jelent meg. 2016-ban Ratkó József-díjat kapott és elnyerte a Salvatore Quasimodo költőverseny különdíját.

ORAVECZ TIBOR (1959, Salgótarján) költő. Középszintű korától ír verseket. Az akkori Palócföld irodalmi szellemi életében telt ifjúkora. Jelenleg Nagytarcsán él.

SAITOS LAJOS (1947, Soponya) költő, szerkesztő. Írásai különböző napi-, hetilapokban, irodalmi folyóiratokban (többek között az Élet és Irodalomban, a Parnassuszban, a Jelenkorban, a Nagyvilágban, a Napútban, a PoLiSzbán, a Reformátusok Lapjában és a Vigiliában) jelentek meg. Kilenc önálló kötetet jelent meg. 2013-ban Napút Nívódíj-ban részesült.

SHAH GABRIELLA (1975, Salgótarján) művészettörténész, a salgótarjáni Dornyay Béla Múzeum igazgatója. Kutatási területe: a vallás és a művészet kapcsolata a 20. században, a Nógrád megyei képzőművészek, alkotók munkássága. Legutóbb megjelent könyve: *Sanyi manó – Lévai Sándor báb- és díszlettervező élete és művei* (2015).

SUHAI PÁL (1945, Bezenye) költő, tanár, tankönyvíró. Tankönyveit az MTA Pe-

dagógus Kutatói Pályadíjban részesítette. Az ELTE BTK magyar-történelem szakán (Eötvös-kollégistaként) kitüntetéses tanári diplomát szerzett. Részt vett a Mikszáth kritikai kiadás 78. és 80. kötetének sajtó alá rendezésében.

VARGA MÁRIA (1959, Terény) Az ELTE BTK-n végzett, magyar-angol szakos tanárként balassagyarmati középiskolákban tanított. 2004-ben doktori fokozatot szerzett, az egri főiskolán oktatott. Dolgozott a balassagyarmati, a megyei és az országos médiában. Írásai – egyebek mellett – az ÉS-ben, a Hitelben, a Palócföldben és a Kortársban jelentek meg. 2016-ban jelent meg összegyűjtött írásait tartalmazó kötet *Válság és hagyomány* címmel.

ZOLTAY LÍVIA (1974, Budapest) író. 2010-ben kezdett publikálni. Jelentős irodalmi lapokban, folyóiratokban jelentek meg írásai. Közölte már írását az Apokrif, A Vörös Postakocsi, a Helikon, a Kis Lant, a Napút, a Palócföld, a Szabadság, az Új Nautilus, a Várad, valamint az Irodalmi Jelen. Műfaja a rövidpróza.

Képzőművészek:

GÓCS ÉVA (1952, Salgótarján) fotóművész. 1971-től hivatásos fotós. Minden irányzat érdeklő. Riportképei megjelentek napilapokban, kiállítása volt Budapesten, Kaposváron, Egerben és több alkalommal szülővárosában, Salgótarjánban. Miskolcon *A fiatal magyar fotó 1990 után* című vándorkiállítás résztvevője volt, műveit a Miskolci Galéria fotógyűjteményében is elhelyezték. Hitvallása szerint a fényképezőgéppel tükröt tart a néző elé.

JUHÁSZ ATTILA (1985, Budapest) festőművész. Autodidakta módon sajátította el a festés tudományát. Több nagy mester gyakorolt rá hatást. Fassel Ferenc munkáit látva kezdett el festeni. Gasztonyi Kálmán segíti az útját. Magyarország egyik legjelentősebb galériája, a Vándorfény Galéria nagy sikerrel értékesíti képeit. Festményeit olajjal készíti, többnyire a Szász Endre-féle visszatörléses technikával. Szereti az intenzív színeket és a vidéki motívumokat.

Helyesbítés: A 2016/3. számunkban Nagy Pál: Idegen Múzsza? című írásában a 87. oldal 7. sorában a név helyes alakja: báró Barkóczy Ferenc.

Palócföld

PROGRAMI, MŰVESZETI, PÉNZTÉTELKÖZLŐKÖZMŰVÉSZETI

Ára: 500 Ft

17001

9 770555 886008

17001